

İktidar Mücadelesi ve Eğitim

Faruk Bartan

Published by
Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.
Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep
☎ +90.850 260 09 97
📞 +90.532 289 82 15
🌐 www.ozgur yayinlari.com
✉ info@ozgur yayinlari.com

İktidar Mücadelesi ve Eğitim

Faruk Bartan

Language: Turkish
Publication Date: 2025
Cover paint by Mehmet Çakır
Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0
Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5958-29-7

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub654>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Bartan, F. (2025). *İktidar Mücadelesi ve Eğitim*. Özgür Publications.
DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub654>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgur yayinlari.com/>

İçindekiler

Giriş	1
İktidar Kavramının Tanımı ve Fonksiyonu	3
İktidar Çeşitleri	19
Siyasal / Tali İktidar: Siyasal Partiler	23
Cumhuriyet (Kuruluş) Dönemi Siyasi Partiler	28
İktidar Öğretisi: İdeoloji	35
Siyasal Mücadelenin Tarihsel Geçmişi ve Gerekçesi	40
Türk Siyasal Kültürünün Temel Özelliği: Lider Kudsiyeti	59
Türk Eğitim Sistemi ve Okullaşma Durumu	64
Eğitimde Çoklu Yapının Sosyolojik Analizi	85
Eğitim Politikaları	89
Siyasal Mücadelenin Eğitime Müdahalesi	93
Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin Hedef ve Amaçları	98
Genel Değerlendirme ve Sonuç	105
Kaynakça	117

Giriş

Siyasal iktidar, toplumların yönetim biçimlerini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Eğitim ise bireylerin bilgi, beceri ve değerlerle donanmasını sağlayarak toplumun gelişiminde kritik bir rol oynar. Bu iki kavram arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Eğitim politikaları, iktidar mücadelelerinin şekillendiği bir alan haline gelirken, iktidar sahipleri de eğitim sistemi üzerinde kontrol sağlamaya çalışır. Bu çalışmada, siyasi iktidar mücadelesinin eğitim üzerindeki etkileri ve eğitim sisteminin iktidar dinamiklerindeki rolü incelenmektedir.

Eğitim, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik gelişiminde hayati bir araçtır. Siyasi iktidar, eğitim üzerinden toplumsal normları ve değerleri şekillendirme gücüne sahiptir. Özellikle eğitim müfredatları, iktidarın ideolojik yapısını yansıtır. Belirli bir tarih anlayışının veya ideolojinin öne çıkarılması, genç nesillerin düşünce biçimlerini etkileyebilir. Bu bağlamda eğitim politikaları, iktidar mücadelesinde önemli bir rol oynar. İktidar değişiklikleri, eğitim politikalarının yeniden şekillenmesine neden olabilir. Örneğin, bir hükümetin iktidara gelmesiyle birlikte müfredatın içeriği, öğretmen atamaları ve eğitim bütçeleri değişebilir.

Bunun yanı sıra, iktidar sahipleri eğitim sistemini kendi ideolojik amaçları doğrultusunda kullanma eğilimindedir. Özellikle totaliter rejimlerde eğitim, bireylerin düşünce yapısını kontrol altına almak için bir araç olarak görülür. Eğitim kurumları, ideolojik eğitimin merkezi haline getirilebilir ve muhalif düşüncelerin bastırılmasında rol oynayabilir.

Türkiye’de siyasal iktidar mücadelesi, kimlikler üzerinden şekillenmektedir. Türkiye, imparatorluk bakiyesi üzerine kurulduğu için laik-seküler değerler ile geleneksel-dini değerlere dayalı bir ikili yapı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle egemen bir ideoloji ve kuşatıcı bir devlet anlayışı oluşamamıştır. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte, iç ve dış şartların etkisiyle “kurucu iktidar” (anayasa yapan) ile anayasaya göre “kurulan iktidar” (hükümet) arasında değer ve anlam çatışmaları yaşanmıştır. Bu durum, eğitim kurumunu da doğrudan etkilemiş ve eğitim kurumu, “araçsal” rolü gereği bu düalist yapıyı pekiştirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türk eğitim sistemine yüklenen “yeni nesil üretme” görevi, yüzyıllık süreçte arzulanan “nesli” oluşturamamış ve “milli birlik ve beraberlik” ülküsü tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle okul türü, müfredatın içeriği ve öğretmen zihniyeti üzerinden yürütülen çatışmacı ve dışlayıcı tutum, Türk eğitim sisteminin karakteristik özelliği haline gelmiştir.

1935 yılında kurulan ve Cumhuriyet’in sembolik eğitim kurumu olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, din eğitimini dışlayan bir anlayışla faaliyet göstermiştir. Ancak bu uygulama, toplumda muhalefetle karşılaşmış ve din eğitimi öncelikle yaygın, ardından örgün eğitime dahil edilmiştir. Bu süreç, ideolojik tutumlara sahip nesillerin eş zamanlı olarak yetişmesine neden olmuştur.

Bu düalist yapı sonucunda oluşan özel okullar, sendikalar, dernekler, düşünce kuruluşları ve bunlarla ilişkili sosyal, siyasal ve ekonomik yapılar, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle vatandaş tercihlerini ve oy taleplerini yönlendirmiştir. Anlam seti farklılıklarına bağlı olarak hükümetlerin yaptığı sistem değişiklikleri, bir sonraki hükümet tarafından iptal edilmiştir. Üstelik önerilen modellerin bilimsel değerlendirilmesi yapılmadan yeni modellere geçilmiştir. Bu nedenle toplumun geniş kesimleri tarafından kabul gören bir eğitim sistemi oluşturulamamıştır.

Bu kitap, “iktidar” kavramının tanımı ve işlevleri ile farklı iktidar türlerini ele alarak başlamaktadır. Siyasal ve tali iktidar yapıları bağlamında siyasal partilerin rolü detaylandırılmış, Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde oluşan siyasi partilerin işlevleri ve ideolojik arka planları incelenmiştir. İktidar öğretisi kapsamında ideoloji kavramı ele alınmış ve siyasal mücadelenin tarihsel geçmişi ile bu mücadelenin gerekçeleri irdelenmiştir. Türk siyasal kültürünün temel özelliklerinden biri olan “lider kudsiyeti” anlayışı değerlendirilerek, bu anlayışın eğitim politikalarına yansımaları analiz edilmiştir. Kitapta ayrıca, eğitimde farklı yapıların sosyolojik analizine yer verilmiş ve bu yapıların eğitim politikaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Siyasal mücadelenin eğitime müdahalesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 28 Şubat Kararları ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli üzerinden kronolojik olarak ele alınarak, genel değerlendirme ve sonuç kısmında ise tüm bu başlıklar bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiş ve okuyucunun kapsamlı bir perspektif kazanması amaçlanmıştır.

İKTİDAR KAVRAMININ TANIMI VE FONKSİYONU

İktidar, toplumsal bağlamda devlet veya hükümet olarak anılan, sosyal bilimlere ait kültür, kurum ve yapı gibi

ortak bir tanımı bulunmayan; ancak farklı tanımlamalarına rağmen fonksiyonel açıdan “istediğini yapma, istemediğini yapmama” gücü olarak kabul edilen bir kavramdır.

M. Foucault, iktidar olgusunu bireysel davranış ve yapının ötesine taşıyarak, iktidarın *ne olduğundan* çok *nasıl işlediğinin* anlaşılmasının daha önemli olduğunu belirtmiştir. Foucault’ya göre iktidar, yalnızca kısıtlayıcı değil, aynı zamanda teşvik edici bir işleyişe sahiptir. Ayrıca, iktidar olgusu bireysel tercihe, sınıfa veya kapitalist sistemin yapısal gereksinimlerine indirgenemeyecek kadar karmaşıktır. İktidar, gündemi belirleyerek, tartışmaları sınırlandırarak, hakikatin ne olduğunu tanımlayarak, ıslah ederek ve normalleştirerek bilgi ile birleşir. Dolayısıyla, hem epistemolojik hem de etik yargılarla (doğru-yanlış, iyi-kötü) kendini derinleştirerek söylemsel bir oluşuma dönüşür (Akt: Bayram, t.y.).

İkna ve idare etme sanatı olarak tanımlayabileceğimiz siyaset kavramını soyutlaştırdığımızda “iktidar”, somutlaştırdığımızda ise “devlet” veya “hükümet” olarak adlandırabiliriz.

“İktidarın toplumsal yaşamı oluşturan tüm ilişkilere ve en küçük gözeneklere kadar sızması, bir yandan iktidardan ne anlamamız gerektiği sorusunu önemli hale getirirken, paradoksal bir biçimde verilecek yanıtı da zorlu bir uğraşa dönüştürür. Bu nedenle, kavrama ilişkin birçok önemli ihtilaf, iktidar kavramına yönelik olarak ortaya çıkar. Dahası, bu ihtilafın kendisi ironik bir biçimde bir iktidar sorunuyla yakından ilişkilidir” (Şengül, 2012: 41).

Bertrand Russell (1872-1970), “enerji fizik için ne anlam ifade ediyorsa, iktidar da sosyal bilimler için aynı anlama gelir” demiştir. Kısaca iktidarı “yaptırım gücü” olarak tanımladığımızda, bu konuda uzlaş sağlanmasına rağmen, söz konusu iktidarın içeriği olduğunda farklılaşmalar ortaya

çıkmaktadır. Öncelikle, iktidarın oluşum süreci hakkında ileri sürülen görüşlerin dayandığı temel argüman, insanın doğası ile ilgilidir.

Her insan, “iktidar” veya “hiyerarşi” ile ihtiyaç-tatmin ilişkisi içinde, kendi başına yetersiz olduğu için başka insanlara bağımlı ve bağılıdır. İnsan, kendisinden önce var olan ve kendisinden daha uzun ömürlü olan topluma doğar. Hayatının başlangıcında beslenme, barınma ve dış tehditlere karşı korunma gibi konularda bir yetişkine (anne-baba) bağımlıdır. Yetişkinlik döneminde ise kurumlara ve kültüre yönelir. Bu muhtaçlık ve ihtiyaç-tatmini hali, bireyin kendisinden önce var olan toplumsal statü ve rollere uygun bir tutum geliştirmesine neden olur. Bu durum, dar alanda taklit; bir başka ifadeyle, yaygın veya “ocakbaşı” eğitim yoluyla geleneksel otoritenin oluşmasına kaynaklık eder.

Bir bütün olarak, ihtiyaçları tatmin edicilik, iktidarın kaynağını oluşturur. Tarihsel süreçte özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla “anlam dünyasını” oluşturma, bir başka ifadeyle ideoloji aktarımı, *biz* ve *öteki* ayrımını yaratarak iktidar mücadelesini kurumsallaştırmıştır. Kısaca, “iktidar öğretisi” olan ideoloji, bireylerin veya grupların anlam dünyasının inşasını yaygın ve örgün “öğretim-eğitim” faaliyetleriyle ömür boyu sürdürür. Bu durum, her türlü iktidar mücadelesini, dolayısıyla siyasal iktidar mücadelesini başlatmış ve sürekli kılmıştır.

Tarihsel süreçte, tabiat olayları karşısında korkuya kapılan ve bu korkusuna anlam arayan insanın, bu korkuyu anlamlandıranlarla kurduğu ilişki, yöneten-yönetilen bağının başlangıcını oluşturmuştur.

“İlk insan soğumuş lav kayalarının üstüne çıkıp çevresine bakınca, kendisine göre değerlendirdiği iki şey gördü: kendisinden aşağıda olanlar ve kendisinden yukarıda olanlar... Kendinden aşağıda olanlara aldırmadı ama kendinden

yukarıda olanlardan ölesiye korktu. Uçsuz bucaksız bir doğanın ortasında ne kadar yalnızdı. Gökler gürliyor, şimşekler çakıyor, yıldırımlar düşüyordu. Kendisinden çok güçlü hayvanlar saldırıp onu parçalıyordu. Kendisinden yukarıda olanların en üstünde gök vardı. Yüzyıllar boyunca bu gökten korkacak ve ona saygı duyacaktı. Bu öylesine derin bir korku ve saygıydı ki, gelecek kuşakların en akıllıları bile kendilerini bundan kurtaramayacaktı. Milyonlarca yıl boyunca yücelik, tanrılık ve güçlülük ölçüsü, göğün ellerinde olacaktı. Gök ona bağıyor, parmağını sallıyordu: onu boğmak için sağanaklarını, yakmak için yıldırımlarını gönderiyordu. İnsan, ona yalvarır, tapar ve yaltaklanırsa belki kendini koruyabilirdi. İnsan zekâsı, zamanla soyut bilgileri kavrama yeteneğini kazandı ve tüm bunların neden böyle olduğunu anlamaya çalıştı. Nihayetinde, kendisinden daha güçlü ve üstün oldukları çıkarımıyla evrende sayısız tanrının olduğu fikrine ulaştı.” (Hançerlioğlu, 2016: 23).

İktidarın oluşumunun bir başka boyutu da korkulan bu tanrılar adına konuşan veya kutsalı konuşturan kişilerin, kural koyma yetkisi ile diğer insanlar nezdinde “Tanrı-altı, insan-üstü” varlıklar olarak kabul görmeye başlamalarıdır. Kutsal adına konuşarak korkuyu gideren bu kişiler, aynı zamanda kendilerinin “seçilmiş” olduklarına ve “hükümran kılındıklarına” halkı inandırmışlardır.

“Kamu gücünü fiilen ellerinde bulunduran kurucular, felsefi kanaatlerine göre, yetkilerini ya Allah’tan, ya tarihten, ya millettten, ya bir sınıftan vs. aldıklarını ilan edebilirler” (Gözler, 2016: 27). Bu durum, iktidarın/devletin oluşumunun hukuk dışı olduğu gerçeğine işaret eder: “Devletin oluşumu, devlet içindeki kuruluşların oluşumuna benzemez, zira devlet hukuku belirleyendir; hukuk tarafından belirlenen değildir” (Gözler, 2016: 27).

Tarih boyunca farklı toplumlar ve düşünürler, iktidarın oluşumunu ve meşruiyetini açıklamak için çeşitli teoriler geliştirmiştir. Bu teorilerden bazıları, değerlerin ve kurumların somutlaşma sürecini temel alırken, kimileri ise toplumsal düzenin farklı bileşenlerine dayandırılmıştır. Bu bağlamda Platon'un geliştirdiği iktidar teorisi ve değerlerin somutlaşma süreci, iktidarın yapısal boyutunu anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Devlet adlı eserinde detaylı bir iktidar teorisi geliştiren Platon (Eflatun), “Soylu/Faydalı Yalan” teziyle *İlk Muharrik/Tanrı'yı* konuşturduğunu öne sürerek, iktidarın oluşumunu ve kurumsallaşmasını sağlamıştır. Platon, öz/cevher teorisi bağlamında, bu yapının günümüze kadar ulaşan temel taşlarını inşa etmiştir. Kurucu iktidar, “itaat müfredatını” oluşturarak insanları korkutan ve bu korkularından nasıl kurtulacaklarını açıklayarak elde ettikleri statülerini sürdürebilmişlerdir. Bu bağlamda, korku ve umudu kontrol etme adına “tehdit et, umut ver, yönet” yöntemiyle; din, bireysel yaşam, aile, vatan ve devletin düşmanları olduğu algısını eğitim yoluyla *değerler* aracılığıyla pekiştirip güncellemişlerdir.

Günümüze kadar özünü muhafaza eden bu değer ve korku unsurları, her türlü iktidarın temel kaynağını oluşturur. Bu yapı, ister Platonvari bir inşa süreciyle, ister Makyavelist yöntemlerle, isterse Althusser'in “ideolojik ve baskıcı aygıtları” aracılığıyla olsun, farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Aydın (2020), soyut olan değerlerin birey ve toplum hayatında sırayla yargılar, normlar, kurumlar ve eylemler şeklinde dışlaştıklarını/somutlaştıklarını belirtmiştir. Değerlerin somutlaşması sürecinde, bir uçta değerler, diğer uçta ise kelimeler yer alır. Değerler, fiilen şu aşamalardan geçtikten sonra somutlaşır (Aydın, 2020: 78):

a)**Yargılar:** Değerlerin soyutluktan çıkıp ilk biçimleniş yeri yargılardır. Bir şeyin “iyi”, “güzel”, “yararlı” gibi kavramlarla ifade edilmesi, değerlerin yargılanmasını gösterir.

b)**Normlar:** Değerlerin dışlaşmasının ikinci aşaması normlardır. Değerler, kurallaşarak davranış ölçüsü haline gelir.

c)**Kurumlar:** Değerlerin dışlaşmasının üçüncü aşaması kurumsallaşmadır.

d)**Eylemler:** Değerlerin işlevlerini icra etmek üzere somutlaştığı dördüncü ve son aşama insan eylemleridir. Değerlerden beklenen nihai unsur, eylemlere yansımadır.

Platon, genel anlamda insanların Tanrı tarafından farklı yaratıldığını savunarak, organizmacı teorisini oluşturmuştur. Devlet adlı eserinde, ruhun üç ayrı bölümüne uygun düşen üç tip karakterin bulunduğunu ifade eder. Benzer ruhsal yapıya sahip insanlar, aynı sınıfa aittir. Platon’a göre, üç farklı sınıf vardır ve bunların cevherleri/mayaları şu şekilde farklılaşır:

- **Altın:** Akla dayalı ruhsal yapıya sahip olanlar; bilgi sever insanlar.
- **Sınıf:** Yöneticiler
- **Erdem:** Bilgelik
- **Gümüş:** Soylu isteklerle hareket edenler; ün sever insanlar.
- **Sınıf:** Koruyucular
- **Erdem:** Yiğitlik
- **Demir:** Maddi isteklere dayalı ruhsal yapıya sahip olanlar; para sever insanlar.

- **Sınıf:** Üreticiler
- **Erdem:** Ölçülülük

Platon'un bu üç cevher tezi, toplum içindeki farklı yetenek ve rollerin doğuştan gelen özelliklere göre belirlenmesini savunan organizmacı bir anlayışı temsil etmektedir. Tabloda, bu üç cevher anlayışının detaylı açıklaması verilmiştir.

İnsan Çeşitleri ve Erdemler Tablosu

Cevher	Ruhsal Bölüm	İnsan Çeşitleri	Sınıflar	Erdemler
Altın	Akıl	Bilgi sever insan	Yöneticiler	Bilgelik
Gümüş	Soylu İstek	Ün sever insan	Koruyucular	Yiğitlik
Demir	Maddi İstek	Para sever insan	Üreticiler	Ölçülülük

Bu özelliklere göre toplumsal pozisyonlar ve meslekler şekillenir:

- **Altın Cevherliler:** Toplumun önderleri (yöneticiler).
- **Gümüş Cevherliler:** Asker ve polis (koruyucular).
- **Demir Cevherliler:** Üreticiler (işçi ve çiftçi).

Bu doğrultuda filozof-kral (yöneticiler), “itaat müfredatını” oluşturarak insanları teskin eden açıklamalarla elde ettikleri statülerini devam ettirebilmiştir. Platonvari imal ve inşa süreciyle sistem kurucuları, ayrıcalıklı konumlarını Makyavelist yöntemlerle ve Althusser’in “ideolojik ve baskıcı aygıtları” yoluyla sürdürmüştür.

Bu üç sınıflı sistem, sürekli olarak kendini üretir ve genellikle aynı cevhere sahip olan insanlardan doğan çocuklar da aynı cevhere sahiptir. Nadiren bir uyumsuzluk ortaya çıktığında, yöneticiler gereken düzenlemeyi yaparak, yönetilenleri bu “faydalı yalana” inandırır veya zorlayarak

sistemin bu durumdan etkilenmemesini sağlar (Platon, 2005: 114 & Ağaoğulları, 1989:172).

Bu otoriter toplum tasarımı ve kalıtıma dayalı sınıfsal yapının devamını sağlamak amacıyla, demir cevherlilerden çıkacak altın cevherliler veya altın cevherlilerden çıkacak demir cevherliler için ne yapılacağı konusu yöneticilerin takdirine bırakılmıştır. Bu bireyler, “imalat hatası” olarak değerlendirilir ve uygun oldukları sınıfa yerleştirilir. Bu yöntem, günümüz kapitalist toplumlarında da geçerliliğini sürdürmektedir.

Eğitim ve siyasal iktidar ilişkisi konusunu ikinci bölümde ayrıntılı olarak açıklayacağımız bu teze, günümüzde paralı eğitim kurumlarında yapılan “bursluluk” uygulaması örnek olarak verilebilir.

İktidar olgusu; tarih, felsefe, hukuk ve sosyolojik açılardan incelenebilir. En yaygın tanımıyla, “istediğini yapma ve istemediğini yapmama gücü” olarak ifade edilen iktidar kavramı, farklı sosyoloji/toplumbilim sözlüklerinde benzer ancak farklı yorumlarla yer alır.

Modern Toplumbilimsel Düşünce Sözlüğü’nde yer alan iktidar kavramı, en genel anlamıyla, dünyada bir farklılık yaratma amacıyla sonuçlar elde edebilme veya bu sonuçların üretilmesine katkıda bulunabilme kapasitesi olarak tanımlanır. Toplumsal hayatta ise iktidar, bu kapasitenin toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilmesi anlamına gelir.

İktidar, bir bireyi veya grubu önemli ölçüde etkileyerek sonuçlar elde etme ve bu sonuçların yaratılmasına katkıda bulunma kapasitesidir. Toplumsal iktidar (güç) bağlamında ilk soru, iktidarın kimin ya da neyin elinde olduğudur. Çoğunluk, iktidarı bireysel ya da kolektif araçlara ait bir

kapasite olarak görürken, bazıları bunu gayri şahsi bir özellik olarak değerlendirmiştir.

Toplumsal sistemlerin topluluğu bağlayan hedeflere ulaşma kapasitesi (Talcott Parsons) veya karmaşıklığı azaltma gücü (Niklas Luhmann) ya da bireylerin söylemlerini, arzularını ve tüm özelliklerini biçimlendiren disipline edici toplumsal mekanizmalar (Michel Foucault) gibi yapısalcı görüşler, bu bağlamda dikkat çeker.

İkinci soru, hangi sonuçların iktidarın etkisi olarak değerlendirileceği sorusudur. Bertrand Russell ve Max Weber gibi düşünürler, iktidarın kurgulanmış etkilerin yaratılması gerektiğinde ısrar ederler. Russell'a göre iktidar, kurgulanmış etkilerin yaratılmasıdır. Weber'e göre ise:

“Toplumsal bir ilişki içinde aktörün, kendi iradesini sürdürebileceği bir pozisyonda bulunma olasılığıdır—bu olasılığın dayandığı temel ne olursa olsun.”

Üçüncü soru, iktidar/güç ilişkilerinin ayırt edici özelliğinin ne olduğudur. İktidar sahibinin, başkalarını belirli sonuçlar yaratmak ya da bu sonuçların yaratılmasına katkıda bulunmak üzere nasıl etkileyebileceği önemlidir. Weber, tahakküm ilişkilerine—bir başkası ya da başkaları üzerinde uygulanan iktidara-şiddet, manipülasyon ve otorite ile rasyonel ikna gibi vasıtalarla itaatin güvence altına alınması hususuna odaklanmıştır.

Hannah Arendt ise iktidarı, şiddet, zor ve “emir-itaat ilişkisi”nin aksine, insanın uyum içinde ortak eylemde bulunma kabiliyeti olarak tanımlamıştır. Arendt'e göre iktidar, bir gruba aittir ve grup dağılmadığı sürece varlığını sürdürür.

Bazı düşünürler ise güç ilişkilerinin iş birliği yapma, koalisyon oluşturma ve muhalefeti engelleme veya aşma gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bu görüş, iktidarın hem

kontrol sağlama hem de iş birliğine dayalı yönlerini kapsayan daha bütüncül bir bakış açısı sunar.

Dördüncü soru ise sorgulanan bu kapasitenin nasıl kavranması gerektiğidir. İktidar:

- Bir failin çeşitli koşullar altında yapabileceklerini mi ifade eder?
- Yoksa yalnızca fiilen içinde bulunduğu koşullar altında yapabileceklerini mi?

İlk görüşe göre, bir birey veya grup, olası durumlar çerçevesinde uygun ve gerekli sonuçları yaratabiliyorsa güçlüdür. İkinci görüşe göre ise, mevcut koşullar birey veya grubu bu sonuçları yaratmaya muktedir kılıyorsa güçlüdür (örneğin, seçmen tercihlerinin belirli bir yapılanışı bireyi veya grubu sonuçları belirlemeye muktedir kılar).

Tabakalaşmayı inceleyen sosyologlar arasında yaygın olan bir başka görüş, iktidarın özellikleri arasında failin yapıp etmelerinden bağımsız bir yetiyi daha vurgular: *Kaynaklara ve ayrıcalıklara erişim veya bunlara hükmetme kapasitesi*. Bu bakış açısına göre iktidar, çaba göstermeksizin avantaj sağlama kabiliyeti olarak da değerlendirilebilir. Ancak bazı düşünürler, bunun iktidardan çok şansa bağlı olduğunu da savunmaktadır.

Beşinci soru, iktidarın nasıl teşhis edilebileceği ve hatta ölçülebileceği sorusudur. Robert Dahl ve takipçileri, çatışan çıkarlar söz konusu olduğunda, karar alma süreçlerinde kimlerin öne çıktığına odaklanmışlardır. Peter Bachrach ile Morton Baratz ise, gündem belirlemenin önemine dikkat çekmiş ve iktidarın bu süreçte incelenmesini tavsiye etmişlerdir.

Steven Lukes ise bir adım daha ileri giderek, iktidarın hedeflenmemiş olsa bile inançların ve arzuların biçimlendirilmesini de kapsadığını öne sürmüştür. Bazı

düşünürler, iktidarı teşhis etmek için bir “iktidar endeksi” olarak kaynaklara sahip olma ölçütünü önermiştir. Diğerleri ise seçmen davranışlarında önemli fark yaratabilme kapasitesine odaklanmıştır. Başka bir grup ise itaati sağlamaya yönelik girişimlerin başarısı ile başarısızlığının karşılaştırmalı fırsat maliyetlerini incelemiştir.

Yalın bir ifadeyle, bu son soruya nasıl yanıt verildiği, diğer tüm sorulara verilen yanıtlarla yakından ilişkilidir (Modern Toplum Bilimler Sözlüğü, 2008: 352).

Sosyal bilimlerde yer alan pek çok kavram gibi, iktidar kavramının da çok çeşitli ve farklı tanımları yapılmaktadır. İktidar, genellikle “*istediğini yapma ve istemediğini yapmama*” gücü olarak tanımlanır ve bu tanım genel kabul görmektedir.

Ancak, iktidarın nasıl oluştuğuna, nasıl ele geçirildiğine ve nasıl kullanıldığına ilişkin tarihsel süreçte oldukça geniş bir literatür oluşmuştur.

İktidar, kontrol eden ve hesap verilen ilişki biçimiyle özünde toplumsal bir ilişki olarak hayatın her alanında kendini hissettiren bir olgu olarak da tanımlanabilir.

Sosyoloji Sözlüğü, iktidar kavramını daha çok Max Weber’ci bir yaklaşımla ele almıştır. Weber, iktidarı tabakalaşmanın temel kavramı olarak görmüş ve sınıf, statü ile parti kavramlarını iktidarın üç ayrı (bazen ilişkili) boyutu olarak tanımlamıştır. Kabaca açıklarsak:

- **Sınıflar**, ekonomik iktidarın dağılımının (Weber’in terimiyle piyasa ilişkilerinin) sonucudur.
- **Statü**, normatif bakımdan tanımlanmış bir toplumsal iktidar biçimidir.
- **Partiler**, siyasal alanda aktif bir şekilde çeşitli hedeflerin peşinden koşan gruplardır.

Weber'e göre iktidar, genel anlamda kişilerin ya da grupların, başkalarının karşı çıkmasına rağmen kendi istediklerini gerçekleştirme olasılığıdır. Yani iktidar, toplumsal bir ilişkidir.

Weber, iktidarın farklı biçimlerde dağılımının, bireylerin yaşam şanslarının farklılaşmasına yol açtığını; ekonomik, toplumsal ve siyasal kaynaklara erişim becerisinin eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığını ifade etmiştir. Weber'in ünlü ifadesiyle:

“Sınıflar, statü grupları ve partilerin hepsi birden iktidarın toplum içindeki paylaşımının fenomenleridir.”

Weber, bu görüşünü zamanın kaba Marksizmine karşı bir tepki olarak ortaya koymuştur. Ona göre iktidar, mutlaka ekonomik kaynakların mülkiyetine bağlı değildir. Bu, statü kavramının önemini ortaya koyar ve Weber'in genel sosyoloji anlayışında önemli bir yer tutar.

Weber, siyaset sosyolojisinde iktidarın doğasına ilişkin çeşitli gözlemler yapmış ve toplumda çok az grubun iktidarını yalnızca güç veya askeri kuvvetle temellendirdiğini gözlemlemiştir. Aksine, yönetici gruplar iktidatlarını meşrulaştırmaya ve bu durumu Weber'in “tahakküm” (Talcott Parsons'ın tabiriyle otorite) adını verdiği bir yapıya dönüştürmeye çalışırlar.

Weber'e göre tahakkümün üç temeli vardır:

1. Geleneksel Tahakküm: Geleneklere dayalı otorite.
2. Akılcı-Hukuksal Tahakküm: Hukuki kurallar ve yasalara dayalı otorite.
3. Karizmatik Tahakküm: Liderin kişisel özellikleri ve karizmasına dayalı otorite.

Weber, açık bir şekilde, iktidarın çatışan çıkarların olduğu durumlara odaklanmıştır. O tarihten sonra birçok

sosyolog, iktidarın egemen olanların karşı koyan bireyleri veya grupları bastırmayı gerektirdiğini- hatta bu direniş i teşvik ettiğini—ö ne sürmüştür.

Ancak, ş u soru önemlidir:

“İktidar, hiçbir zaman konsensüse dayalı bir bağlamda uygulanmaz mı? Yani iktidara tabi olanların onun meş ru bir biçimde kullanıldığını kabul ettiğ i bir bağlamda iktidar mümkün değ il midir?”

Bu soruya yanıt verebilmek için iktidarın niteliğ i hakkında daha net bir tablo sunmak gerekir. İktidar, eğer tabi olanlar egemen konumdaki kişilere gerçek bir meş ruîyet atfederse, bir otorite veya rıza gösterme durumu oluş ur. Otoriteye ve rızaya dayalı iktidar, güç ve manipölasyona dayalı iktidardan oldukça farklıdır. Ancak bu dört kavramın da iktidar ilişkisinin farklı türlerine gönderme yaptığını unutmamak gerekir.

Bu bağlamda David Lockwood’un ş u saptaması önemlidir:

“İktidar incelemelerinin sorunları üzerine yorum yaparken, iktidarın gizli bir güç olduğ u fark edildiğ inde, iktidarın yalnızca başka insanların iradeleriyle çatış ma durumunda bahsedilmemesi gerektiğ i; aynı zamanda muhalefeti önleme kapasitesini de içermesi gerektiğ i unutulmamalıdır.”

En güçlü iktidar, faillerin manipölasyon yoluyla meselelerin karar aşamasına gelmesini bile engelleyebildiğ i durumda ortaya çıkar. Dolayısıyla, iktidar yalnızca karar alma sürecini değ il, karar alınmasını engelleme sürecini de kapsamaktadır.

İktidar kavramını ele alırken, kaynaklarını değ erlendirmek gerekir. İktidar, düzenleyici bir kavramdır; bir eylemin gerçekleşmesinden çok, bir eylemin gerçekleşme olasılığ ını ifade eder. Yani iktidar, toplumsal bir ilişkinin potansiyel

bir niteliğidir ve faillerin iktidar kaynaklarına ulaşma olanaklarına dayanır.

İleri kapitalist bir toplumda, zenginlik ve işlerin denetimi gibi ekonomik kaynaklar yaşamsal önemdedir; ancak iktidarın başka birçok kaynağı da bulunmaktadır. Örneğin:

- Organizasyonel kapasite,
- Sayısal destek,
- Yeterlilik,
- Uzmanlık bilgisi,
- Enformasyonun denetimi,
- Belirli toplumsal mevkilerin itibarı,
- Güç araçlarının denetimi,
- İktidarın kendi itibarı.

İktidarın itibarı, benzersiz bir kaynaktır; çünkü bu, iktidara gerçek anlamda sahip olmaktan çok, başkalarının iktidarın varlığına inanmasına dayanır. Aynı şekilde, bir kişinin bir iktidar kaynağına doğrudan sahip olması gerekmez; onu yalnızca kontrolünde tutması yeterlidir.

Sonuç olarak, iktidarın kullanılması bir geri bildirim sürecini içerir (Marshall,1999: 328).

İktidar olgusunu hukuk bağlamında değerlendiren Gözler (2016), kurucu iktidar ve kurulmuş iktidar ayrımını yaparak tezini temellendirmiştir.

- **Kurucu iktidar**, yeni bir anayasa yapma iktidarudur.
- **Kurulmuş (tali) iktidar**, anayasanın öngördüğü yöntemle mevcut anayasayı değiştirme iktidarudur.

Kurucu iktidar ile kurulmuş iktidarlar arasında gerçek anlamda bir ayırım yapılabilmesi, bu iktidarların farklı düzlemlerde değerlendirilmesini zorunlu kılar.

- **Kurulmuş iktidarlar**, yalnızca devletin içinde var olur ve önceden belirlenmiş statüye dayalı bir düzenden ayrılamazlar. Varlıklarını gerçekleştirmek için devlet çerçevesine ihtiyaç duyarlar.
- **Kurucu iktidar** ise tam tersine, devletin dışında yer alır ve devlete ihtiyaç duymaz; çünkü kurucu iktidar, devletin kaynağıdır. Başka bir deyişle, kurucu iktidar yalnızca devletin dışında değildir, aynı zamanda devleti kurar ve siyasal iktidarın kullanılma koşullarını belirler.

Kısaca, kurulmuş iktidar devletin iktidarı iken, kurucu iktidar devlet-dışı bir iktidardır. Kurulmuş iktidar, kurucu iktidar tarafından yapılan anayasa ile hukuki ve siyasi statüleri belirlenen devlet organlarından oluşur. Başka bir ifadeyle, kurulmuş iktidar, devletin çeşitli yetkilerini kullanma iktidarındır (Gözler, 2016: 14). Siyaset bilimi ve sosyoloji perspektifinden yapılan bu değerlendirmeler ışığında iktidar, her ne kadar “korkuları yönetme ve koruma umudu vadedenlerin imtiyazlı, ayrıcalıklı durumu” olarak değerlendirilebilse de, özünde çoklu faktörlerin olduğu karmaşık bir ilişkiler ağı sonucu varlığını sürdürmektedir. İktidarı bu çok faktörlü boyutuyla ele alan Bayram’a göre (t.y.):

“Genel anlamda iktidar, bir bireyin veya bireyler topluluğunun, kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın, diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilme; toplumu yönetme, yönlendirme gücü; bu gücü elinde bulunduran otorite, ilişki veya organ anlamına gelir.”

Ayrıca iktidar, başkalarının davranışlarını kontrol edebilme ve herhangi bir ilişkide itaat üretebilme kapasitesi anlamını da taşır.

Siyaset bilimi ve sosyoloji başta olmak üzere her sosyal bilim disiplinde, iktidarın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, nasıl işlediği ve nasıl paylaşıldığı meselesi üzerine yapılan tartışmalar önemli bir yer tutar. Bu disiplinlerdeki kuramsal çabalar, farklı bakış açılarıyla iktidarın farklı kaynaklara (bilgi, fiziksel güç, servet), biçim ve tekniklere (zor kullanma, yönlendirme, ikna etme) *ve amaçlara* (itaati teminat altına alma, düzen tesisi) odaklanır.

Tüm bu farklı yaklaşımlar ve açıklamalar, iktidarı “*özünde tartışmalı*” bir kavrama dönüştürür.

Formel ilişkiler düzleminde değil ama gerçek yaşam düzlemindeki tüm ilişkiler asimetriktir. Bu asimetrinin ana nedeni, insanlar arasındaki farklılıklar ve bu farklılıkların toplumsal yaşama eşitsizlik olarak yansımadır.

Bir *etkileme becerisi* olarak iktidarın farklı yüzleri ve boyutları ortaya çıkar:

- İktidar, bazen karar verme, gündem belirleme ve gündemi saptırma becerisi olabilir.
- Bazen de hegemonik bir tarzda, başkalarının düşüncelerini, isteklerini veya ihtiyaçlarını belirleme şeklinde ortaya çıkabilir.

Bir anlamda iktidar ilişkisi, ilişkideki bir tarafın (A), diğer tarafı (B) çıkarına aykırı da olsa etkilemesi ile gerçekleşir. (B), gerçek çıkarının ne olduğu konusunda yönlendirilir veya manipüle edilir. Bu süreçte:

- (B)’nin durumu ve konumu belirlenir.
- (B) için erişilebilir olan bilgiler manipüle edilir.

- Sonuç olarak, (B), aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yapar.

Bu bağlamda, propaganda, ideoloji aşılama ve psikolojik kontrol gibi uygulamalar da iktidarla ilgilidir.

Her iktidar ilişkisi zor kullanmaya dayanmaz. Ancak Althusserci yaklaşıma göre, devletin ideolojik aygıtları yetersiz kaldığında baskıcı aygıtlar devreye girer.

İktidarın aynı zamanda “*kaynak ve değer dağıtma*” özelliğini göz önünde bulundurduğumuzda, zihinsel bir iktidar inşası süreci sayesinde zor kullanma ihtiyacının azalabildiği tarihsel örnekler bulunmaktadır. Yani, zihinsel iktidarın yerleştiği bir toplumda, fiziksel zor kullanmaya başvurulması gerekliliği azalabilir.

Küreselleşen dünyada politika belirleyen aktörlerden biri olan ulusüstü ve uluslararası örgütler (NATO, IMF, AB) ve özellikle silah ve ilaç sanayii gibi “güç” sahibi şirket ve kuruluşlar, kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmektedir. Bu bağlamda, bu aktörlerin müdahalesiyle gerçekleşen darbeler sonucu oluşan iktidar, “*kurduran iktidar*” olarak adlandırılabilir. *Kurduran iktidar*, kurucu/asli iktidar sahiplerini önceleyerek muktedirleri (iktidar sahiplerini) gizlediği için iktidarı somutlaştırma çabası bir analiz yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bu “*çok gizli iktidar*”, içeride hükümeti, dışarıda devleti kontrol ettiğiinden, muhalefetin hedef yönünü çarpıtarak iktidar çözümlemesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, iktidarın şeffaf bir yapıdan çok, farklı güç odaklarının etkisiyle şekillendiği karmaşık bir ilişkiler ağı olduğunu bir kez daha göstermektedir.

İKTİDAR ÇEŞİTLERİ

Toplumsal yaşamda, bireylerin birbirlerinden haberdar olma durumu olarak tanımlanan sosyal ilişkinin öznesi olan sosyal kişilerin her türlü eylemi, öğretme ve öğrenme

sonucu gerçekleşmektedir. Bu öğretme-öğrenme eylemini belirleyen siyaset/iktidar, tüm toplumsal etkinliklerin içinde ve insani varoluşun her köşesinde faaliyet göstermektedir.

Buna göre: *“Siyaset, resmi veya gayriresmi, kamusal ve özel tüm insani grupların, kurumların ve toplumların bütün kolektif toplumsal etkinliklerinin merkezinde bulunur.”*

Bu anlamda siyaset, toplumsal etkileşimin her düzeyinde gerçekleşir. En geniş anlamıyla iktidar, *“kaynakların ve değerlerin üretimi, dağıtımı ve kullanımı ile ilgili olup istenen sonucu, her ne şekilde olursa olsun gerçekleştirme yeteneğidir.”* (Heywood, 2018: 35).

İktidara ilişkin değerlendirmeler üç başlık altında toplanmaktadır:

1. Karar alma gücü,
2. Gündem belirleme gücü,
3. Kontrol etme gücü.

Bu özellikleri nedeniyle iktidar, değişik görünümler kazanarak ve farklı isimlerle “aktif tutumunu” devam ettirir.

Siyasal iktidarın yanı sıra, toplumlardaki temel sosyal kurumlar bağlamında çeşitli iktidar türleri bulunmaktadır. Bu sosyal kurumlar; aile, eğitim, ekonomi, din ve eğlence/dinlenme gibi yapılardır.

Bu kurumlar, mensupları üzerinde sahip oldukları yaptırım gücü bağlamında değerlendirildiğinde, kuşatıcı ve güçlü siyasal iktidarın meşrulaştırıcı aracı olabileceği gibi, bu kurumlar özelinde oluşan muhalefet bilinci siyasal iktidarı dönüştürebilir.

Kurum, bir arada yaşama süreci içerisinde bulunan insanların davranışlarını, eylemlerini, alışkanlıklarını, geleneklerini, değerlerini ve inançlarını ifade eden formel ve

informel kurallar bütünüdür. Kurumların başlıca özellikleri şunlardır:

- **Kurumlar**, toplum halinde yaşayan insanların davranışları ve eylemleri sonucunda oluşur.
- **Kurumlar**, uzun ömürlüdür ve zaman içerisinde değişir.
- **Kurumların** oluşmasında, ortaya çıkmasında, kabul edilmesinde ve yaygınlaşmasında bilgi, öğrenme ve tecrübe önemli bir rol oynar.
- **Kurumlar**, her toplumda yeknesak değildir. Her toplumun kendine ait farklı alışkanlıkları, gelenekleri, değerleri ve inançları bulunmaktadır.
- **Kurumlar**, hem formel hem de informel kurallar bütünüdür (Aktan ve Yay, 2020: 14).

Kurumlar hiyerarşisinde en üst noktada bulunan kurumlara *mihver kurumlar* denir. Mihver kurumlar, toplumdaki diğer kurumları kendi işlevleri doğrultusunda yönlendirir ve anahtar bir rol üstlenir.

Tarihsel olarak:

- **Roma'da:** Siyaset
- **Çin'de:** Aile
- **Hindistan'da:** Din
- **Amerika'da:** Ekonomi

mihver kurum örnekleridir. Mihver kurumlar, diğer kurumları etkiler ve yönlendirir. Günümüzde sanayileşmiş ve sanayileşme sürecindeki tüm toplumlarda ekonomi, mihver kurum niteliği taşımaktadır (Aydın, 2020: 24).

Sosyal değişimin yönüne ve şiddetine bağlı olarak, toplumlarda iktidar çeşitleri, sosyal kurumlar gibi kendi

içlerinde özerk ve bütüne bağlı olarak *fark + toplam = birlik* şeklinde işlevsel hale gelebileceği gibi, uyumsuz ve çatışmacı bir görünüm de kazanabilir.

Uzun yıllara dayalı geçmişli olan devletlerde, kurumlaşma tamamlandığı için başat/merkezi kurum, bir orkestra şefi gibi uyumu sağlamaktadır ve böylece toplumsal bütünleşme gerçekleşmektedir. Ancak, bağımsızlık mücadelesiyle veya egemen güçlerin çıkar çatışmaları sonucu kurulan devletlerde (örneğin Ortadoğu devletleri) ya da imparatorluk bakiyesi üzerine kurulan yeni devletlerde, kurucu iktidarın kuşatıcı olamaması nedeniyle birden fazla başat/merkezi sosyal kurum ortaya çıkmaktadır.

Bu durum, toplumsal bütünleşmeyi ve sosyolojik anlamda milletleşmeyi engellemektedir. Türkiye'nin toplumsal yapısında gözlemlenen din ve siyaset temelli bu düalist başat kurum farklılaşması, toplumsal problemlerin temel kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Değerler ve belirleyicilikleri ile ilgili temel sorunlar iki noktada toplanabilir:

1. **Farklı değer grupları arasındaki çelişki:**
Örneğin, dini değerlerle siyasal değerlerin, ailesel değerlerle ekonomik değerlerin birbiriyle çelişmesi bu duruma örnektir. Daha basit bir ifadeyle, ekonomi alanında var olan bir fuhuş sektörü, dini ve ailevi değerlerle çelişir ve bu durum dürüstlük ve sadakat gibi diğer ilgili değerlerin etkili olmasını sabote eder.
2. **Değerlerle davranışlar arasındaki açıklık:**
Değerlerle eylemler birbirleriyle özdeş değildir. Değerlerin her dışlaşma aşamasında bir açıklık söz konusudur. Örneğin:
 - Değer yargıları, salt değerlerle özdeş değildir.
 - Normatif değerler, değer yargıları ile özdeş değildir.

- Kurumsal değerler, normatif değerlerle aynı değildir.

Sorun, doğal olan bu farkın bir “açıklığa” dönüştürülmüş olmasından kaynaklanır. Bu açıklık farklı durumlarda ortaya çıkar ve özellikle yüksek değerlerin bir *araç değer* gibi algılanmaya başlanmasıyla kendini gösterir. İnsanların “yardımın karşılıklı olması gerektiğini” ya da “iyiliğin kötülük doğurduğunu” düşünmeye başlaması, artık yüksek bir değer kendi öz tabiatında bir işlev görmediğini gösterir. Bu tür olumsuz anlayışlar yaygınlaşıp toplumsallaştığında, değerler negatif anlamda değişime uğrar. Değerler, soyut biçimleriyle değişmez; değişen, onlara verilen önem derecesi ve algılanış biçimidir (Aydın, 2020: 25).

SİYASAL / TALİ İKTİDAR: SİYASAL PARTİLER

“Seçimler herhangi bir şeyi değiştirseydi, onu ortadan kaldırırlardı.” (Anarşist Slogan)

“Bizleri yöneten siyasetçileri biz mi seçiyoruz?” sorusu, siyasi partiler ve seçimlerin doğası gereği her zaman bir problem alanı olmuştur. Günümüz modern demokrasilerinde seçimler, vatandaşların en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu süreç, siyasi partiler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir; ancak siyasi partiler, kurucu iktidarın sınırları içinde, anayasa çerçevesinde hukuki statüye sahip olmaktadır.

Bu durum, siyasi partilerin mevcut kurucu iktidarın/ anayasa yapan gücün kontrolünde ve denetiminde kurulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, siyasi partileri bir iktidar aygıtı ve sistemin etkileyici gücü olarak değerlendirmek mümkündür.

Siyasal alanda, farklı sosyal ve ekonomik güçlerin amaçlarını ve çıkarlarını temsil eden formel örgütler olarak

siyasi partiler, belirli makamlara aday olan kişilerin toplandığı ve ideolojilerin yayıldığı örgütsel araçlardır.

Siyasi partiler;

- Yönetim organlarını organize etmeye ve onlara hakim olmaya,
- Ulusal çapta yol gösterici bir rol üstlenmeye çalışırlar.

Parti sistemleri, bir uçta çok partili sistemler, diğer uçta tek partili tekeli devlet yapıları olmak üzere farklı biçimler alabilir. Parti sisteminin türünün, toplumun gelişim düzeyi ile ilişkili olduğu ileri sürülmekle birlikte, yerel, tarihsel ve siyasal faktörlerin bu durumu şekillendirmede çok daha önemli olduğu görülmektedir.

Siyaset sosyologları, siyasi partileri birer örgüt olarak ele almış ve onların örgütsel dinamiklerini incelemişlerdir. Bu çalışmalar kapsamında:

- Partilerin liderleri, eylemcileri ve destekçilerinin sosyo-ekonomik temelleri,
- Partilerin benimsediği sosyo-politik ideolojiler,
- Gücün parti örgütü içinde farklı gruplar arasında dağılımı,
- Desteği harekete geçirme teknikleri ele alınmıştır.

Siyasi partiler üzerine çığır açıcı bir inceleme, Alman sosyolog Robert Michels tarafından yapılmıştır. Michels, siyasi partilerin giderek bürokratikleşmesi ile birlikte parti liderleri ve yöneticilerinin oligarşik eğilimlerine dikkat çekmiştir.

Parti liderleri ve yöneticiler, kişisel hedeflerine yönelik inanç ve tutumlarında, tabanı oluşturan parti üyelerine kıyasla çok daha az radikaldir. Örgütsel prosedürler, halkın

özlemlerini bastırarak radikal hedeflerin gerçekleşmesini engellemektedir.

Öte yandan, siyasal partilerin kurumsallaşma sürecinde oligarşik eğilimlerin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar, partilerin siyasal süreçlerdeki rollerini ve farklı siyasal rejimlerin ne ölçüde açık ya da kapalı olarak nitelendirilebileceğini de incelemiştir.

Liberal görüşe göre siyasi partiler, baskı grupları ve çıkar gruplarıyla birlikte toplumdaki farklı sosyo-ekonomik grupların temsilcileri olarak bir iktidar yarışına girmektedir. Açık biçimde yürütülen bu yarışın sonucunda, çoğulcu siyasal sistemlerde iktidar, kümülatif değildir ve paylaşılmaktadır. Liberal demokrasilerde, yasal partilerin olumlu bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Ancak, bu görüş çeşitli eleştirilerin hedefi olmuştur. Eleştirilerde, siyasal karar süreçlerinin belirli ekonomik grupların egemenliği altında olduğu vurgulanmıştır. Parti politikası, incelenmeye değer bir olgu olarak görülse de, gözle görünmeyen gündem belirleme gibi ince iktidar biçimlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Neo-Marksist eleştiriler, kapitalist toplumlarda siyasal partilere önemli bir rol atfetmemektedir. Neo-Marksist yaklaşıma göre, kapitalist toplumlarda ekonomik güç aynı zamanda yönetici sınıfın elinde bulunduğundan, parlamenter politika aldattıcıdır ve dikkatleri siyasal iktidarın gerçek kaynaklarından başka yöne çekmek için kullanılan ideolojik bir stratejidir.

Pek çok yazar, siyasal partilerle ilgili olarak Marksist görüşün, liberal görüş kadar derinlemesine bir inceleme yapmadığını öne sürmüştür. Bu görüşe göre, iktidar belirli ellerde yoğunlaşmış olabilir; ancak siyasal gelişmeleri sıradan insanların görüşlerinin etkilemesi de mümkündür. Bu açıdan

siyasal partiler gereksiz değildir ve ileri toplumların siyasal alanında önemli roller oynarlar (Marshall, 1999: 667).

Geçmiş çok eskiye dayanmayan siyasal partiler, günümüzde başta Batı dünyası olmak üzere dünyanın büyük bir bölümünde siyasetin en önemli uygulamalarından biri haline gelmiştir. Batı dünyasında siyasal partiler, 19. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış ve zamanla dünya geneline yayılmıştır. Siyasal partiler, seçimleri kazanmak ve yönetim iktidarına sahip olmak amacıyla örgütlenen yapılar olarak, günümüz dünyasında yaygınlık kazanmış birer tali iktidar niteliğindedir. Bu, anayasanın izni dahilinde ve ona uygun uygulamalar yapmak şartıyla halk desteğine talip olan, özünde resmi kuruluşlar oldukları anlamına gelir.

Siyasal partiler, seçim veya başka yollarla yönetim iktidarını kazanma amacıyla örgütlenen insan gruplarıdır. Partiler, genel olarak şu özellikler sergiler:

1. **Yönetim İktidarını Kullanma Amacı:** Siyasal partiler, devlet makamları yoluyla yönetim iktidarını kullanmayı amaçlar. Bununla birlikte, küçük partiler seçimleri, iktidar kazanmaktan çok bir zemin elde etmek ve seslerini duyurmak için kullanabilmektedir.
2. **Örgütlü Yapı ve Daimi Üyelik:** Siyasal partiler, üyelerinin resmi olarak daimi bir üyeliğe sahip olduğu örgütlü organlardır.
3. **Politika Üretimi:** Genellikle hükümet politikalarının temel alanlarının her birine hitap eden geniş bir politika yelpazesi benimserler; ancak bazı partiler tek bir konuya odaklanabilmektedir.
4. **Ortak Siyasal Değerler:** Farklı derecelerde de olsa, üyeleri arasında ortak siyasal değerleri birleştirici bir rol oynarlar (Heywood, 2018: 335).

G. Marshall'ın *Sosyoloji Sözlüğü*'ne göre: *“Siyasal partiler, siyasal alandaki farklı sosyo-ekonomik güçlerin amaç ve çıkarlarını temsil eden formel örgütlerdir. Bu örgütler, belirli makamlara aday olan kişilerin toplandığı ve ideolojilerin yayıldığı araçlardır.”*

Siyasal partiler, baskı grupları ve diğer çıkar gruplarıyla birlikte toplumdaki farklı sosyal ve ekonomik grupların temsilcileri olarak bir iktidar yarışına girerler. Bu yarışın sonucunda ortaya çıkan siyasal sistemlerde iktidar kümülatif değil, paylaşılmaktadır (Marshall, 1999: 665).

Siyasal partiler, demokratik sistemlerde önemli bir rol oynar; ancak bu süreç, farklı grupların temsil edilmesi ve güç paylaşımı açısından farklı dinamikler göstermektedir. Siyasal partiler, Batı toplumlarında 19. yüzyılın başında ilk kez İngiltere ve Amerika meclislerinde, meclis içindeki gruplaşmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu gruplaşmalar zamanla İngiltere’de Muhafazakar Parti ve İşçi Partisine, Amerika’da ise Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Partiye dönüşmüştür.

Demokrasinin yaygınlaşması, eğitim düzeyinin yükselmesi, ekonomik gelişim ve toplumsal statü gibi etkenler, başlangıçta sınırlı kesimlere tanınan oy hakkının zamanla geniş kitlelere yayılmasına neden olmuştur. Bu durum, siyasal partilerin de giderek yaygınlaşmasını ve çoğalmasını sağlamıştır (Bülbul, 2019: 161).

Osmanlı Devleti’nde siyasal partilerin katılımıyla gerçekleştirilen ilk seçimler 1908 yılında yapılmıştır. Bu seçimlere İttihat ve Terakki Partisi ile Ahrar Fırkası katılmıştır. 1912 yılında yapılan seçimler ise siyasal tarihimiz açısından çok partili ilk seçim olarak kabul edilmektedir. Ancak, 1914 seçimlerine otoritesini iyice güçlendiren İttihat ve Terakki Partisi tek başına katılmıştır. Bu dönem, Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde siyasal

partilerin ve seçimlerin toplumsal ve siyasi yaşam üzerindeki etkisinin artmaya başladığı bir dönüm noktası olmuştur.

CUMHURİYET (KURULUŞ) DÖNEMİ SİYASİ PARTİLER

Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, başta Mustafa Kemal (1934 sonrası *Atatürk*) olmak üzere kurmayların iş birliğiyle kurulan devlet, iç ve dış tehditleri göz önüne alarak merkezi/tekelci bir yönetimi tercih etmiştir. Bu nedenle, başlangıçta uyumlu bir şekilde çalışan Birinci Meclis üyeleri, kurumsallaşma sürecinde fikir ayrılıklarına düşmeye başlamıştır.

Başta Mustafa Kemal olmak üzere, mecliste bulunan Birinci Grup, kendi uygulamalarına yönelik itirazlarda bulunan muhaliflere şu mesajı vermiştir:

“Biz bize benzeriz; başka hükümet modellerini taklit etmeye gerek yoktur.” (Ahmad, 2019: 230). Bu ifade, kurulan sistemin dar bir kadro fikrine dayalı olacağının ipuçlarını vermektedir.

Muhalefet, meclise sunduğu bir kanun teklifi ile *“Anadolu’da en az 5 yıl ikamet etmiş olma”* şartını öne sürerek Mustafa Kemal’in meclis üyeliğini engellemeye çalışmıştır. Ancak Mustafa Kemal, askeri kariyerinin herhangi bir yerde bu kadar uzun süre ikamet etmesine izin vermediğini belirtince teklif geri çekilmiştir.

Kurtuluş Savaşı’nda birlikte olan kadrolar, barış döneminde iktidar paylaşımı konusunda anlaşmazlığa düşmüş ve bu durum, Cumhuriyet tarihinin temel siyasal çatışma alanlarını belirlemiştir.

Yüzyıllık süreçte bu çatışmalar;

- Parti ayrılıklarından suikastlara,

- Askeri darbelerden kontrollü bunalım stratejilerine kadar çeşitlenmiştir.

Bu çatışmalar, farklı siyasi partiler altında ideolojik mücadeleler ve eğitim politikaları aracılığıyla süreklilik kazanmıştır. Özünde, iktidar olma motivasyonu bulunan bu yapıda, başta dinin statüsü olmak üzere birçok çatışma, eğitim kurumları üzerinden yürütülmüştür.

Muhalefetin olumsuz niyetini fark eden Mustafa Kemal, siyasi mücadeleye girişmeye karar vererek basına, Halk Fırkası'nı kuracağını duyurmuştur. Anadolu'yu dolaşarak ülkenin nabzını tutan Mustafa Kemal, 1923'te partinin kuruluşunu ilan etmiştir. Bu siyasi mücadelede, iktidar imkanlarını kullanarak muhalefete karşı hamlelerde bulunmuştur. İstanbul'da muhaliflere yönelik eleştiriler ve karşı kampanyalar başlatılmıştır. Aralık 1923'te meclis, askerlerin siyasi kariyerlerini sonlandıracak bir kanun kabul ederek, muvazzaf subayların milletvekili olmalarını yasaklamıştır.

Muhalefet, Mustafa Kemal'in Halk Fırkası'ndan ayrılmasını ve siyasetten çekilmesini istemiştir. Ancak Mustafa Kemal, her iki öneriyi de reddederek:

“Ülkedeki koşullar, birden fazla partiyi kaldıracak kadar uygun değildir.”

Şubat 1925'te çıkan Şeyh Said İsyanı sonrasında, meclisten Takrir-i Sükun Kanunu geçirilmiştir. Bu kanunla birlikte İstiklal Mahkemeleri yaygın hale getirilmiş ve ülkedeki her türlü siyasi faaliyet geçici olarak durdurulmuştur. Sol basın ve muhalif gruplar susturulmuş, Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Bu sürecin ardından, Kemalist rejim, devletin ideolojik ve baskıcı aygıtlarını kullanarak Kürt isyanını bastırmış ve her türlü muhalefeti bertaraf etmiştir. Böylece eski düzenin toplumsal

temellerini ortadan kaldırıp yerine yeni bir düzen inşa edecek politikalar yürürlüğe koymuştur.

1923'te Halk Fırkası'nın tüzüğünde, milli egemenliğin demokratik bir tarzda gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Ancak bu süreçte iktidar gücüne güvenen Mustafa Kemal,

“Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, tarikat-ı medeniyettir.” diyerek modernleşme politikasının temel bir unsuru olarak dinin kontrol altına alınacağını belirtmiştir.

Takrir-i Sükun Kanunu'nun Mart 1929'a kadar uygulanmasıyla, ülkedeki yasal yapı dönüşüme uğramıştır. Mustafa Kemal, sahip olduğu hukuki iktidar gücüyle ve muhalefetin dağınık ve güçsüz yapısına güvenerek, siyasal çatışmanın temel argümanlarından biri olan dinin statüsünü devlet kontrolüne almıştır. Bu sayede, dinin rejim muhalifleri tarafından siyasi emeller doğrultusunda kullanılmasına izin vermemiştir.

Muhalefet, devlet gücüne karşı yeraltına çekilmiş ve halk İslamı'nın teşkilatlanmış hali olan tarikatların geleneksel gücünden yararlanarak örgütlenmeye devam etmiştir. İktidar, sosyolojik direncin ve sınırlı zamanın farkında olarak, özellikle Anadolu'da inkılapların davranışa dönüşmediğini gözlemlemiştir. Zaman kazanmak, muhalefetin gücünü dağıtmak ve partileşmesini önlemek amacıyla Mustafa Kemal, yakın mesai arkadaşı Ali Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurma izni verdiğini duyurmuştur. Ancak halk, rejimden o kadar hoşnutsuzdu ki, yeni parti lehine yapılan gösteriler Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ürkütmüş ve parti kısa sürede kapatılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte kontrolsüz muhalefet, yeraltında varlığını ve örgütlenmesini sürdürmeye devam etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası olayı ve Menemen Hadisesi (1930), Cumhuriyet'in ilanından yedi yıl sonra bile hükümet reformlarının kökleşmediğini açıkça

göstermiştir. Bu durum, iktidarın tümel ve kuşatıcı bir karaktere bürünmesine ve parti-devlet yapısının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası, programını revize ederek ideolojik taşıyıcı okullara paralel olarak, modern kültür ve uygarlığı tüm Türkiye'ye yaymak amacıyla halkevlerini kurmuştur. Halkevleri, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık ve laiklik olmak üzere altı ilke ile tanımlanan Kemalizm'i anlatmak üzere faaliyet göstermiştir.

İktidar, devlet ideolojisine uygun “vatandaş” yetiştirmek amacıyla tüm imkanları kullanmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) deneyimlerinin ardından, mevcut koşulların çok partili yaşama uygun olmadığı gerekçesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası (daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi) 1946 yılına kadar tek parti, 1950 yılına kadar ise tek parti yönetimi olarak varlığını sürdürmüştür. 1946 yılında, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan Demokrat Parti, iktidarın yumuşak bir muhalefet olacağını düşündüğü bir grup tarafından kurulmasına rağmen beklenenin çok üstünde oy alarak 1950’de iktidara gelmiştir.

Günümüz Türk siyasal hayatını ve siyasi partilerin programlarını anlamak için, bu partilerin devamı oldukları siyasi zihniyetlerin bilinmesi gerekmektedir. İlk Meclis’te birbirinden oldukça farklı ideolojik gruplaşmalar yer almıştır. En büyük gruplaşma, Birinci Grup ve İkinci Grup arasında yaşanmıştır. Ülkenin kurtuluşu konusunda benzer fikirlere sahip olan bu iki grup, kurtuluşun ardından rejimin niteliği konusunda farklı görüşlere sahip olmuştur.

- Birinci Grup’un lideri Mustafa Kemal Paşa idi.

- İkinci Grup'un ise tek bir lideri bulunmuyordu; Hüseyin Avni (Ulaş), Ali Şükrü Bey ve Selahattin Bey bu grubun önde gelen isimleri arasındaydı.

Birinci Grup ve İkinci Grup'un ideolojik ayrımı şu şekilde özetlenebilir:

- Birinci Grup:

“İnkılabın kanunu, mevcut kanunların üstündedir.”

- İkinci Grup:

“İhtilalin de hukuku vardır. Olağanüstülüğün de hukuku vardır.”

Bu iki ifade, her iki grup arasındaki felsefi ve siyasal farklılaşmayı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde, sonradan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne dönüşecek olan Birinci Grup, devrimci ve reformcu bir dünya görüşüne sahipken, İkinci Grup geleneksel, muhafazakar ve popülist bir anlayışı benimsemiştir. 1923 yılında yapılan seçimleri kaybeden İkinci Grup üyeleri, İkinci TBMM'ye girememiştir. Bu dönemde Rauf (Orbay) Bey, bazı muhalif paşalarla birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur. Peşi sıra Hüseyin Avni Bey, Kara Vasıf Bey ve Selahattin (Köseoglu) Bey de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılarak partinin İstanbul örgütünü kurmuşlardır. Böylece, Birinci Grup'tan kopan muhalif kanat ile İkinci Grup birleşmiş ve bazı eski İttihatçılar da yeni kurulan partiye katılmıştır (Demirel, 2003: 98-114).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları, dünyanın Soğuk Savaş ikliminde ABD (Demokrasi) ve SSCB (Sosyalizm) bağlamında ikiye ayrılmasına yol açmıştır. Bu süreçte, Türkiye Batı/Demokrasi Bloğu'nda yer almayı tercih etmiş ve çok partili sisteme geçiş zorunlu hale gelmiştir. Bu geçiş

süreci, kurucu/anayasal iktidarın izniyle gerçekleşmiştir. Demokrat Parti (DP), CHP'nin milletvekilleri olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuştur. Çok partili dönemde yapılan seçimlerde, CHP'nin daha önceki uygulamalarına tepkili olan halk, muhalefetini din üzerinden somutlaştırmış ve yoğunlaştırmıştır. Seçim çalışmalarına büyük bir katılım göstermiştir. Oy verme oranı açısından değerlendirildiğinde, halkın “bilinçli” bir katılım sağladığı görülmektedir. 1950 seçimleri, halkın iktidar değişikliği isteğini açıkça ortaya koymuş ve Demokrat Parti'nin büyük bir zafer kazanması ile sonuçlanmıştır. Bu seçimle, Türkiye’de ilk kez barışçıl bir şekilde iktidar değişimi gerçekleşmiş ve Demokrat Parti, halkın desteğiyle iktidara gelmiştir.

1950 seçim sonuçları, Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüşümün yaşandığını göstermektedir. Demokrat Parti (DP), genel başkanı Celâl Bayar liderliğinde 4.391.694 oy alarak %55,2 oy oranıyla 416 milletvekili kazanmış ve büyük bir zafer elde etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise İsmet İnönü liderliğinde 3.148.626 oy ile %39,6 oy oranında kalmış ve sadece 69 milletvekili çıkarabilmiştir; bu sonuç, CHP'nin 326 sandalye kaybettiğini göstermektedir. Millet Partisi (MP), Yusuf Hikmet Bayur liderliğinde 368.537 oy alarak %4,6 oy oranıyla mecliste 1 sandalye kazanmıştır. Bağımsız adaylar ise toplam 44.537 oy ile yalnızca 1 milletvekili çıkarmış, önceki seçimlere kıyasla 5 sandalye kaybetmiştir. Genel olarak toplam 7.953.055 geçerli oyun kullanıldığı seçimde, Demokrat Parti'nin beklenenden fazla destek görmesi, halkın tek parti yönetiminden duyduğu rahatsızlığı yansıtmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye’nin çok partili siyasal hayatında yeni bir dönemin başladığını ve halkın değişim talebini somut bir şekilde ortaya koyduğunu göstermektedir.

1950 Seçim Sonuçları

Parti	Genel Başkan	Oy	%	Sandalye (+/-)
Demokrat Parti	Celâl Bayar	4.391.694	55,2	416 (+347)
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.148.626	39,6	69 (-326)
Millet Partisi	Yusuf Hikmet Bayur	368.537	4,6	1 (Yeni)
Bağımsızlar	-	44.537	0,6	1 (-5)
Toplam	-	7.953.055	100	487 (22)

Kaynak: Wikipedia, (2024a)

Meşruiyeti kurulduğu günden itibaren tartışma konusu olan ve “halka rağmen” politikalar uyguladığı iddia edilen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), uyguladığı devrimlerin ve sosyal politikaların ülke genelinceş zamanlı olarak yayılmaması nedeniyle 1950 seçimlerinde iktidardan düşmüştür. Bu durum, dönemin toplum yapısının dinamikleriyle de ilişkilidir. İktidarın Demokrat Parti’ye geçmesiyle birlikte, sosyolojik anlamda merkez-çevre çatışması daha görünür hale gelmiştir. Ancak bu görünürlük, temel politikalarda büyük bir değişikliğe yol açmamış, aksine toplumun farklı katmanlarında siyasal ayrışmayı derinleştirmiştir. 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP)’nin politikası hariç tutulduğunda, Türkiye siyasal hayatı genel olarak CHP ve DP temelli politikaların takipçileri olan partiler aracılığıyla şekillenmiştir. 1950’den günümüze uzanan bu süreçte, siyasal iktidar mücadelesi farklı isimler altında sürdürülmüş ve siyaset sahnesinde merkez-çevre çatışması belirleyici bir unsur olmaya devam etmiştir. Toplum, bu iki ana siyasal damarın etkisi altında, çeşitli siyasi partiler aracılığıyla siyasi tercihini ortaya koymaya devam etmiş ve siyasal ayrışmalar farklı partiler bünyesinde temsil edilmiştir.

İKTİDAR ÖĞRETİSİ: İDEOLOJİ

Gündelik dilde, her insan “benim felsefeme” veya “benim görüşüme/inancıma göre” diye söze başladığında, genel anlamda ideolojik bir tutum sergilemektedir. İdeoloji kavramı, ilk olarak Fransız filozof Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır ve “ide” (fikir) kökünden türetilerek “fikir bilimi” anlamında kullanılmıştır. İdeoloji ile ilgili tüm anlamları bir arada toplamak mümkündür. Bu kavram, fikir bilimi olarak, fikirlerin oluşum sürecinin fizyoloji, sınıf, iktidar mücadelesi gibi temellerden kaynaklandığını ifade eder. Aynı zamanda, fikirlerin hayalci ve yıkıcı oldukları gerekçesiyle reddedilmesi anlamını da taşır. Bunun yanı sıra ideoloji, bazı öğreti ve mitlerin, tehlikeli bir siyasi ya da kültürel planı uygulamaya koyma amacı güden grup ve hareketlerle ilişkilendirilmesi anlamında da kullanılır. 19. yüzyıl öncesinde toplumsal erki elinde bulunduranlar, daha dar bir nüfusa hitap ederken, bu dönemden sonra siyaset, siyasi partiler aracılığıyla geniş kitlelere açıklama yapma, rakiplerini kötüleme ve kendilerini övme ihtiyacı hissetmiştir. Bu süreçte rakip grupları “akıldışı” ve “ideolojik” olarak tanımlamak yaygın hale gelmiştir (Marshall, 1999: 328-330).

Modern toplumlar, genellikle farklı ve birbirleriyle çatışan kültürlerin egemen olmak istediği toplumlar oldukları için, ideoloji bu yapılarda egemen kültür olma ve baskın karakterini koruma amacıyla kullanılır. Egemen kültür, iktidara dayanarak kendi değerlerini, dilini ve davranış biçimlerini bağımlı kültürlerle empoze edebilir. Bu süreç, hukuksal ve siyasal yollarla farklı değer kümelerinin ve davranış kalıplarının bastırılması şeklinde gerçekleşebileceği gibi, iletişim araçlarının tekelleştirilmesi yoluyla da sağlanabilir (Marshall, 1999: 173).

Bütün insanlar, farkında olsun ya da olmasın, siyasal düşünürlerdir. Kendi görüşlerini açıkladıklarında ya da akıllarındaki düşünceleri ifade ettiklerinde, özgürlük, hakkaniyet, eşitlik, adalet ve haklar gibi kavramlar sıklıkla gündelik dile yansır. Ancak bu kavramların farklı anlamlarda kullanılması, çoğu zaman karmaşa yaratır. Siyasal iktidarın özü olan toplumsal birlik, bütünlük ve uyum sağlama işlevi, ideoloji ve eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleşir. Marshall (1999), ideolojiyi, siyasal iktidarın toplumu şekillendirmesi açısından objektif kriterler sağlayan bir meşruiyet aracı olarak tanımlar. Ona göre, ideolojiler, devletin toplumu belirli bir düzen içinde tutmasını sağlayan güçlü bir çerçeve sunar.

Laclau'nun ideolojiyi "toplumsal formasyonun birlik ve beraberliğini sağlayan, sistemin toplumsal koşullarını sürdüren ve yeniden üreten bir düzen" olarak tanımladığı belirtilmiştir (Laclau, 1998: 73, Akt. Marshall, 1999). Benzer şekilde, Althusser ideolojiyi "toplumu dönüştürücü ve bireyleri yönlendirici egemen fikirler ve tasarımlar sistemi" olarak ifade eder (Althusser, 1991: 47, Akt. Marshall, 1999). Allard ise ideolojinin insan düşüncesinin ve eyleminin amaçlarını tanımlayan bir prensipler sistemi olduğunu vurgular (Allard, 1971: 117, Akt. Marshall, 1999).

Marshall (1999), ideolojilerin siyasal iktidarın belirlediği ilerleme, çağdaşlaşma ve refah içinde bir toplum yaratma hedeflerine meşruiyet kazandırdığını ifade eder. Berger ve Luckmann, ideolojiyi "bütünleşmiş düşüncelerden oluşan total bir sistem kurma ve siyasal iktidarın eylemlerini haklılaştırma aracı" olarak tanımlamışlardır (Berger-Luckmann, 1967: 94, aktaran Marshall, 1999). Shils ise ideolojilerin siyasal iktidara çok boyutlu bir güç kazandırdığını belirtir. Ona göre ideolojiler, fikişel bütünlük, otoriteye dayalı meşruluk ve davranış etkileme

derecesi gibi özelliklerle siyasal iktidarın meşruiyetini pekiştirir (Shils, 1968: 66, Akt. Marshall, 1999).

Parsons'un ideolojiye ilişkin değerlendirmesinde, bu kavramın toplumu düzenleyici bir inanç sistemi olarak işlev gördüğü ifade edilmiştir. Parsons, ideolojiyi toplumu belirli normlar ve ilkeler etrafında birleştiren bir kültürel sistem olarak tanımlar (Parsons, 1951: 349, aktaran Marshall, 1999). Marx'ın ideolojiyi, dinin işlevini devralarak toplumun afyon ihtiyacını karşılayan bir sistem olarak gördüğü belirtilmiştir (Marx, Akt. Marshall, 1999).

Son olarak, Sorel ideolojilerin siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıflar tarafından üretildiğini ve bu nedenle bir “yalanlar dünyası” yarattığını öne sürer (Sorel, 1972: 18, Akt. Marshall, 1999). Ona göre, ideolojiler eşitsizlikleri koruma, gizleme ve meşrulaştırma işlevi görür. Sigmund ise ideolojilerin, bireylerin kaygı ve korkularına yanıt olarak ortaya çıktığını ve bu yanıtların bireyleri mevcut düzeni kabul etmeye yönlendirdiğini ifade eder (Sigmund, 1967: 96, Akt. Marshall, 1999).

Mardin'e göre ideoloji, geleneksel toplum haritalarının modern çağda işlevini yitirmesi sonucu ortaya çıkan ve yeni bir toplumsal anlam haritası üretme çabasıdır (Mardin, 1976: 7 Akt. Çetin, 2001). Ancak bu süreçte insan, bu haritanın içinde sadece bir araçtan ibarettir. Bu ideolojik yapı karşısında insan, sınırlı ve güçsüz bir varlıktır; kendisine verilmiş olan hedeflere uygun şekilde çalışması gereken bir köle haline gelir. Efendi ise siyasal düşünce tarihi boyunca farklı sembollerle karşımıza çıkan siyasal iktidar ve onun adına gücü kullanan yapıdır. Hegel, bu durumu “*insan, tarihin içinde kendisinden daha yüksek ve gizli bir kuvvet için çalışır. İnsan, bu yüksek amacın gerçekleşmesine yarayan bir araçtır; amacı belirleyen dinamik unsur ise Geist (Tin)'dir*” sözleriyle meşrulaştırır. İnsanlık tarihi, aslında soyut akıl olan Tinin

kendini dünyada idrak etmesinin bir görüntüsünden ibarettir (Gökberk, 1974: 450, Akt. Çetin, 2001). Bu anlayış, dünyayı yorumlayan ve bireylerin düşünsel eylemlerini şekillendiren bir dünya görüşü anlamında “*Weltanschauung*” kavramıyla ifade edilir. “*Weltanschauung*”, toplumu, siyaseti ve evreni yorumlayan, katı ve kapalı bir toplumsal mobilizasyon ve manipölasyon aracıdır. Bu ideolojik sistem, toplumu bütünüyle tek bir ideolojik alan içinde şekillendirir ve sistemle bütünleşmiş bir toplum yaratır (Çetin, 2001: 201-211). Farklı tanımlardan ve yapılan tartışmalardan hareketle ideoloji şu şekilde açıklanabilir:

a. İdeal Bir Birey, Toplum ve Devlet Tipolojisi Öngörme

İdeoloji, ideal bir birey, toplum ve devlet tipolojisi öngören ve bu ideale nasıl ulaşılacağına dair bir perspektifi olan bir fikirler bütünüdür. Bu fikirler bütünü, az ya da çok tutarlı bir yapıya sahiptir. Seküler bir dünya görüşü olan ideolojiler, teorilerden farklı olarak, yalnızca belirli bir konuyu açıklama amacı taşımaz; geniş bir çerçevede pek çok farklı alana dair açıklamalar sunar.

b. Bir Dünya Görüşü Olarak İdeoloji

İdeoloji, bir dünya görüşü olarak dünyaya açılan bir pencere sunar. Bağlıları veya sempatizanları, bu pencereden bakarak farklı olaylara dair bir bakış açısı geliştirme imkanı bulur.

c. Birey, Devlet ve Topluma Dair İdealler

İdeolojilerin birey, devlet ve topluma dair idealleri vardır. Nasıl bir birey ve devlet modeli öngördüklerini ortaya koyarlar. Birey-devlet-toplum ilişkilerinin nasıl kurulması gerektiğine yanıt verir ve bu ilişkiler arasında hangisinin öncelikli olması gerektiğine dair kendilerine özgü anlamlı kabullere sahiptirler.

d. İktidarı Koruma, Değiştirme veya Ortadan Kaldırma Amacı

İdeolojiler, idealleri doğrultusunda iktidarı korumayı, değiştirmeyi ya da tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayabilir. İdeal düzene ulaşmak için devrimci, evrimci, kendiliğinden veya başka bir yöntemi savunabilirler. Bu doğrultuda gönüllü katılımı veya baskıcı bir yapıyı hedefleyebilirler.

e. Meşruiyet Arayışı ve Geçmişe Yönelik Temellendirme

Doğaları gereği ideolojiler kendilerini meşrulaştırma eğilimindedir. Diğer ideolojilere karşı sözleşmeci düşünürlerin “doğa durumu”na başvurmasının nedeni budur. Sahip oldukları düşünceleri meşrulaştırmak için geriye yönelik bir temellendirme arayışına girerler.

f. Kimlik ve Aidiyet Hissi Verme

İdeoloji, bireye ortak bir kimlik ve aidiyet hissi verir. İdeolojinin niteliğine göre bu kimlik yumuşak ya da daha katı bir aidiyet duygusuna dönüşebilir.

g. Diğer İdeolojilerle İlişkisi

İdeolojiler, diğer ideolojilerden bağımsız değildir; çoğunlukla paralel veya karşıtlık ilişkisi içinde anlam kazanır. Örneğin, muhafazakarlık, aydınlanma karşıtlığı üzerinden şekillenir.

h. Seküler Rasyonaliteye Sahip Olma

İdeolojiler dünyevi bir rasyonaliteye sahiptir ve bu anlamda sekülerdir. Dünyayı aşan bir çerçeve sunmazlar. Seküler bir rasyonaliteye sahip oldukları için bireysel ahlak, erdem ve fazilet gibi içsel olgunluk konularına odaklanmazlar (Bülbül, 2019: 276).

Bu özellikleri nedeniyle ideolojiler, bireyi daha çok toplumsal yapı ve siyasal düzene uygun bir parça olarak konumlandırır. İnsanların bireysel manevi dünyaları yerine, kolektif hedefler ve toplumsal roller ön plana çıkarılır. Sonuç olarak, ideolojiler bireysel gelişimden ziyade, sistemin devamlılığına hizmet eden bir çerçeve sunar. Ancak bu durum, bireyin aidiyet duygusunu güçlendirse de bazen içsel sorgulama ve özgür düşüncüyü geri plana itebilir. Bu nedenle ideolojilerin sunduğu seküler çerçevenin, birey-toplum dengesi açısından eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

SİYASAL MÜCADELENİN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE GEREKÇESİ

Türkiye’de siyasal mücadele, başta din olmak üzere toplumsal kurumların rolü ve sınırları konusundaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün çeşitli dönem ve vesilelerle ifade ettiği görüşlerinin ortak yönü, sürekli milleti merkeze alan ancak toplum mühendisliğini bir gereklilik olarak benimsemesidir. Toplum mühendisliği; halkı eğitmek ve bir amaç etrafında örgütleyerek “ortak yüksek kültür” oluşturmaya içerir. Bu düşünce, içerik olarak doğru olmakla birlikte, lider ya da yönetici kadronun “ehil ve güvenilir” olması öncelikli bir şarttır. Aksi yönde pek çok olumsuz örnek bulmak mümkündür. Örneğin, 1980 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 114 tur yapılan oylamada cumhurbaşkanının seçilememesi, siyasal sistemin tıkanmasının dikkat çekici bir örneğidir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadrosu, Kurtuluş Savaşı ile elde ettiği toprak parçasını mensubu oldukları Osmanlı Devleti’nden nüfus ve kurumlarıyla devraldığı için mevcut zihniyeti ve ideolojik aidiyeti çok iyi bilmekteydi. Koçi Bey Risalesi’nde, otoritesi olmayan yani “kahır ile

yönetilmeyen” bir devletin zayıflayacağını, kurumlarında disiplin ve ciddiyet kalmayacağını dile getirmiştir. Koçi Bey, sistemi bozan unsurların düşman ve hain olarak görülüp cezalandırılmasını, toplumun ve hükümranlığın devamı için şart olarak görmüştür (Çetin, 2012: 213-214). Koçi Bey’in tavsiyeleri yerine getirilmediği için Osmanlı Devleti, içe kapanmış ve çağın değişimlerini doğru analiz edemediği için bozulma sürecine girmiştir. Modernleşme sürecinde Batı’nın değerlerini eş zamanlı ve bütün halinde transfer edemediği için toplumsal birlik bozulmuş ve çalkantılı bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Çetin, Şerif Mardin’den alıntıladiğı görüşünde şu ifadeleri kullanır: “*Osmanlı’dan gelen tepeden modernizasyon çabaları halk yığınları için hiçbir zaman aktif bir katılım süreci doğurmamıştır. Alt ve üst sınıfların ya da kültürlerin, yeni bir iktisadi, siyasi ve sosyal düzen içinde bütünleşememesi, üst kültürün gerçekleştirdiği modernleşme çabalarını alt kültüre anlatamaması ve onları dışlaması, Türk siyasal inşa sürecinin en önemli özelliğidir*”. (Çetin, 2012: 213-214).

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasına sebep olan tüm etkenler, Cumhuriyetin kurulmasında asli korku unsurları olmuştur. Osmanlı’yı yıkan en önemli etkenler, Batı medeniyetinin her açıdan ilerlemesi, Türklerin Batı karşısında siyasi, ekonomik ve askeri açılardan geri kalması, milliyetçilik akımları, etnik, dini ve mezhebi sınıfsal ayrımların tehdidi, otoriter bir devlet sisteminden ve güçlü bir yol gösterici liderden yoksunluktu. Atatürk, modern Cumhuriyeti bu korkular üzerine inşa etmiştir. Atatürk’ün siyasal düşüncesi, öncelikle bir ulus-devlet inşası, bunun öncesinde bir ulus yaratma uğraşı ve onun da öncesinde egemen bir devlet kurma anlayışına dayanır. Atatürk, korku siyaseti düşünürleri olarak bilinen Machiavelli, Jean-Jacques Rousseau ve Hegel’den etkilenmiştir. “*Taksim-i kurva bizim için esas değildir*” sözü, Atatürk’ün devlet anlayışının en özlü

ifadesi olarak Cumhuriyet tarihinin gidişatına yön vermiştir. Atatürk; Machiavelli'nin egemeni egemenlikle örtüştürmesi, Hobbes'un egemenliği toplumun düzenlenmesinde mutlak otoriter ve totaliter bir güçle donatması, Rousseau'nun egemenliği genel iradeye indirgemesi ve Hegel'in egemenlik ve devlet özdeşliğini liderde içselleştirmesi teorilerinden etkilenmiştir. Atatürk, ulusal bağımsızlık ve egemenlikten yola çıkarak Cumhuriyet ve kuvvetler birliğine, oradan da yürütmenin üstünlüğüne geçerek en sonunda en yüksek lider yani şefin egemen olduğu bir siyasal sisteme ulaşmıştır. Kemalizmin içeriğini oluşturan bu anlayış, sonraki Cumhuriyet yöneticileri tarafından iç ve dış konjonktür gereği devam ettirilememiştir.

“Taksim-i kuvva esaslı bir şey değildir. Taksim-i kuvva esasını vaz etmiş olan insanlar dahi esasen vahdet-i kuvva'ya kanidirler. Fakat vahdet-i kuvva'ya teminden aciz oldukları için eşkal-i mevcudeyi esas ittihaz ederek müstebitlerle mazlum milletlerin yaptıkları pazarlık neticesinde ortaya atılmış bir nazariyedir. Hakikat-ı halde vahdet-i kuvva vardır ve bu kuvvetin menba-ı aslisi millettir. Binaenaleyh bunun sahibi aslisi de millettir.” (Aktaran Çetin, 2012: 225).

Atatürk'ün yaşadığı dönem, öğrenim hayatı, mesleki yaşantısı ve özellikle 1789 Fransız İhtilali'ni yol haritası olarak benimsemesi, onun pozitivist dünya görüşüne dayalı bir akıl ve bilime güven anlayışı ile şekillenmiştir. Ancak bu zihniyetle gerçekleştirdiği devrimler ve inkılaplar, halkın tamamına ulaşmadığı için zaman zaman en yakınındaki kişiler tarafından dahi tasvip edilmemiştir. Türk toplum yapısının köklü dinamiklerinin gücünü hafife alan Atatürk ve arkadaşları, Batı kaynaklı sosyolojik çözümün “Türk tipi sosyolojiyi” dönüştürebileceği yanılgısıyla hareket etmişlerdir. Bu nedenle yüz yıllık süreçte Türkiye’de hiçbir siyasal iktidar, toplumsal bütünleşmeyi tam anlamıyla sağlayamamıştır. Sorunun çözümünü kaynağında aramayan

zihniyetler, “*irfan ordusu*” ve “*askeri ordu*” işbirliğiyle amaca ulaşabilecekleri yanılgısına düşmüştür. Ancak diğer sosyal kurumları kamu politikalarına ortak etmedikleri için başarılı olamamışlardır. Türk toplum yapısındaki temel bunalımın kaynağı, bu parçacı yaklaşımdan doğmaktadır. Yüzyıllık Cumhuriyet tarihi boyunca Kemalizm ve muhafazakarlık ideolojisine dayalı siyasal iktidarlar, bu yaklaşımın sonucunda zaman zaman despotizme yönelmiş ve siyasal nepotizm (akraba kayırmacılığı), toplumsal bütünleşmenin önündeki en büyük engellerden biri haline gelmiştir.

1920’de Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştiren kadrolarca kurulan BMM’nin “*savaş dönemi gönüllü homojen yapısı*” zamanla iktidardan yararlanma durumuna göre bozulmuştur. Evrensel siyasal zihniyetin temel uygulaması olan ve Türkçede “*ayağıma yer edeyim, gör sana neler edeyim*” şeklinde ifade edilen Makyavelist yaklaşım, BMM’de yer alan ve “İkinci Grup” olarak nitelendirilen mebusların erken seçim kararıyla tasfiye edilmesine yol açmış ve 1924 itibarıyla BMM “*muhalefetsiz*” bir yapı haline gelerek halkı karşısına almayan politikaları uygulamaya başlamıştır. Resmi ideolojik yapı aktörleri, 1928’e kadar anayasada *dine* yer verip, ancak onu toplumsal hayatın dışına iterek oluşabilecek homojen muhalefeti parçalamış ve temel paradigmayı şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel paradigmasını oluşturan Mustafa Kemal Atatürk, farklı dönemlerde yaptığı konuşmalarla bu paradigmanın ana çerçevesini çizmiştir. Bu konuşmalarda paradigma karşıtları ve eleştiriler “*düşman*” başlığı altında toplanarak, lider-devlet-toplum ahengi ile toplumsal bütünleşme hedeflenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün siyasal mücadelesine dair ifadeleri şu şekildedir:

“Karşımızdaki düşmanlık ve büyük kötülük dünyasına karşı seslenmeli ve cevap vermeliyiz. Milletın en yetkili ağız ancak millet olabilir. Bir kez Meclis açılsın, olacak şey değil ya olayların etkisiyle Ankara’yı bırakmak zorunda bile kalsak, yerimizi değiştireceğimiz her yöreden daha büyük bir yetki ve güçle bağırabiliriz. Milletimizin kurtuluşunu ve geleceğini vatanımızın son kaya parçası üzerinde dahi savunacağız ve kesinlikle başarılı olacağız.” (Mart 1920, Y.N.)

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, millidir; tamamen maddidir, gerçekçidir. Var sanılan ülküler arkasında, o ülkülere ulaşmak için değil, fakat ulaştırmak hülyasıyla milleti kayalara çarparak, bataklıklara batırarak, en sonunda kurban ederek mahvetmek gibi cinayetden kaçınan bir hükümettir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bütün programlarının ilkesi şu iki esastır: Tam bağımsızlık, kayıtsız ve şartsız millî egemenlik!” (Ocak 1921, S.D. II)

“Her halde millet hükümetin bekçisi olmalıdır. Çünkü, hükümetin yaptığı işler olumsuz olup da millet itiraz etmez ve düşürmezse bütün kusur ve kabahatlara katılmış demektir.” (Aralık 1920, S.D. II)

“Millet bizi buraya gönderdi. Fakat, ömür boyunca biz burada ve bu milletin yönetimini ve egemenliğini mirasa konmuş gibi temsil etmek için toplanmış değiliz.” (Aralık 1921, S.D. I)

“Efendiler, bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir ve gerçekten kitaplardaki hükümetlerin, İslâmî niteliği bakımından, hiçbirine benzemeyen bir hükümettir. Fakat millî egemenliği, millî iradeyi belirten bir hükümettir. Sosyal bilim bakımından bizim hükümetimizi ifade etmek gerekirse halk hükümeti deriz. Efendiler, biz hakkımızı koruyup gözetmek, bağımsızlığımızı emin bulundurmak için genel kurulumuzca, milletin bütünlüğümüzce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletin tümüyle savaşmayı caiz gören bir

mesleği izleyen insanlarız. O halde bu ve bu gibi teşviklerle hükümetimizin dayandığı esasın toplum bilimine dayanan bir esas olduğunu açık bir surette görürüz. Fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler, biz benzememekle öğünmeliyiz! Çünkü biz bize benziyoruz, efendiler!” (Aralık 1921, S.D. II)

“Bir hükümet iyi midir; kötü müdür? Hangi hükümetin iyi veya kötü olduğunu anlamak için hükümetten amaç nedir; bunu düşünmek gerekir. Hükümetin iki amacı vardır: Biri milletin korunup gözetilmesi, ikincisi milletin refahını sağlamak. Bu iki şeyi sağlayan hükümeti iyi, sağlamayan kötüdür.” (Mart 1923, S.D. II)

“Saltanat devrinden Cumhuriyet devrine geçebilmek için herkesin bildiği gibi, bir geçiş devresi yaşadık. Bu devirde iki fikir ve görüş birbiriyle mütemadiyen mücadele etti. O fikirlerden biri, saltanat devrinin devam ettirilmesiydi. Diğer fikir; saltanat idaresine son vererek cumhuriyet idaresi kurmaktı. Bu bizim fikrimizdi. Ancak görüşümüzün uygulanma kabiliyetini saklı tutup, münasip zamanında tatbik edebilmek için saltanat taraftarlarının fikirlerini tatbik sahasından uzaklaştırmak mecburiyetinde idik.” (1927, Nutuk II, S. 838-839)

“Egemenlik ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye; görüşme ile, münakaşa ile verilmez. Egemenlik, saltanat kurvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanlıları, zorla Türk milletinin egemenlik ve saltanatına el koymuşlardı; bu musallat olmalarını altı asırdan beri devam ettirmişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, egemenlik ve saltanatını, isyan ederek kendi eline açıkça almış bulunuyor. Bu bir olupbittidir. Mesele, millete saltanatını ve egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? Meselesi değildir. Mesele, zaten olupbitti haline gelmiş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu mutlaka olacaktır. Aksi takdirde, bazı kafalar kesilecektir.” (1922, Nutuk II, S. 691)

“Bugün maziden kuvvetliyiz. Bugün maziye nispetle daha büyük bir kabiliyet ve yaşama kudretine malikiz. Bu üstünlüğü yapan nedir? Bunun gerçek sebepleri iki kuralın kavramında saklıdır. Bu kurallardan biri Misak-ı Milli, ikincisi egemenliği kayıtsız şartsız milletin elinde tutan anayasamızdır.” (1922, S.D. I, S. 297) (<https://mardin.ktb.gov.tr/>).

Bu ifadeler, Cumhuriyet rejiminin inşasında egemenliğin kaynağını millettten alan bir devlet anlayışının temel dayanaklarını ve dönüşüm sürecinin çerçevesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Atatürk’ün, halkın iradesini önceleyen ancak güçlü bir merkezi liderlik yapısı ile bütünleşen siyaset anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarındaki siyasal paradigma ve politikalarının ana hatlarını çizmektedir.

1923 sonrasında ülkeyi kurtaran lider kadronun temel hedefi, yeni bir devlet kurmak ve ulus inşa etmektir. Nitekim, CHP programlarına (1931, 1935, 1939 ve 1943) ve *Dokuz Umde*’ye bakıldığında, yeni bir devlet ve ulus inşası çabası açıkça görülmektedir. Asırlar öncesine dayanan modernleşme/batılılaşma çabaları, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde kısmî değil, topyekûn bir değişimi hedeflediği için önceki uygulamalardan farklıdır. Bu değişim süreci, toplumun tüm kesimlerine yayılmakta zorlanmış; ağırlıklı olarak köylü/çevre-taşra temelli bir muhalefet oluşturmuştur. Bunun sonucunda, toplumun %15-20’lik bir kesimi dönüşümden etkilenmiş, ancak ekonomik ve din politikaları nedeniyle merkez-çevre çatışması derinleşmiştir. Siyasal iktidar mücadelesi, halk için yapıldığı iddiasıyla, başta eğitim kurumları olmak üzere uygulanan kamu politikaları sonucu düalist bir yapı halinde varlığını sürdürmüştür.

Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılaplar, toplumsal dönüşümün temel yapı taşlarını oluşturmuştur ve şu şekilde sıralanabilir:

Cumhuriyet Dönemi İnkıpları

1. Siyasal Alandaki İnkıplar:

- Saltanatın Kaldırılması (1922)
- Cumhuriyetin İlanı (29 Ekim 1923)
- Halifeliğin Kaldırılması (1924)

2. Toplumsal Alandaki İnkıplar:

- Kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesi (1926-1934)
- Şapka ve kıyafet devrimi (1925)
- Tekke, zâviye ve türbelerin kapatılması (1925)
- Soyadı Kanunu ve Atatürk soyadının verilmesi (1934)

3. Hukuk Alanındaki İnkıplar:

- Mecellenin kaldırılması (1924-1937)
- Türk Medeni Kanunu ve diğer kanunların çıkarılarak laik hukuk düzenine geçilmesi (1924-1937)

4. Eğitim ve Kültür Alanındaki İnkıplar:

- Öğretimin birleştirilmesi (1924)
- Yeni Türk harflerinin kabulü (1928)
- Türk Dil ve Tarih Kurumlarının kurulması (1931-1932)
- Üniversite öğreniminin düzenlenmesi (1933)
- Güzel sanatlarda yenilikler

Bu inkıplar sonucunda oluşan Atatürk İlkeleri, dönemin pragmatik politikalarını belirleyen altı temel ilkedен oluşmaktadır. “Altı Ok” olarak adlandırılan bu ilkeler, 1931’de “Kemalizm” adı altında Cumhuriyet Halk Partisi’nin program ilkeleri olarak benimsenmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yeni paradigmanın uygulanması için

bir zemin oluşturulmuş ve hedeflenen laik insan tipini yetiştirmek üzere eğitim, merkezi kontrol altına alınmıştır.

Kanunun maddeleri şu şekildedir:

1. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bütün ilim, eğitim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır.
2. Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı ya da özel vakıflarca yönetilen tüm okullar ve medreseler Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altına alınmıştır.
3. Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı bütçesinde toplanan okullara ve medreselere ait birikimler Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir.
4. Millî Eğitim Bakanlığı, uzman din insanlarının yetişebilmesi için üniversitelerde ilahiyat fakülteleri açmakla, imamet ve hatiplik gibi dinî müesseseler için ayrı eğitim kurumları kurmakla yükümlü olacaktır.
5. Bu kanunun kabul ediliş tarihinden itibaren, genel eğitim ve öğretimle görevli olup, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olan askerî ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan yetim yurtları bütçeleri ve eğitim kadroları ile birlikte Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.
6. Bu yasa yayımı tarihinde geçerlidir.
7. Bu yasanın yürütülmesinden hükümet sorumludur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimde bütünlüğü sağlamak amacıyla yürürlüğe konulmuş ve eğitimi devlet denetimine almıştır. Ancak eğitim sisteminin merkezîleşmesi, dinî eğitim kurumlarının kontrol altına alınması gibi adımlar, toplumun belirli kesimlerinde hoşnutsuzluk yaratmış ve ideolojik farklılıkları derinleştirmiştir. Bu kanun ile eğitim politikalarının temel amacı, modern bir ulus ve bilinçli bireyler yetiştirmek olmuştur. Ancak bu hedef, toplumun

bazı kesimlerinin tepkisine yol açmış ve bu tepkiler, Cumhuriyet dönemi siyasetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Kemalizm teriminin resmîyet kazanması, CHP'nin Mayıs 1935 tarihinde toplanan Dördüncü Büyük Kurultayı'nda kabul edilen CHP Programı ile olmuştur. Programın "Giriş" kısmında Kemalizm ile ilgili şu değerlendirme yapılır: "Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konmuştur. Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Parti Kurultayı'nca da kabul olunan tüzüğü'nün genel esaslarında ve Genel Başkanlığın, aynı kurultayca onanmış olan bildirgesinde ve 1931 kamutay seçimi dolayısıyla çıkarılan bildiride saptanmıştır. Yalnız birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada toplu olarak yazılmıştır."

1923 sonrasında ülkeyi kurtaran partinin, devlet kurması ve ulus inşa etmesi söz konusuydu. Nitekim tüm tek parti dönemi CHP programlarına (1931, 1935, 1939 ve 1943) bakıldığında Dokuz Umde de dahil olmak üzere yeni bir devlet, yeni bir ulus inşası açıkça görülür. "İnkılâbın derinleşmesi" demek, her şeyden önce bu inkılâp bilincinin, inkılâp ahlak ve disiplininin, onu temsil eden azınlık kadronun zihninden genç neslin, yeni kuşakların, geniş köy ve şehir halkının zihnine yerleşmesi demektir. Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp ne sadece bir reform (ıslahat) ne de bir idari değişiklik demektir. İnkılâp, prensip ve onu yaşatacak unsurlar açısından kendine özgü bir fikri sisteme sahiptir. Ancak bu unsurlar bir sistem halinde derlenmiş değildir. Bu nedenle inkılâbın akışı içinde bu esasların izah edilmesi, bugünkü inkılâp aydınlarına düşen en önemli görevlerden biridir. İnkılâbın tarihi şartlarından doğan ve yapısından gelen ileri fikirler, izah edildikçe inkılâbı yaşatan

kadrolar ve sonraki kuşaklar için ölçütler (kriterler) olacaktır. Yeni bir inkılâp ruhuyla yetişmiş inkılâpçı insan tipi böyle doğacaktır. Bu tip insan, her nerede ve hangi şart altında olursa olsun aynı olayları aynı ölçülerle değerlendirip aynı hükümlere varacaktır. İnkılâbın dünya görüşü bu şekilde vücut bulacaktır. Fikir karışıklıkları, ruh düşkünlükleri ve bozgunculuk, inkılâp prensiplerinin bir ideoloji sistemi halinde işlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu prensipler bir sistem haline getirildikçe Türk aydınları arasında bir farklılaşma olacaktır. Bu prensipleri kabul edenler ve etmeyenler ayrışacak; kabul edenler iradeleri ile, etmeyenler iradeleri dışında bu prensiplere tabi olacaktır. Genç kuşakların, inkılâp esaslarına göre yetiştirilmesi zorunludur. Bu kuşaklara çocukluk ve gençlik çağında, inkılâp fikir ve ilkelerinin bilinç (şuur) olarak verilmesi gereklidir. İnkılâbın fikir sistemi, köylülüğün menfaatlerini bütünüyle temsil eder. Ancak bu gerçeğin köylülüğe sürekli telkin edilmesi zorunludur. Köye nüfuz etmeyen bir milli inkılâbı düşünmek mümkün değildir. Türk köyü, sosyal ve ekonomik unsurlarıyla bir inkılâba muhtaçtır. İnkılâp nizamı içinde, anarşik ve bozguncu bir basın sistemi, inkılâbın ruhuyla çelişir. Basın, inkılâbın sevk ve idaresinde bir eğitim organıdır. İnkılâbın başarısı, bu kuvvetlerin belirli bir disiplin altında yönlendirilmesine bağlıdır (Aydemir, 2003: 195).

Yüzyıllık Cumhuriyet tarihinin ana ideolojisi olan Kemalizme karşı oluşan din görünümlü muhalefet, özünde iktidar nimetlerinden faydalanma amacı taşıdığı için, ideolojik tutarlılıkla izah edilemeyecek bir yapıya sahiptir. Bu muhalefet içerisinde yer alan grupların menfaat ilişkileri, ittifak uygulamaları ve iktidar olduklarında mevcut uygulamalara devam etmeleri gibi durumlar göz önüne alındığında, Türkiye’de siyasal iktidarların parti, tüzük ve program farklılıklarına rağmen birbirlerine benzer oldukları

anlaşılmaktadır. Muhalif gibi görünenlerin, İkinci Grup örneğinde olduğu gibi, daha sonra iktidara eklemlediklerine veya ittifak kurduklarına Cumhuriyet tarihi boyunca sıkça rastlanmaktadır. Aslında, Mustafa Kemal'in liderliğindeki Birinci Grup ve onun devamı olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ile İkinci Grup ve ondan oluşan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) arasında temelde programatik bir fark bulunmuyordu. Zaten İkinci Grup ve TCF, Mustafa Kemal'in siyasi bir manevrası olarak yapay bir biçimde ortaya çıkmıştı.

Halk Fırkası'nın İkinci Umde'sinde *"Hilafetin en yüksek dini makam olarak korunacağı"* ifadesi yer alıyordu ve bu ilke, 1927'ye kadar değişmeden kaldı. Hem Halk Fırkası hem de Terakkiperver Fırka "özel teşebbüsçü" politikalar benimsiyor ve halktan kopuk bir yapıya sahipti. Gerçekte bu mücadele, halk kitlelerinden bağımsız, üst düzey yöneticilerin bir iç çatışmasıydı. Mustafa Kemal, otoritesini ve ordunun gücünü kullanarak kendisine muhalif olabilecek unsurları tasfiye ederken, onları *"karşı devrimci"* ve *"inkılaplara karşı kişiler"* olarak damgalama yoluna gitmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan muhalefet hareketlerinin de Birinci Grup'un devamı olan Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan çıktığı göz önüne alındığında, CHF ile TCF biçimindeki ayrışmanın ideolojik bir kutuplaşmadan kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır. CHP'nin Milli Mücadele ile *"özdeşleşme"* durumu, 27 Mayıs 1960'a kadar devam etti. Bu tarihten sonra Milli Mücadele, kesin olarak devlete mal edilerek tüm anayasal kuruluşlara yayılmıştır (Başkaya, 1991: 111).

Tek partili dönemde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), parlamento ve devlet aygıtıyla bütünleşmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) izinli muhalefet hareketleri olduğu gibi, daha sonra kurulan Demokrat Parti (DP) de CHP'nin içinden çıkmış ve kurucu iktidarın onayına bağlı olduğu için temel ideolojik

farklılıklardan söz etmek mümkün değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca kurucu iktidar, siyasal iktidarlara yaptırmak istedikleri değişimleri, politika öncesinde oluşan olağanüstü durumlar üzerinden ve öncelikle devletin baskıcı aygıtlarını kullanarak uygulamıştır.

CHP'nin Tahrir-i Sükun Yasası ve İstiklal Mahkemeleri uygulamaları, DP'nin Tahkikat Komisyonu kurulması, 1960 ve 1980 darbe dönemi anayasaları, 24 Ocak Kararları, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları ile AKP döneminde 15 Temmuz 2016 FETÖ kalkışması sonrasında başlatılan Başkanlık Sistemi gibi temel değişimler değerlendirildiğinde, uygulama birliği ve benzerliği dikkat çekmektedir. Bu süreklilik, Cumhuriyet döneminin en çarpıcı özelliklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

İnkılabın derinleşmesi demek, her şeyden önce, inkılap bilincinin, inkılap ahlak ve disiplininin onu temsil eden azınlık kadronun zihinlerinden genç neslin, yeni kuşakların ve geniş köy ile şehir halkının zihinlerine inmesi, yerleşmesi demektir. Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap, ne sadece bir reform (ıslahat) ne de bir idari değişiklik demektir. İnkılap; kendine prensip ve onu yaşatacak fikir unsurlarına sahiptir. Ancak bu fikir unsurları, inkılabı ideoloji olabilecek bir sistem içerisinde derlenip düzenlenmemiştir.

Bu sebeple ve parça parça işlendiğinde görüleceği gibi, gerek milli etkileri gerekse uluslararası anlamı bakımından tarihin en geniş ve kapsayıcı hareketlerinden biri olan inkılabın fikir ve prensip unsurlarının, şimdi inkılabın akışı içinde işlenmesi ve izah edilmesi bugünkü inkılap aydınlarına düşen en acil ve önemli görevlerden biridir. İnkılabın tarihi şartlarından doğan yapısal ileri fikir ve teorik unsurları, inkılabın gerekliliklerine uygun bir şekilde açıklandıkça bu esaslar, inkılabı yaşatan kadrolar ve gelecek kuşaklar için ölçütler olacaktır. Yeni bir inkılap ruhu bakımından yetişmiş

inkılapçı insan tipi böyle doğacaktır. Bu tip insan, her nerede ve her ne şart altında olursa olsun, karşılaştığı olayları aynı ölçülerle değerlendirecek ve aynı hükümlere varacaktır. İnkılabın kendine özgü ve onu diğer inkılaplardan mahiyet bakımından ayırt eden dünya görüşü bu şekilde ortaya çıkacaktır.

Bugün her adımda gördüğümüz fikir karışıklıkları, bu karışıklıklardan doğan ruh çöküntüleri ve bozgunculuklar, inkılabın herkes için ortak bir fikir birliği haline getirilmesi gereken prensiplerinin bir ideoloji sistemi içinde işlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu prensipler, birer birer belirtilip bir sistem halinde işlendiğinde ve inkılabın dünya görüşü akış içinde açıklık kazandığında, Türk aydınları arasında bir farklılaşma meydana gelecektir. Bu prensipleri kabul ve idrak edenler bir tarafa, etmeyenler ise diğer tarafa ayrılacaklardır. Kabul edenler iradeleri ile etmeyenler ise iradeleri dışında bu prensiplere tabi olacak ve inkılabın emrinde bulunacaklardır.

Bugünün inkılap kadrosunun yerini alacak olan gençliğin, ancak ve kayıtsız şartsız inkılap esaslarına göre yetiştirilmesi, teşkilatlandırılması ve inkılap fikir ile ilkelerinin ona bilinç (şuur) olarak verilmesi gereklidir. Çocukluk ve gençlik çağında olan kuşakların yetiştirilmesi ve manevi varlığı, toplumun asli işlerinden biri olmalıdır. İnkılabımızın öz yapısından ve tarihi şartlardan gelen ileri prensipler ve bu prensiplerin ifadesi olan fikir sistemi, ülkemizin temel nüfus yoğunluğunu oluşturan köylülüğün irade ve menfaatlerini bütünüyle temsil eder. Bu gerçeğin, kişisel dertler ve çıkarlar gözetilmeksizin köylülüğün büyük kitlelerine sürekli olarak telkin edilmesi ve açıklanması gereklidir.

Köye ulaşmayan, köyde etkili dalgalanmalar yaratmayan ve köyde yerleşemeyen bir milli inkılabı düşünmek zordur. Yüzyıllar boyunca terk edilmiş kalan, ürettiği değerler şu veya

bu kanaldan sömürülen yahut dışarıya akan ve bu sebeple sürekli olarak ilkel, sermayesiz ve geri tekniklerle sınırlı kalan Türk köyü; sosyal, ekonomik ve yapısal unsurları bakımından köklü bir inkılabı muhtaçtır. Disiplinli ve müsamahaya yer vermeyen bir düzen anlamına gelen inkılap nizamı içinde, anarşik ve bozguncu bir basın sistemi, inkılabın anlam ve mahiyeti ile tam bir çelişki oluşturur. Bir inkılabı atılmış ve kaderini bu inkılabın akışına bağlamış bir memleket için basın, inkılabın sevk ve idaresinde yönetim araçlarından biridir. Halk eğitiminin, merkeze bağlı bir mücadele organı olması gereklidir. Bazı avare ruhların ve güçlerin bu organı sömürmesi, inkılabın düzeni ve selameti için olumsuz bir durumdur. İnkılap, kendi zaferinde etkisi olabilecek bütün güç ve araçların belirli bir düzen altında, belirli hedeflere yönlendirilmesini gerektirir ki başarı sağlanabilsin (Aydemir, 2003: 128).

Kemalizm teriminin resmîyet kazanması, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Mayıs 1935 tarihinde toplanan Dördüncü Büyük Kurultayı'nda kabul edilen CHP Programı ile gerçekleşmiştir. Programın "Giriş" kısmında Kemalizm ile ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır:

"Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılan işlerle yalın bir şekilde ortaya konmuştur. Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Parti Kurultayı'nca da kabul edilen tüzüğün genel esaslarında ve Genel Başkanlığın, aynı kurultayca onaylanmış olan bildirilerinde ve 1931 milletvekili seçimi dolayısıyla yayımlanan bildiride saptanmıştır. Yalnızca birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada toplu olarak yazılmıştır. Partimizin benimsediği tüm bu esaslar, 'Kemalizm' prensipleridir."

CHP'nin ilk resmi programı 1931 tarihli'dir. Ancak, 1923 genel seçimleri öncesinde A-RMHC Reisi Gazi Mustafa Kemal'in 8 Nisan 1923 tarihli "*Dokuz Umde*" olarak bilinen "Seçim Beyannamesi" de bir program taslağı olarak kabul edilmelidir. Ülkeyi kurtaran partinin, 1923 sonrasında devlet kurması ve ulus inşa etmesi söz konusuydu. Nitekim tüm tek parti dönemi boyunca kabul edilen CHP programlarına (1931, 1935, 1939 ve 1943) bakıldığında *Dokuz Umde* de dahil olmak üzere yeni bir devlet ve yeni bir ulus inşası açıkça görülmektedir.

Aslında Mustafa Kemal'in Birinci Grubu ve onun devamı olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ile İkinci Grup ve ondan doğan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) arasında temelde programatik bir fark yoktu. Zaten İkinci Grup ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Mustafa Kemal'in siyasi bir manevrası olarak yapay bir biçimde ortaya çıkmıştı. Halk Fırkası'nın İkinci Umdesi'nde, "Hilafetin en yüksek dini makam olarak korunacağı" yazılıydı ve bu ilke 1927'ye kadar değişmeden kalmıştı. Hem Halk Fırkası hem de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası "özel teşebbüsçü" ve halktan kopuk partilerdi.

Aslında mücadele, halk kitlelerinden bağımsız, üst düzey yöneticilerin kendi aralarındaki bir iç çekişmeden ibaretti. Mustafa Kemal, otoritesini ve ordunun gücünü kullanarak kendisine muhalif olabilecek unsurları tasfiye ederken, onları "karşı devrimci" ve "inkılaplara karşı" kişiler olarak damgalama yoluna gitmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan muhalefet hareketlerinin de çoğunlukla Birinci Grup'un devamı olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) çıktığı göz önüne alındığında, CHF ve TPCF biçimindeki ayrışmanın ideolojik bir kutuplaşmadan kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır. CHP'nin Millî Mücadele ile "özdeşleşme" durumu 27 Mayıs 1960'a kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Millî Mücadele, kesin olarak devlete mal edilerek

bütün anayasal kuruluşlara sirayet ettirilmiştir (Başkaya, 1991: 111). Tek partili dönemde CHP, parlamento ve devlet aygıtıyla bütünleşmiştir. TPCF ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) izinli muhalefet partileri oldukları gibi, daha sonra kurulan Demokrat Parti (DP) de CHP'nin içinden çıkmıştır ve kurucu iktidarın onayı ile kurulmuştur. Bu nedenle temel ideolojik farklılıklardan söz etmek güçtür.

Cumhuriyet tarihi boyunca kurucu iktidar, siyasal iktidarlara yapmak istediklerini olağanüstü durumları gerekçe göstererek ve öncelikle devletin “baskıcı aygıtlarını” kullanarak uygulamıştır. CHP'nin Takrir-i Sükûn Yasası ve İstiklal Mahkemeleri uygulaması, DP'nin Tahkikat Komisyonu kurması, 1960 ve 1980 darbe dönemi anayasaları, 24 Ocak kararları, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde yaşanan (15 Temmuz 2016) FETÖ kalkışması sonucu getirilen Başkanlık Sistemi gibi temel değişimler, bu bağlamda değerlendirildiğinde dikkat çekici bir uygulama birliği ve benzerlik göstermektedir. Bu süreklilik, Cumhuriyet döneminin en çarpıcı özelliklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Yüzyıllık Cumhuriyet tarihinin ana ideolojisi olan Kemalizm/Atatürkçülüğe karşı ortaya çıkan din görünümlü muhalefet de özünde iktidar nimetlerinden faydalanmak amacı taşımaktadır. Bu nedenle, yüzyıllık süreçte ideolojik tutarlılıkla izah edilemeyecek menfaat ilişkileri, ittifak uygulamaları ve muhalefet partilerinin iktidara geldiklerinde mevcut uygulamalara devam etmeleri gibi durumlar, Türkiye’de siyasal iktidarların parti, tüzük ve program farklılıklarına rağmen birbirine benzer nitelikte olduklarını göstermektedir. Muhalifmiş gibi görünenlerin, İkinci Grup örneğinde olduğu gibi, daha sonra iktidara eklenmelerine ve ittifaklar kurduklarına, özellikle 1960 sonrası dönemde sıkça rastlanmaktadır. Bunun güncel örneklerinden biri Millet

İttifakı'dır. Millet İttifakı, Türkiye'nin önde gelen muhalefet partilerinden bazılarının, 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimleri, 2019 Yerel Seçimleri ve 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimlerinde ortak bir bayrak altında yarışmak üzere oluşturduğu bir seçim ittifakıdır. İttifak; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti ile sonradan katılan Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) ve Gelecek Partisi'nden oluşmuştur. Cumhur İttifakı ise Şubat 2018'de iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile daha önce muhalefette olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında kurulan bir seçim ittifakıdır. Bu ittifak, 2018 Genel Seçimleri için kurulmuş olup Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yeniden seçilmesini destekleyen siyasi partileri bir araya getirmektedir.

Türkiye'de koalisyon hükûmetleri, birden fazla siyasi partinin iktidarda yer aldığı hükûmetlerdir. Bu yapılar, ülkenin farklı siyasal aktörleri arasında gerçekleşen uzlaşılardan ve ortak yönetim arayışlarının somut bir ifadesi olarak dikkat çekmektedir. Seçim ittifakları ve koalisyonlar, muhalefet ile iktidar arasındaki farkların zaman zaman silikleştiğini ve partiler arası çıkar ilişkilerinin değişebildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'deki koalisyon hükûmetleri, farklı dönemlerde farklı siyasi dinamiklere göre şekillenmiş ve kimi zaman kısa süreli kimi zaman ise uzun süreli yönetim modelleri oluşturmuştur. Koalisyon hükûmetleri, genellikle toplumsal, ekonomik ve siyasi kriz dönemlerinde ortaya çıkmış ve bu dönemde iktidarın sürekliliğini sağlamak için bir gereklilik haline gelmiştir. Ancak, koalisyon hükûmetleri her zaman istikrar sağlayamamış, aksine bazen yönetimdeki çatışmaları daha da derinleştirmiştir. Aşağıda, Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli koalisyon hükûmetlerini kronolojik olarak gösteren bir tablo yer almaktadır.

Türkiye’deki Koalisyon Hükûmetleri

Sayı	Tarih	Başbakan	Başbakan’ın Partisi	Koalisyon Ortağı Parti/ Partiler	Not
42	5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979	Bülent Ecevit	CHP	CGP - DP - Bağımsızlar	III. Ecevit ve Motel Hükûmeti olarak bilinir.
53	6 Mart 1996- 28 Haziran 1996	Mesut Yılmaz	ANAP	DYP	II. Yılmaz Hükûmeti veya ANAYOL Hükûmeti olarak bilinir.
34	11 Aralık 1971 -22 Mayıs 1972	Nihat Erim	Bağımsız	AP - CHP - CGP - Bağımsızlar	II. Erim hükûmeti olarak bilinir.
36	15 Nisan 1973 - 26 Ocak 1974	Naim Talu	Bağımsız	AP - CGP - Bağımsızlar	Talu hükûmeti olarak bilinir.
26	20 Kasım 1961 -25 Haziran 1962	İsmet İnönü	CHP	AP	VIII. İnönü hükûmeti olarak bilinir.
49	20 Kasım 1991- 16 Mayıs 1993	Süleyman Demirel	DYP	SHP	VII. Demirel hükûmeti olarak bilinir.
29	20 Şubat 1965- 27 Ekim 1965	Suat Hayri Ürgüplü	Bağımsız	AP - YTP - CKMP - MP	Ürgüplü hükûmeti olarak bilinir.
41	21 Temmuz 1977- 5 Ocak 1978	Süleyman Demirel	AP	MSP - MHP	V. Demirel ve II. Milliyetçi Cephe hükûmeti olarak bilinir.
35	22 Mayıs 1972 - 15 Nisan 1973	Ferit Melen	CGP	AP - CHP - Bağımsızlar	Melen hükûmeti olarak bilinir.
27	25 Haziran 1962 -25 Aralık 1963	İsmet İnönü	CHP	YTP - CKMP	IX. İnönü hükûmeti olarak bilinir.
50	25 Haziran 1993 - 5 Ekim 1995	Tansu Çiller	DYP	SHP (1993-1995), CHP (1995)	I. Çiller hükûmeti olarak bilinir.
33	26 Mart 1971 - 11 Aralık 1971	Nihat Erim	Bağımsız	AP - CHP - CGP - Bağımsızlar	I. Erim hükûmeti olarak bilinir.
37	26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974	Bülent Ecevit	CHP	MSP	I. Ecevit hükûmeti olarak bilinir.
63	28 Ağustos 2015 - 24 Kasım 2015	Ahmet Davutoğlu	AK Parti	HDP - Bağımsızlar	İlk seçim hükûmeti olarak bilinir.

Sayı	Tarih	Başbakan	Başbakan'ın Partisi	Koalisyon Ortağı Parti/ Partiler	Not
54	28 Haziran 1996 -30 Haziran 1997	Necmettin Erbakan	RP	DYP	Erbakan Hükümeti veya REFAHYOL Hükümeti olarak bilinir.
57	28 Mayıs 1999 - 18 Kasım 2002	Bülent Ecevit	DSP	MHP - ANAP	V. Ecevit Hükümeti veya ANASOL-M Hükümeti olarak bilinir.
52	30 Ekim 1995 - 6 Mart 1996	Tansu Çiller	DYP	CHP	III. Çiller hükümeti olarak bilinir.
55	30 Haziran 1997 - 11 Ocak 1999	Mesut Yılmaz	ANAP	DSP - DTP	III. Yılmaz Hükümeti veya ANASOL-D Hükümeti olarak bilinir.
39	31 Mart 1975- 21 Haziran 1977	Süleyman Demirel	AP	MSP - MHP - CGP	IV. Demirel ve I. Milliyetçi Cephe hükümeti olarak bilinir.

Kaynak: Wikipedia (2024b)

TÜRK SİYASAL KÜLTÜRÜNÜN TEMEL ÖZELLİĞİ: LİDER KUDSİYETİ

İktidar mücadeleleri, öncelikle Platoncu yaklaşımla “en güçlüyü” ve “en yüceyi” konuşturarak lidere kutsiyet yüklemekle başlar. Bundan dolayı lider veya iktidar, yönetilenleri ödül ve ceza gücüne sahip olduğuna inandırdıkça sorgulanmaz hale gelir ve gücünü pekiştirir. Bu süreç sonunda mevcut *töre*, yasa, öğreti ve ideoloji yeniden üretilerek hegemonya; bir başka ifadeyle lider kültü, hanedan ya da ehlibeyt ayrıcalığı oluşturulur. Söze kutsal bir dayanak kazandırılmadan iktidar kurulmadığı gibi, kılıç, güç ve ödül mekanizmasına dayanmayan iktidar da uzun süre yaşayamaz. Bu nedenle muktedirler, “gaye vasıtayı meşru kılar” anlayışıyla kitleleri toplumsallaşma sürecinde “kullanışlı” hale getirirler. Öğretim ve eğitim olarak ifade edilen bu süreç, güç sahipleri tarafından yönetilenleri ömür

boyu kontrol altında tutmanın bir aracı olarak devam ettirilir. Tarihsel süreçte yaşanan olayların tahlili, toplumsal çatışmaların, otorite kurma amacı güden kişilerin beşeri güdülerine dini ve toplumsal kılıf hazırlamaları sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. İslam ve Türk tarihine baktığımızda, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan, Sıffin Savaşı, Cemel Vakası ve Kerbela Olayı gibi hadiseler bağlamında değerlendirildiğinde, dil, din ve etnik olarak “öteki” olmayanların çatışmasının iktidar hırsı olarak nitelendirilebileceği anlaşılmaktadır.

Devletin bekası gerekçesiyle verilen kardeş katli fetvasıyla beşikteki bir çocuğun öldürülmesinin insani ve İslami bir öğreti olmadığı açıktır. Türk tarihinde sıkça rastlanan lider kutsiyeti olgusunun, Cumhuriyet dönemi liderlerine yüklenen anlamlar bağlamında Kemalist ve muhafazakar ideolojilerde değer benzerlikleri taşıdığı görülmektedir. Özellikle her iki anlayışta da lider yüceltmesinin sınır tanımadığı gözlemlenmektedir. Aynı toplumsal kültürden beslendikleri için Kemalizm ve muhafazakarlık öğretisi, liderin teklifi ve kudsiyeti üzerine inşa edilmeleri bakımından benzerlik göstermektedir. Türk siyasal tarihinde, han, hakan, kağan, sultan, hatun, padişah, vezir ve sadrazam gibi unvanlarla anılan liderlere yönelik kutsiyet atfı yaygındır. Türk devletlerinde, İslam öncesinden itibaren liderlerin birçok unvan ve sıfatla anılması, bu anlayışın köklü bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır. Platoncu organizmacı anlayış, her iki ideolojinin özünü oluşturmaktadır. Bu anlayışa dayalı olarak oluşan hiyerarşik yapı ise toplumun kabullenmesi için dikte ettirilmiş ve meşrulaştırılmıştır.

İdeoloji fark etmeksizin, Türk siyasal kültürü otorite, güvenlik kaygısı ve disiplinci bir siyaset anlayışına dayanır. Liderden en küçük birime kadar bu hiyerarşik yapı tavsiye edilir ve uygulanması beklenir. Nitekim Peygamber'e atfedilen “Üç kişi bir araya geldiğinde birinizi imam

tain edin” hadisi, bu hiyerarşik yapıyı dini bir öğretiyle destekleyerek kitlelerin en üstteki lidere itaatini sağlayacak bir işlev görmektedir.

Orhun Abideleri’nde de görüldüğü gibi, tarihsel tecrübeler, egemen güçler ve geçmiş dönem uygulamaları, başsız bir milletin yok olmaya veya köle olmaya mahkum olduğunu ifade etmektedir. Türk siyasal kültüründe, dinden kaynaklı egemenlik ve meşruiyet söyleminin merkezinde “Tanrı’dan kut alma” inancı vardır. Egemenliğin kaynağı Tanrı olunca, hakan da Tanrı adına bu gücü kullanan ve Tanrı altı, insanüstü bir konuma yükselmektedir. Ancak adaletli davranmadığı takdirde Tanrı’nın bu yetkiyi hakanın elinden alacağı inancı, yönetilenlerin lideri sorgulamamasına zemin hazırlamıştır. Türklerin kurduğu devletlerde yöneticiler, resmi anlamda han, hakan, kağan, sultan, padişah gibi unvanlarla anılırken, günümüzde ise cumhurbaşkanı olarak adlandırılmaktadır. Ancak ideolojik kamplara göre lider tanımlamaları aşırı yüceltmelere varabilmektedir. Özellikle Kemalist ve muhafazakar çevrelerde, liderlerin kutsiyet atfedilerek yüceltildiği görülmektedir. Bu durum, Türk siyasal kültürünün tarih boyunca süregelen lider merkezli ve disiplinci yapısının günümüzde de sürdüğüne işaret etmektedir.

Osmanlı İslam kültürel yapılanması içerisinde, Müslümanların peygamberleri Hz. Muhammed’e duydukları sevgi ve saygı, eğitim ve iletişim sisteminde önemli bir yer işgal etmiştir. Peygamberin, örnek bir insan olarak hayatı menkıbevi bir şekilde anlatılagelmiştir. *Mevlit*, *Muhammediye* ve *Ahmediye* gibi manzum eserler halk arasında büyük bir yaygınlık kazanmış ve çokça okunmuştur. Bilhassa Süleyman Çelebi’nin *Mevlid-i Şerif*’i, halkın dini kültüründe derin etkiler uyandırmıştır.

Mustafa Kemal'in doğumu sırasında Osmanlı Devleti'nin ve dünyanın içinde bulunduğu durum, mahiyet itibarıyla Hz. Peygamber'in biyografilerinde çizilen olumsuz koşulların bir tekrarı olarak kabul edilebilir. Buna göre, durum kötüdür ve toplum bir kurtarıcı beklemektedir. Mustafa Kemal, bu manzarayı *Nutuk*'ta şu şekilde dile getirir: *"Uçurumun kenarında yıkık bir ülke, türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllar süren savaş... Ondan sonra içeride ve dışarıda saygıyla tanınan yeni bir vatan..."* 1935 yılındaki bir konuşmasında bu benzer anlatımları tekrar eder. Her iki Mustafa'nın yetim kalmaları (Hz. Muhammed'in amcasının, Mustafa Kemal'in dayısının himayesine girmesi) küçük yaşlar için benzer bir atmosferin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hz. Muhammed'in Mekkeliler arasında *"Emin"* (güvenilir) sıfatını alması, Mustafa Kemal'in öğrenciliği sırasında matematik öğretmeni tarafından *"Kemal"* (olgun, mükemmel) olarak adlandırılması ile benzerlik göstermektedir.

Mustafa Kemal'in biyografilerinde, onun küçük yaşta dönemin anlayışına ve idaresine karşı çıktığı, hiçbir zaman uzlaşma yoluna gitmediği teması işlenmektedir. Bu, Hz. Muhammed'in putperestliğin yaygın olduğu bir dönemde hanif inancı benimsediği ve hiçbir zaman putlara tapmadığı motifine benzetilmektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'e Mekke müşriklerin makam, mevki, kadın ve zenginlik vaat ederek davasından vazgeçmesini teklif ettikleri, fakat onun, *"Bir elime güneşi, bir elime ayı verseniz bile davamdan vazgeçmem"* dediği aktarılmaktadır. Benzer bir şekilde, Mustafa Kemal'in biyografilerinde, ona sarayda makamlar ve hatta saraya damat olması için teklif yapıldığı, ancak onun vatani kurtarmayı ve Cumhuriyet'i kurmayı her şeyden üstün tuttuğu ve bu teklifleri reddederek Anadolu'da zor bir yolculuğa çıktığı belirtilmektedir.

İslam tarihinde hicret olarak kabul edilen olayda Hz. Muhammed, Mekke şartlarında insanları kurtuluşu

çağırmanın mümkün olmadığını görerek, mücadeleyi daha elverişli bir mekâna taşımak amacıyla Medine'ye göç etmiştir. Bu göç sırasında olağanüstü hadiseler yaşanmış ve Hz. Peygamber Medine'ye ulaştığında halkın sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Kemalist tarih anlatısında bu hicret, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışına tekabül ettirilmiştir ve bu tarih bir başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Samsun yolculuğunun zorlukları ve düşman takibi hikayeleri de hicret yolculuğundaki güçlüklerle örtüştürülmüştür. Mustafa Kemal'in *Mekke'si* İstanbul, *Medine'si* ise Ankara olarak nitelendirilmektedir.

Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'ne karşılık, Mustafa Kemal'in *Gençliğe Hitabesi* bir "vasiyet metni" olarak sunulmaktadır. Müslümanların kendilerini tanımlarken kullandıkları "*Elhamdülillah Müslümanım*" ifadesine karşılık, Mustafa Kemal'in "*Ne mutlu Türküm diyene*" cümlesi kullanılmıştır. Peygamberin söz ve fiilleri İslami pratikte "sünnet" kavramı altında toplanmış ve Müslümanlar için yol gösterici olmuştur. Aynı şekilde, Mustafa Kemal'in vecizeleri ve ifadeleri de halk arasında yaygın bir alışkanlık haline gelmiş ve hemen her konuda ondan alıntı yapmak adeta bir gelenek halini almıştır (Doğan, 1993: 259).

Atatürk için kullanılan "*Ulu Önder*", "*Ölümsüz Lider*", "*Ebedi Şef*" gibi sıfatların, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e yapılan övgülerden etkilenecek şekilde şekillendiği görülmektedir. Buna ilaveten İsmet İnönü, kendisini "*Milli Şef*" olarak nitelendirerek teklifini vurgulamıştır. Süleyman Demirel için halk arasında "*Baba*", Bülent Ecevit için halk kahramanlığı vurgulanarak "*Karaoğlan*", Alparslan Türkeş için askeri kimliğine uygun olarak "*Başbuğ*", Necmettin Erbakan için dindar kimliğine atfen "*Mücahit*", Tansu Çiller için cinsiyet üzerinden "*Ana*", Recep Tayyip Erdoğan için belediye başkanlığı dönemindeki yönetici pozisyonuna vurgu yapılarak "*Reis*", Kemal Kılıçdaroğlu için ise Alevi

inancına dayanılarak “*Piro*” (ateş veren, yol gösteren yaşlı-pir anlamında) sıfatları kullanılmıştır.

Benzer yüceltici unvanlar, başta dini cemaatler olmak üzere farklı kesimler arasında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu unvanların tarım ve köy toplumuna dayalı olduğu düşünüldüğünde, Kemalist ideolojinin siyasal kültür bağlamında modernlik iddiasına rağmen muhafazakâr değerlerle örtüştüğü görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Cumhuriyet Dönemi yöneticilerinin, itiraz ettikleri Osmanlı ve daha önceki yönetimlerin kutsiyet vurgusu yapan söylemlerini sürdürmekte bir sakınca görmedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıntılı olarak incelendiğinde, Cumhuriyet Dönemi yöneticilerinin halkı “*yönetilebilir bir kul*” statüsünde gören, özellikle dinden kaynaklanan söylemlerle kendilerini yücelttikleri görülmektedir. Tarihsel süreçte bu yüceltici unvanlara sıkça rastlanmaktadır.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE OKULLAŞMA DURUMU

Genel olarak toplumda eğitim aracılığıyla kazandırılması istenen nitelik ya da özellikler, eğitimin genel amaçlarını oluşturur. Türk millî eğitiminin temel amaçları ve bu amaçları besleyen ilkeler, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilmiştir.

Genel Amaçlar: Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin tüm fertlerini:

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı;

- Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren;

- Ailesini, vatanını ve milletini seven ve yüceltmeye çalışan;
 - İnsan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.
- 2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler yetiştirmek:**
- Hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip;
 - İnsan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan;
 - Yapıcı, yaratıcı ve verimli bireyler olarak yetiştirmek.
- 3. Bireylerin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerini geliştirmek:**
- Gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak;
 - Birlikte iş yapma alışkanlığı ile hayata hazırlamak;
 - Bireylerin, hem kendilerini mutlu edecek hem de toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak, öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak hedeflenmiştir. Nihayetinde, Türk milletinin çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı olması sağlanmak istenmiştir.

Bu doğrultuda, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri, eğitim sisteminin şekillenmesinde ve uygulanmasında rehberlik eden esaslar olarak belirlenmiş ve aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri (1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu)

Genellik ve Eşitlik: Eğitim kurumları, dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açıktır.

Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları: Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

Yönelme: Bireyler, eğitim sürecinde ilgi, yetenek ve kabiliyetleri doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yönlendirilerek yetiştirilir.

Eğitim Hakkı: Temel eğitim görmek, her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretimden sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar, ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlanırlar.

Fırsat ve İmkân Eşitliği: Eğitimde kadın ve erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Süreklilik: Bireylerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği: Eğitim sistemimizin her derece ve türündeki ders programları, güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için gereklidir. Yurttaşların sahip olması gereken demokrasi bilinci, yurt yönetimine ilişkin bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusu ve manevi değerlere saygı, her türlü eğitim çalışmasında öğrencilere kazandırılmaya çalışılır.

Laiklik: Türk millî eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi, ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasındadır.

Bilimsellik: Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli gelişim ile yeniliklerin sağlanması, bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak gerçekleştirilir.

Planlılık: Millî eğitimin gelişimi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak planlanır. Bu kapsamda eğitim; insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınarak, sanayileşme ve tarımda modernleşmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek şekilde düzenlenir.

Karma Eğitim: Okullarda kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmesi esastır.

Eğitim Kampüsleri ve Okul ile Ailenin İşbirliği: Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında iş birliği sağlanır.

Her Yerde Eğitim: Millî eğitimin amaçları, yalnızca resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Sonuç olarak, Türk Millî Eğitimi'nin temel ilkeleri, bireylerin eğitim hayatları boyunca nitelikli bir öğrenim süreci geçirmelerini sağlamak ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu ilkeler, milli birlik ve beraberliği güçlendirmek ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için eğitim sisteminin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Türk Millî Eğitim Sisteminin Yasal Çerçevesi

Türkiye’de eğitim; adalet, güvenlik ve sağlık gibi devletin temel işlevlerinden biri olup, devletin denetimi ve gözetimi altında yürütülmektedir (MEB, 2015). Eğitim hakkı,

T.C. Anayasası ile güvence altına alınmış; Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun, Millî Eğitim Temel Kanunu başta olmak üzere, eğitim sistemini düzenleyen kanunlar, temel politika belgesi niteliğindeki Kalkınma Planları, Hükümet Programları ve Millî Eğitim Şûra Kararları, Ulusal Program ve AB Müktesebatı ile eğitimin tür ve kademelerini belirleyen diğer mevzuat doğrultusunda Türk Eğitim Sisteminin bugünkü yapısı oluşturulmuştur.

Türk Millî Eğitim Sisteminin Yapısı

Millî Eğitim Temel Kanunu ile eğitim sistemi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana başlık altında tasarlanmıştır. Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır.

Okul öncesi eğitim, isteğe bağlı olup, zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş 3-5 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsar. Okul öncesi eğitim kurumları; bağımsız anaokulları olarak kurulabildiği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okullarına bağlı ana sınıfları ya da ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları şeklinde de açılabilmektedir.

Okul öncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal gelişimini desteklemek, onlara iyi alışkanlıklar kazandırmak, ilköğretime hazırlamak, dezavantajlı çevrelerden gelen çocuklara ortak bir yetişme ortamı sunmak ve Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamaktır. Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak veya örgün ve yaygın eğitim kurumları bünyesinde uygun fiziksel kapasiteye göre ana sınıfları ve uygulamalı sınıflar şeklinde açılmaktadır.

İlköğretim Kurumları

Mecburi ilköğretim çağı, 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ, çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda sona erer.

İlköğretimin amacı; her Türk çocuğunun iyi bir vatandaş olabilmesi için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazanmasını, millî ahlak anlayışına uygun şekilde yetişmesini, ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır.

İlköğretim kurumları;

- Dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar,
- Dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar,
- İmam-hatip ortaokullarından oluşur.

Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında, lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır.

Ortaöğretimin Amaç ve Görevleri:

Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ortaöğretimin temel görevleri şunlardır:

1. Öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür kazandırarak, kişi ve toplum sorunlarını tanıma, çözüm yolları arama ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak.

2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda yükseköğretime, hayata ve iş alanlarına hazırlamak.

Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır.

Genel Ortaöğretim:

Genel ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda onları yükseköğretime ve hayata hazırlayan bir eğitim sürecidir.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim:

Mesleki ve teknik ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda onları yükseköğretime, mesleğe ve iş alanlarına hazırlayan bir eğitim sürecidir.

Din Öğretimi:

Anayasa'nın 24. maddesi ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesi doğrultusunda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, ilkokul, ortaokul ve lise dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Din öğretimi; ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitim veren ve öğrencileri yükseköğretime, mesleğe ya da iş alanlarına hazırlayan İmam-Hatip Liseleri ile 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile açılan İmam-Hatip Ortaokullarında da sunulmaktadır.

Özel Eğitim ve Rehberlik:

Özel eğitim ve rehberlik, bireylerin kendilerini geliştirmeleri için eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini daha nitelikli hale getirmek amacıyla yürütülür. Eğitim sistemi içinde özel gereksinimleri olan bireylerin tüm

gelişim alanlarında ilerlemeleri için aktif ve interaktif eğitim ortamları sağlanır. Bu faaliyetler, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Yükseköğretim:

Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar.

Yükseköğretimin temel amaç ve görevleri şunlardır:

1. Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda, Türkiye'nin bilim politikalarına ve insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek.
2. Çeşitli seviyelerde bilimsel öğretim yapmak.
3. Türkiye'yi ilgilendirenler başta olmak üzere, bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için araştırma ve incelemelerde bulunmak.
4. Türkiye'nin ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren tüm konularda, hükümet ve kurumlarla iş birliği yaparak öğretim ve araştırma faaliyetleri yürütmek, araştırma sonuçlarını kamuoyuna sunmak.
5. Bilim ve teknik alanında ilerlemeyi sağlayan yayınlar yapmak.
6. Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilimsel verileri yaymak ve yaygın eğitim hizmetleri sunmak.

Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim kurumları, üniversitelerden oluşmaktadır ve bu üniversiteler bünyesinde fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları ile uygulama ve araştırma merkezleri bulunmaktadır. Bu yapı, öğrencilere farklı akademik ve mesleki alanlarda eğitim ve

araştırma imkânı sunarak toplumun bilimsel, kültürel ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitimi tamamlayan veya onun dışında gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın eğitimin temel amacı, millî eğitimin genel amaç ve ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimden hiç yararlanmamış ya da bir kademesinden ayrılmış bireylere çeşitli alanlarda eğitim ve gelişim fırsatları sunmaktır. Bu kapsamda yaygın eğitim; okuma-yazma öğretmek, bireylerin eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli öğrenme imkânı sağlamak, bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmelere uyum sağlamalarını kolaylaştırmak gibi hedeflere sahiptir. Ayrıca, milli kültür değerlerini koruma ve benimsetme, birlikte yaşama, dayanışma ve örgütlenme alışkanlıklarını kazandırma, meslek edinmelerini destekleyici kurslar açma, sağlıklı yaşam alışkanlıklarını teşvik etme ve bireylerin boş zamanlarını verimli değerlendirmelerine yönelik etkinlikler düzenlemek de yaygın eğitimin diğer temel işlevleri arasında yer almaktadır.

Açık Öğretim Ortaokulu

İlkokulu bitiren ancak herhangi bir nedenle ortaokula devam edememiş vatandaşlara uzaktan öğretim yöntemi ile ortaokulu tamamlama imkânı sağlayan bir eğitim kurumudur. Bu sistemde şube ve öğretmen bulunmamaktadır. Yüz yüze eğitim yapan örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen, örgün eğitim çağını geçen veya liseye devam ederken açık öğretim lisesine geçmek isteyen öğrencilere hizmet vermektedir. Açık öğretim lisesinde öğretim, ders geçme ve kredi sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Sistem gereği şube ve öğretmen bulunmamaktadır. Örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen, örgün eğitim çağını geçen veya lise ya da meslek lisesine devam ederken mesleki açık öğretim

lisesine geçmek isteyen öğrencilere hizmet veren bir eğitim kurumudur. Mesleki açık öğretim lisesinde ders geçme ve kredi sistemi uygulanmaktadır. Ortak ve seçmeli dersler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca örgün öğretime paralel olarak belirlenmiş olup meslek derslerinin eğitimi yüz yüze yapılmaktadır.

Bu doğrultuda, Türk Millî Eğitim Sisteminin yapısı ve mevcut durumu hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Aşağıda, eğitim kademeleri ve ilgili istatistikler detaylı şekilde sunulmuştur.

Türk Millî Eğitim Sisteminin Yapısı ve 2024 Yılı İstatistikleri

Türk eğitim sistemi, 2012-2013 öğretim yılında uygulamaya konulan **4+4+4 Eğitim Sistemi** ile yeniden yapılandırılmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte daha önce 8 yıl olan zorunlu ilköğretim süresi, 12 yıllık zorunlu kademeli eğitime dönüştürülmüştür. Bu eğitim modeli, üç ayrı eğitim kademesinden oluşmaktadır:

- **4 yıl ilkokul (1, 2, 3 ve 4. sınıflar)**
- **4 yıl ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıflar)**
- **4 yıl lise (9, 10, 11 ve 12. sınıflar)**

Bu sistemin uygulanma sebepleri şunlardır:

- İmam hatip ortaokullarının yeniden açılması (1997 yılında, 28 Şubat sürecinin bir sonucu olarak kapatılmıştı).
- Meslek eğitiminin yaygınlaştırılması.
- Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması.

2023-2024 Eğitim ve Öğretim Yılı Millî Eğitim İstatistikleri

Öğrenci Sayıları:

Türkiye’de okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde toplam **18 milyon 710 bin 265** öğrenci örgün eğitim almaktadır. Bu öğrencilerin:

- **9 milyon 600 bin 891’i** erkek,
- **9 milyon 109 bin 374’ü** kız öğrencidir.

Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci Dağılımı:

- **Okul Öncesi Eğitim:** 1 milyon 954 bin 202 öğrenci
- **İlkokul:** 5 milyon 644 bin 386 öğrenci
- **Ortaokul:** 5 milyon 314 bin 796 öğrenci
- **Ortaöğretim:** 5 milyon 796 bin 881 öğrenci

Öğrenci Türüne Göre Dağılım:

- **Resmî okullar:** 15 milyon 849 bin 271 öğrenci
- **Özel okullar:** 1 milyon 631 bin 192 öğrenci
- **Açık öğretim:** 1 milyon 229 bin 802 öğrenci

Cinsiyete Göre Dağılım:

- Resmî okullarda: **8 milyon 101 bin 129** erkek, **7 milyon 748 bin 142** kız öğrenci
- Özel okullarda: **883 bin 476** erkek, **747 bin 716** kız öğrenci
- Açık öğretimde: **616 bin 286** erkek, **613 bin 516** kız öğrenci

Öğretmen Sayıları

2023-2024 eğitim öğretim yılında örgün eğitim kurumlarında toplam **1 milyon 168 bin 896** öğretmen görev yapmaktadır. Bu öğretmenlerin:

- **993 bin 397'si** resmî okullarda,
- **175 bin 499'u** özel okullarda görev yapmaktadır.

Cinsiyet dağılımı:

- **452 bin 814** erkek öğretmen,
- **716 bin 82** kadın öğretmen.

Eğitim Kademelerine Göre Öğretmen Dağılımı

- **Okul Öncesi Eğitim:** 84 bin 67 öğretmen
- **İlkokul:** 308 bin 636 öğretmen
- **Ortaokul:** 378 bin 203 öğretmen
- **Ortaöğretim:** 397 bin 990 öğretmen

Okul ve Derslik Sayıları

- **Toplam okul sayısı:** 75 bin 467
- Resmî okullar: 61 bin 111
- Özel okullar: 14 bin 352
- Açık öğretim okulları: 4
- **Eğitim kademelerine göre okul sayıları:**
- Okul öncesi eğitim: 18 bin 866
- İlkokul: 25 bin 245
- Ortaokul: 18 bin 850
- Ortaöğretim: 12 bin 506
- **Toplam derslik sayısı:** 742 bin 829

- Resmî okullar: 608 bin 683 derslik
- Özel okullar: 134 bin 146 derslik

Yükseköğretim İstatistikleri (2023-2024 Akademik Yılı)

- **Toplam öğrenci sayısı:** 7 milyon 81 bin 289
- Uzakta ve açık öğretim programları: 2 milyon 927 bin 308 öğrenci
- **Üniversite sayısı:** 208
- Devlet üniversitesi: 129 (11 teknik üniversite, 2 güzel sanatlar üniversitesi, 1 yüksek teknoloji enstitüsü, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Polis Akademisi ve Milli Savunma Üniversitesi dâhil).
- Vakıf üniversitesi: 75
- Vakıf meslek yüksekokulu: 4

Bu istatistikler, eğitim sistemindeki mevcut kapasite ve eğitimin çeşitli kademelerinde öğrencilerin, öğretmenlerin ve okulların dağılımını ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'deki farklı siyasi partilerin eğitim politikaları ve hedefleri aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir:

AK Parti'nin Görüşleri ve Hedefleri

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) tüzüğünde eğitimle ilgili görüşler doğrudan detaylandırılmamıştır. Ancak, parti programında eğitim politikalarına dair kapsamlı bilgilere yer verilmektedir. Aşağıdaki tabloda, AK Parti'nin eğitimle ilgili temel görüşleri ve hedefleri özetlenmiştir:

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
Eğitim Felsefesi	Milli ve Manevi Değerler: Eğitim sisteminin milli ve manevi değerlere bağlı, evrensel düşünen bireyler yetiştirmesi hedeflenir. Demokratik ve Katılımcı Eğitim: Eğitimde demokratik değerlerin ve katılımcılığın teşvik edilmesi amaçlanır.
Eğitimde Erişim ve Fırsat Eşitliği	Herkes İçin Eğitim: Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve herkesin kaliteli eğitime erişiminin temin edilmesi vurgulanır. Kız Çocuklarının Eğitimi: Kız çocuklarının eğitimine özel önem verilerek, okullaşma oranlarının artırılması hedeflenir.
Teknolojik Entegrasyon	Dijital Eğitim: Eğitimde teknolojinin etkin kullanımı ve dijital okuryazarlığın artırılması için projeler geliştirilir. Fatih Projesi: Eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla Fatih Projesi gibi girişimlere önem verilir.
Öğretmenlerin Rolü ve Gelişimi	Öğretmen Yetiştirme: Öğretmenlerin niteliklerinin artırılması ve sürekli mesleki gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanır. Özlük Hakları: Öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi ve çalışma koşullarının geliştirilmesi hedeflenir.
Yükseköğretim	Üniversitelerin Özerkliği: Üniversitelerin bilimsel özerkliğinin korunması ve geliştirilmesi vurgulanır. Kalite ve Rekabet: Yükseköğretimde kaliteyi artırmak ve uluslararası rekabet gücünü yükseltmek için çalışmalar yapılır.
Hayat Boyu Öğrenme	Sürekli Eğitim: Bireylerin hayat boyu öğrenme süreçlerine katılımının teşvik edilmesi ve yaygın eğitim imkânlarının artırılması hedeflenir. Mesleki Eğitim: Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi ve istihdamla uyumlu hale getirilmesi amaçlanır.

CHP'nin Görüşleri ve Hedefleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tüzüğünde eğitimle ilgili görüşler doğrudan detaylandırılmamıştır. Ancak, parti programında eğitim politikalarına dair kapsamlı bilgilere yer verilmektedir. Aşağıdaki tabloda, CHP'nin eğitimle ilgili temel görüşleri ve hedefleri özetlenmiştir:

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
Eğitim Felsefesi	Laik ve Bilimsel Eğitim: Eğitim sisteminin laik, bilimsel ve çağdaş normlara uygun olması esastır. Eşitlikçi Eğitim: Her bireyin eşit eğitim hakkına sahip olması ve fırsat eşitliğinin sağlanması vurgulanır.
Eğitimde Fırsat Eşitliği	Herkes İçin Eğitim: Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve herkesin kaliteli eğitime erişiminin temin edilmesi hedeflenir. Kız Çocuklarının Eğitimi: Kız çocuklarının eğitimine özel önem verilerek, okullaşma oranlarının artırılması amaçlanır.
Teknolojik Entegrasyon	Dijital Eğitim: Eğitimde teknolojinin etkin kullanımı ve dijital okuryazarlığın artırılması için projeler geliştirilir. Eğitimde Bilişim Teknolojileri: Eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştırmak hedeflenir.
Öğretmenlerin Rolü ve Gelişimi	Öğretmen Yetiştirme: Öğretmenlerin niteliklerinin artırılması ve sürekli mesleki gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanır. Özlük Hakları: Öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi ve çalışma koşullarının geliştirilmesi hedeflenir.
Yükseköğretim	Üniversitelerin Özerkliği: Üniversitelerin bilimsel özerkliğinin korunması ve geliştirilmesi vurgulanır. Kalite ve Rekabet: Yükseköğretimde kaliteyi artırmak ve uluslararası rekabet gücünü yükseltmek için çalışmalar yapılır.
Hayat Boyu Öğrenme	Sürekli Eğitim: Bireylerin hayat boyu öğrenme süreçlerine katılımının teşvik edilmesi ve yaygın eğitim imkânlarının artırılması hedeflenir.

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
	Mesleki Eğitim: Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi ve istihdamla uyumlu hale getirilmesi amaçlanır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) tüzüğünde eğitimle ilgili görüşler sınırlı bir şekilde yer almaktadır. Ancak, parti programında eğitim politikalarına dair daha kapsamlı bilgilere ulaşmak mümkündür. Aşağıdaki tabloda, MHP'nin eğitimle ilgili temel görüşleri ve hedefleri özetlenmiştir:

MHP'nin Görüşleri ve Hedefleri

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
Eğitim Felsefesi	Milli ve Manevi Değerler: Eğitim sisteminin milli ve manevi değerlere bağlı, vatansever bireyler yetiştirmesi esastır. Kültürel Mirasın Korunması: Türk kültürünün ve tarihinin genç nesillere aktarılması hedeflenir.
Eğitimde Fırsat Eşitliği	Eğitimde Adalet: Her bireyin eşit eğitim hakkına sahip olması ve fırsat eşitliğinin sağlanması vurgulanır. Kız Çocuklarının Eğitimi: Kız çocuklarının eğitimine özel önem verilerek, okullaşma oranlarının artırılması amaçlanır.
Teknolojik Entegrasyon	Dijital Eğitim: Eğitimde teknolojinin etkin kullanımı ve dijital okuryazarlığın artırılması için projeler geliştirilir. Eğitimde Bilişim Teknolojileri: Eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştırmak hedeflenir.
Öğretmenlerin Rolü ve Gelişimi	Öğretmen Yetiştirme: Öğretmenlerin niteliklerinin artırılması ve sürekli mesleki gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanır. Özlük Hakları: Öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi ve çalışma koşullarının geliştirilmesi hedeflenir.
Yükseköğretim	Üniversitelerin Özerkliği: Üniversitelerin bilimsel özerkliğinin korunması ve geliştirilmesi vurgulanır.

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
	Kalite ve Rekabet: Yükseköğretimde kaliteyi artırmak ve uluslararası rekabet gücünü yükseltmek için çalışmalar yapılır.
Hayat Boyu Öğrenme	Sürekli Eğitim: Bireylerin hayat boyu öğrenme süreçlerine katılımının teşvik edilmesi ve yaygın eğitim imkânlarının artırılması hedeflenir. Mesleki Eğitim: Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi ve istihdamla uyumlu hale getirilmesi amaçlanır.

DEM Parti'nin Görüşleri ve Hedefleri

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti), eğitim politikalarını parti tüzüğünde ve programında detaylı bir şekilde açıklamıştır. Aşağıdaki tabloda, DEM Parti'nin eğitimle ilgili görüşleri özetlenmiştir:

Konu Başlığı	Görüşler ve Hedefler
Eğitim Felsefesi	Demokratik ve Katılımcı Eğitim: Eğitim sisteminin demokratik, katılımcı ve özgürlükçü bir yapıya kavuşturulması hedeflenir.
Anadilinde Eğitim	Çok Dilli Eğitim: Farklı dil ve kültürlerle sahip bireylerin anadilinde eğitim alabilmesi desteklenir.
Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Eğitim müfredatında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyetçi yaklaşımların ortadan kaldırılması hedeflenir.
Ekolojik Eğitim	Çevre Bilinci: Eğitimde ekolojik farkındalığın artırılması ve çevre bilincinin erken yaşlardan itibaren kazandırılması vurgulanır.
Bilim ve Teknoloji	Bilimsel Eğitim: Eğitimin bilimsel temellere dayanması ve eleştirel düşüncenin teşvik edilmesi gerektiği savunulur.
Eğitimde Özerklik	Akademik Özgürlük: Üniversitelerin ve eğitim kurumlarının özerkliği desteklenir.
Yaşam Boyu Eğitim	Sürekli Eğitim: Bireylerin yaşam boyu eğitim olanaklarına erişiminin sağlanması ve mesleki gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanır.

Bu bağlamda, parti görüşlerinin yanı sıra, eğitim sistemindeki mevcut durumu ve karşılaşılan sorunları daha geniş bir perspektiften değerlendirmek gerekmektedir.

2024 yasama yılı itibarıyla, TBMM'deki ve toplumsal yapıda oy oranı ve ideolojik temsili olan partilerin eğitim programları incelendiğinde, amaçladıkları insan tipinde temel bir ayrışma bulunmamakla birlikte, teorik olarak büyük oranda benzeştikleri ve özel/paralı eğitime karşı olmadıkları gibi, yabancı okulların ve yabancı dilde eğitim veren okulların varlığına ilişkin bir değerlendirme de yapılmamıştır. AKP ve MHP ideolojik olarak, “milli ve manevi değerlerle donatılmış” bireyler/öğrenciler yetiştirmeyi amaçlarken, CHP “laik-bilimsel” bir eğitim modelini savunmakta, DEM ise demokratik, katılımcı ve ana dilde eğitim gören öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Adı geçen partilerin zihniyetine sahip öğretmenlerin, ideolojilerine uygun hareket etmeleri durumunda, çatışmacı bir toplumsal yapıya kaynaklık edebilecekleri görülmektedir.

Bu somut aykırılıkların hüküm sürdüğü bir eğitim sisteminde, özel sermayenin kontrolündeki okullara ek olarak, yabancı okulların hedeflediği daha liberal ve avantajlı kesimlerin yanı sıra, kısmen homojen kültürün mensuplarının tercih ettiği imam hatip okullarının misyonunu taşıyan bireylerin aynı toplumda eşzamanlı olarak yaşamaları, toplumsal bütünleşmeye engel teşkil edecektir. Laik-seküler zihniyetin ve sermaye sahibinin kurduğu okullar, tıpkı milli-manevi değerleri benimseyen sermaye derinliğine sahip okullar gibi, merkezi müfredatın uygulanmasını beklemek, bilimsel değerlendirmeye örtüşmediği gibi, özellikle sayıları hızla artan özel ve vakıf üniversitelerinin öğrenci başarı dengesizliği de toplumsal eşitlik ve imkan adaletine aykırılık teşkil etmektedir.

Kamu üniversitelerinin yetiştirdiği öğretim üyelerinin daha iyi şartlarla çalıştıkları özel üniversitelere geçişleri, parasız eğitim hakkına sahip öğrencilerin hak gasbı olarak değerlendirilmelidir. Oysa parti program ve tüzüklerine bakıldığında, hiçbir partinin bu konuda belirgin bir niyet veya hedefinin olmadığı anlaşılmaktadır. Vakıf üniversiteleri adı altında açılan üniversitelerdeki öğretim kadroları incelendiğinde, akademik özgürlükten yoksun, benzer ideolojik kaygıları taşıyan akademisyenlerin tercih edildiği görülmektedir.

Hükümete veya uluslararası sermayeye dayalı ve yakın üniversitelerin akademik kadrolarının incelenmesi, bu tezimizi doğrulayacaktır. Benzer bir durum, sendika üyesi öğretmen ve akademisyenler söz konusu olduğunda da ideolojik çatışmanın eğitim kurumlarına taşındığını gösterir. Türkiye’de, iktidara, devlete ve hükümete yaslanmayan ve yönlendirilmeyen eğitimle ilgili sivil toplum kuruluşları bulunmadığı gibi, sendikal oluşumlardan da bahsedilemez. Herkesin bildiği bir sırrı ifşa edersek, en güçlü sendikaların siyasi partilerin yan kuruluşu gibi çalıştıkları tespit edilebilir. Bu bağlamda, Eğitim-Sen’in CHP, DEM’in Eğitim-Bir-Sen’in AKP ve Türk Eğitim-Sen’in MHP’nin ideolojik paydaşı ve seçmeni olduğu anlaşılmaktadır. Bu sendikalara üye olan Bakanlık ve taşra teşkilatındaki idareci, müfettiş, milli eğitim müdürü, okul müdürü, okul müdür yardımcısı ve öğretmen farklılaşmasının müfredata yansımaları kaçınılmazdır. Özellikle “öz müfredat” olarak nitelendirilen öğretmen farklılaşması sorunu, durumu daha da derinleştiren bir faktördür.

Eğitim Sendikalarının Eğitimle İlgili Görüş ve Hedefleri

Eğitim sendikaları, eğitim politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir role sahiptir ve üyelerinin haklarını savunmanın yanı sıra eğitim sistemine yönelik hedefler ve öneriler sunmaktadır. Aşağıda Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim-Sen'in eğitimle ilgili görüş ve hedefleri detaylı şekilde açıklanmıştır.

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim Sen) tüzüğünde, eğitimle ilgili temel görüşler ve hedefler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Konu Başlığı	Eğitim Bir Sen'in Görüşleri ve Hedefleri
Eğitim Hakkı	Demokratik ve Katılımcı Eğitim: Eğitim sisteminin demokratik, katılımcı ve insan haklarına saygılı bireyler yetiştirmesi gerektiğini savunur.
Eğitimde Fırsat Eşitliği	Eşit ve Adil Eğitim: Her bireyin eşit eğitim hakkına sahip olması ve fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğini vurgular.
Eğitim Çalışanlarının Hakları	Özlük ve Demokratik Haklar: Eğitim çalışanlarının özlük ve demokratik haklarının korunması ve geliştirilmesi için çalışır.
Eğitimde Kalite	Nitelikli Eğitim: Eğitimin kalitesinin artırılması, çağdaş ve bilimsel yöntemlerin eğitim sistemine entegre edilmesi gerektiğini savunur.
Eğitim Yönetimi	Katılımcı ve Demokratik Yönetim: Eğitim kurumlarının yönetiminde katılımcı ve demokratik bir anlayışın benimsenmesini destekler.
Eğitimde Özerklik	Akademik Özgürlük ve Kurumsal Özerklik: Eğitim ve bilim kurumlarının akademik özgürlüğe ve kurumsal özerkliğe sahip olması gerektiğini vurgular.
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyetçilikle Mücadele: Eğitimde cinsiyetçilikle mücadele edilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışır.

Çevre Bilinci ve Kültürel Miras	Çevre ve Kültürel Mirasın Korunması: Çevre bilincinin yerleşmesi, tarihi ve kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için çaba gösterir.
--	--

Türk Eğitim Sen, eğitim politikalarının geliştirilmesi ve eğitim çalışanlarının haklarının korunması için çeşitli alanlarda görüş ve hedefler belirlemiştir. Aşağıdaki tabloda, Türk Eğitim-Sen'in belirlediği temel konular ve bu alanlardaki hedefleri detaylı şekilde sunulmuştur.

Konu Başlığı	Türk Eğitim Sen'in Görüşleri ve Hedefleri
Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi	21. Yüzyıl İhtiyaçlarına Uyum: Türk Millî Eğitim Sistemi'nin temel ilke ve hedeflerinin, 21. yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde gerçekleştirilmesi için; uygulamada ortaya çıkan eksiklik, aksaklık ve yanlışlıkları tespit ederek, gelişen eğitim teknolojisi ışığında düzeltilmesi, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde öneriler sunar.
Eğitim Çalışanlarının Hakları	Ekonomik, Sosyal ve Mesleki Hakların Korunması: Üyelerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve meslekî hak ve menfaatlerini korumayı ve geliştirmeyi hedefler.
Eğitimde Kalite ve Teknoloji	Eğitim Teknolojilerinin Kullanımı: Eğitimde teknolojinin etkin kullanımı ve eğitim kalitesinin artırılması için çalışmalar yapar.
Eğitimde Fırsat Eşitliği	Eşit ve Adil Eğitim: Her bireyin eşit eğitim hakkına sahip olması ve fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğini vurgular.
Eğitim Yönetimi	Katılımcı ve Demokratik Yönetim: Eğitim kurumlarının yönetiminde katılımcı ve demokratik bir anlayışın benimsenmesini destekler.
Eğitimde Özerklik	Akademik Özgürlük ve Kurumsal Özerklik: Eğitim ve bilim kurumlarının akademik özgürlüğe ve kurumsal özerkliğe sahip olması gerektiğini vurgular.

Konu Başlığı	Türk Eğitim Sen'in Görüşleri ve Hedefleri
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyetçilikle Mücadele: Eğitimde cinsiyetçilikle mücadele edilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışır.
Çevre Bilinci ve Kültürel Miras	Çevre ve Kültürel Mirasın Korunması: Çevre bilincinin yerleşmesi, tarihi ve kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için çaba gösterir.

EĞİTİMDE ÇOKLU YAPININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

Türk toplum yapısında sosyoekonomik ve eğitim seviyesi farklılıkları nedeniyle, üniversitelerdeki *Tevhid-i Tedrisat* ilkesi zayıflamış; bu durum vakıf üniversitelerindeki öğrencileri avantajlı bir konuma getirmiştir. Vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler, devlet üniversitelerindeki öğrencilere kıyasla daha iyi imkânlara sahip olduklarından, mezuniyet sonrası istihdam olanakları açısından avantajlı bir duruma geçmektedirler. Bu durum, devlet üniversitelerinden mezun olan gençlerin iş bulmada zorluk yaşamasına ve toplumsal bütünleşmenin sağlanamamasına neden olmaktadır.

Vakıf üniversitelerinde değerlerden bağımsız bir eğitim anlayışının daha yoğun olması, farklı üniversite zihniyetlerinin toplumun farklı kesimlerine yansımaya sebep olmakta ve bu durum siyasi yapıyı da olumsuz etkilemektedir.

Yükseköğretimin sosyolojik açıdan iki temel fonksiyonu bulunmaktadır:

1. Bilgi ve meslek edinme adına akademik gelişim (iş bulma)
2. İş bulma ve sosyalleşme

Vakıf üniversitelerinde okuyan öğrenciler, daha iyi ekonomik şartlara sahip ailelerden geldikleri ve büyük şehirlerde yaşadıkları için aile desteğini sürdürmektedir. Bu durum, sosyoekonomik anlamda dezavantajlı grupların fırsat eşitsizliğini derinleştirmektedir. Örneğin, devlet üniversitesinde okuyan öğrenciler genellikle kendi sosyoekonomik çevrelerine uygun bireylerle evlenirken, vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler sosyal mobilitayı artırarak farklı sosyal çevrelerle bağlantı kurabilmektedir.

Eğitimde özel ve devlet okulu ayrımının derinleşmesi, devlet okullarında öğretmenlerin denetlenmemesi ve akademik gelişim yönünde yeterli baskı kurulamaması gibi sebeplerle öğrenci başarısı olumsuz etkilenmektedir. Özellikle ortaöğretimden üniversiteye geçiş yapan öğrencilerin akademik seviyelerinin düşük olması, derslere ilgisizliğe yol açmakta ve bu durum akademisyenlerin de ders hazırlığında motivasyon kaybı yaşamalarına neden olmaktadır. Pedagojik kurallar gereği “sınıf seviyesini öğrenciler belirler” ilkesi, devlet üniversitelerinde sorgulama ve araştırma kültürünün eksik kalmasına yol açmaktadır.

Eğitim sisteminde özel ve devlet ayrımının giderilmesi, devlet üniversitelerinde eğitimin niteliğinin artırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri artırılmalı ve öğrencilerin araştırma-sorgulama becerileri teşvik edilmelidir. Bu hedeflere ulaşmak için devlet politikalarının kapsayıcı ve eşitlikçi bir yapıya sahip olması önemlidir. Aksi takdirde, eğitimdeki eşitsizlik, toplumsal sınıf farklılıklarını derinleştirmeye devam edecektir.

Türkiye’de eğitim sistemi, devlet ve vakıf üniversiteleri ile özel ve devlet okulları arasındaki farklılıklar nedeniyle önemli eşitsizlikler barındırmaktadır. Türkiye’de toplam 208 üniversite bulunmakta ve bunların 129’u devlet, 79’u

vakıf üniversitesidir (YÖK, 2024). Vakıf üniversiteleri, modern kampüs imkanları, yurtdışı bağlantıları ve öğrenci odaklı eğitim yapıları ile dikkat çekmektedir. Ancak yüksek ücret politikaları, geniş halk kitlelerinin bu okullara erişimini kısıtlamaktadır. Buna karşılık, devlet üniversitelerinde yaşanan yoğunluk, fiziksel altyapı yetersizliği ve akademik kadro eksiklikleri, eğitim kalitesini olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Vakıf üniversitelerindeki öğrenci sayısının devlet üniversitelerine göre daha az olması, bireysel gelişimi teşvik ederken, devlet üniversitelerinde kalabalık sınıflar bu süreci zorlaştırmaktadır.

Resmi okullarda eğitim gören öğrenci oranı %82,7 iken, özel okullarda bu oran %8,2'dir. Bu durum, öğrencilerin büyük bir kısmının devlet okullarında eğitim gördüğünü gösterse de, özel okullarda sağlanan imkanlar, fırsat eşitliği ilkesini zedelemektedir. Devlet okullarında görev yapan öğretmen oranı %85,6 olup özel okullarda %14,4'tür (MEB, 2024). Devlet okullarındaki öğretmenler, öğretmen açığı, kadro sorunları ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle motivasyon eksikliği yaşayabilirken, özel okullarda görev yapan öğretmenler nispeten daha iyi koşullara sahiptir. Eğitim kurumları arasındaki bu farklılıklar, toplumsal ayrışmaya sebep olarak eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz etkilemektedir.

Vakıf üniversiteleri ve özel okulların yıllık eğitim ücretleri, orta gelirli aileler için ulaşılması zor rakamlardır. Örneğin, Türkiye'nin en köklü özel liselerinden biri olan Robert Koleji'nde yıllık eğitim ücretleri 900 bin TL ile 1 milyon 50 bin TL arasında değişmektedir. (www.milliyet.com.tr). Bu yüksek ücretler, özel okullarda eğitim görebilen öğrencilerin sosyo-ekonomik açıdan avantajlı gruptan geldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumsal yapıda eğitim kaynaklı sınıfsal uçurumların derinleşmesine neden olmaktadır. Özellikle yabancı dille eğitim veren okullar ve

vakıf üniversiteleri, mezunlarına sundukları dil avantajı ve uluslararası bağlantılar sayesinde yurt dışındaki eğitim ve iş fırsatlarına daha kolay erişim imkanı sunmaktadır. Bu da eğitimde ayrıcalıklı bir kesim yaratmakta ve toplumsal eşitsizlikleri artırmaktadır.

Devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler, ailelerinin sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle dezavantajlı durumda olabilmektedir. Vakıf üniversitelerinde ise aile desteği, şehir merkezindeki yerleşkeler ve sosyal çevre faktörleri, öğrencilere farklı bir yaşam standardı sunmaktadır. Üniversitelerin yükseköğrenim fonksiyonları sadece akademik gelişim ve meslek edinme ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sosyalleşme ve eş bulma gibi sosyolojik faktörleri de kapsamaktadır. Vakıf üniversitelerinde eğitim alan öğrenciler, sosyal mobilité açısından daha avantajlı bir konuma sahipken, devlet üniversitelerinde bu durum sınırlı kalmaktadır. “Biz de kozmopolit zihniyeti tohumlarını genç ruhlara ilk defa serpen Mekteb’i Sultani (Galatasaray Lisesi) açıldığı zaman batı irfanına açılmış pencere olduğunu söyleyenler millet tarihi önünde okul eşliğinde işlenmiş ilk cinayeti alkışladılar.” (Topçu, 2017: 34).

Bu farklılıklar, eğitim sisteminde kamusal eğitim ve özel eğitim arasındaki uçurumun genişlemesine neden olmaktadır. Özellikle devlet üniversitelerinin eğitim altyapısının zayıflığı, özel üniversitelerde eğitim alan öğrencilerin iş hayatına geçişte daha avantajlı bir konuma gelmesine yol açmaktadır. Öğretmenlerin farklı sendikal aidietler ve ideolojik tercihleri de eğitim sürecine yansıyarak farklı “eğitim müfredatları” oluşmasına sebep olmaktadır. Eğitimde ideolojik farklılıklar, öğrenci başarılarını ve bireysel gelişimi olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda, eğitim politikalarının amacının, bireyler arası eşitlik sağlamak ve toplumsal uzlaşmayı güçlendirmek olması gerekmektedir.

Sonuç olarak, eğitim sisteminde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için kamusal eğitim kurumlarının altyapısının güçlendirilmesi ve devlet okullarının, özel okullarla rekabet edebilir bir seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Vakıf üniversitelerine ve özel okullara erişim imkanı olmayan geniş halk kesimleri için burs ve destek programları oluşturulmalı, eğitime erişim tüm toplumsal kesimler için mümkün hale getirilmelidir. Ancak bu şekilde eğitim politikaları, toplumsal bütünleşmeyi sağlamakta etkili bir araç haline gelebilir. Aksi takdirde, mevcut eğitim sistemi yüzyıllık cumhuriyet tarihinde olduğu gibi çatışma ve eşitsizlik kaynağı olmaya devam edecektir.

EGİTİM POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluş paradigması, toplumun tamamını kuşatmak, var olan farklılıkları hâkim zümre lehine eriterek, “tasada ve kıvançta bir olan, sınırsız ve imtiyazsız bir kütle” idealini gerçekleştirme amacı üzerine kurulmuştur. Devletlerin kamu politikaları, yalnızca niyet ve hedeflerin gerçekleşmesi üzerine inşa edilemeyecek kadar çeşitli faktörlerin etkisi altındadır. İç ve dış aktörler, kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında zaman zaman açık, çoğunlukla ise gizli organizasyonlarla etkilerini hissettirirler. Devletlerin imkânları, belirledikleri kamu politikalarının uygulanmasında ön koşul olarak işlev görür. “Cumhuriyetçi yönetim geleneksel, dinsel ve muhafazakar zihniyeti dönüştürme niyeti ile siyaset, hukuk ve eğitim alanında bilimsel, seküler ve liberal değerleri aşlamaya yönelik ciddi reformlar başlattı. Türkiye’nin vasıflı insanlara duyduğu acil ihtiyacı karşılama konusunda üniversiteler ve akademisyenlerin performansından memnun olmayan Atatürk yükseköğrenim konusunda uzman olan Alman Albert Malche’i eğitim üzerine bir rapor hazırlaması için davet etti. Bu raporun tavsiye edilmesinin ardından

Darülfünunu fesh eden Atatürk bilim insanlarının yaklaşık yarısını kovdu ve İstanbul Üniversitesini kurdu.” (Erken, 2020: 15).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluş aşamasında içinde bulunduğu savaş sonrası durum, ülkenin tarihsel geçmişi ve jeopolitik konumu nedeniyle politika belirlerken birçok engelleyici faktörle karşılaşmıştır. Bu zorluklar, belirlenen eğitim politikalarının hayata geçirilmesinde de etkili olmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca devlet, eğitim politikalarına doğrudan müdahalesini 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve paralelinde çıkarılan diğer yasalarla gerçekleştirmiştir. Özünde “laik insan tipi” yetiştirmeyi hedefleyen bu kanunlar bütünü, ilerleyen süreçte şehirlerde yaşayan ve nüfusun %20’sini oluşturan kesim tarafından kısmen kabul görürken, büyük oranda köylerde yaşayan geniş halk kitleleri tarafından benimsenmemiştir.

Bu kabul eksikliğinin temelinde, laik zihniyetin ekonomik eşitsizlikle birleşerek toplumun büyük bir kısmında karşılık bulamaması yatmaktadır. Ancak devlet ve idareciler, bu politikaların zamanla kabul göreceğini düşünerek uygulamalarını sürdürmüştür. Buna rağmen, arzulanan toplum yapısının oluşumu gerçekleşmemiş; kurucu iradeye yönelik kısmi kabul ve büyük oranda reddetme tutumu, Cumhuriyet’in ilerleyen yıllarında da devam etmiştir.

Cumhuriyet tarihinde, CHP dışındaki partilere yönelik tercihlerden anlaşılacağı üzere, yüzyıllık süreçte toplumun büyük bir kısmının laik-seküler toplum tasarımı kabul etmediği görülmektedir. Genel olarak kamu politikalarında, din olgusuna yönelik söylemler geliştiren, dini hassasiyetleri dikkate alacağını belirten, devlet eliyle din eğitimi verileceğini ve dini kurumlara olumlu yaklaşım sergileyen siyasi partiler, toplumdan geniş destek görmüş ve demokratik seçimlerle hükümet olabilmişlerdir. Ancak bu partilerin tam anlamıyla

iktidar olamadığı, sosyolojik bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Türkiye’de sosyal ve siyasal iktidar ayrımını doğurmuş; genel olarak merkez-çevre ayrışması veya çatışması olarak adlandırılmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, küreselleşen dünyada ABD merkezli politikaların etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, idare tarzını güncellemiştir. Bu dönemde başta askeri bürokrasi olmak üzere, laik tutuma sahip gruplar, eğitime yönelik politikalara müdahil olmuşlardır. Buna karşılık, siyasi iktidarlar ise açık ya da gizli bir şekilde, başta din eğitim kurumları olmak üzere, kamusal alanda dinin de yer alması gerektiğini savunan yaklaşımlarını hayata geçirmeye çalışmışlardır.

Demokrat Parti’nin 10 yıllık iktidar süreci ve 1961 Anayasası’nın sağladığı özgürlükçü yasal güvenceler sayesinde toplumun farklı kesimleri, düşüncelerini yaygınlaştırmak amacıyla dernek, vakıf, sendika ve cemaat gibi örgütler aracılığıyla kamusal alanda daha aktif hale gelmiştir. Aynı süreçte, köyden kente yönelik plansız göç ile başlayan mekânsal değişim, yeni toplumsal sorunlara yol açmıştır. Hükümetler ve devlet bürokrasisi, dinin itaatçı yönünden yararlanarak bu kitlelerin dezavantajlı konumlarını sorgulamaksızın kabul edebileceği politikalar benimsemiştir. Bu durum, iktidar talebi olmayan dini yapıların yaygınlaşmasına kayıtsız kalınmasına neden olmuştur. Ayrıca, ABD-SSCB ekseninde yaşanan küresel çatışmalar ve özellikle SSCB kaynaklı sosyalist/komünist ideolojinin yayılmasını engellemek amacıyla, “Yeşil Kuşak Projesi” olarak adlandırılan strateji gereğince dinin kontrollü bir şekilde örgütlenmesine ve yaygınlaşmasına yol açılmıştır. Bu politikalar, dini yapıları hem yaygınlaştırmış hem de denetim altına almayı amaçlamıştır.

1980 Askerî Darbesi'nden sonra oluşan paradigma, zaten yaygın olan din kurumlarını güvence altına almış ve eğitim kurumlarında, ilköğretim ve liselerde zorunlu din dersleri müfredata eklenmiştir. İç ve dış şartlar nedeniyle muhafazakâr ideolojiye geniş alan açılmış; laik-seküler anlayışa karşı olan yapıların ittifakıyla başta Ankara ve İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin belediye başkanlıkları Refah Partisi adaylarınca kazanılmıştır. Bu durum, özellikle askeri bürokrasi ve laik çevrelerde rahatsızlığa yol açmıştır. 28 Şubat Kararları olarak bilinen ve “post-modern darbe” olarak nitelendirilen süreç sonucunda, eğitim kurumları ve müfredat, laikçi bir yaklaşım doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Ancak, bu dönemde laik çevrelerin “bin yıl sürecek” söylemleri toplumda geniş bir karşılık bulamamış; kontrollü bunalım stratejisinin bir sonucu olarak oluşan paradigma değişimi, AK Parti'nin temsil ettiği muhafazakâr anlayışın, Cumhuriyet tarihinin en uzun süreli siyasal iktidarına dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Eğitim sisteminde bu süreçte kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim ve katsayı uygulamaları, kılık-kıyafet serbestliği gibi düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak, uluslararası bir yapı olan FETÖ (Nur Cemaati kökenli yapı) yapılanmasının başarısız darbe girişimi sonrası, AKP/muhafazakâr paradigma parlamenter sistemi değiştirerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni uygulamaya koymuştur. Bu sistemde, Anayasa'nın kuvvetler ayrılığı ilkesi pratikte işlememekte; tıpkı Atatürk dönemi uygulamalarında olduğu gibi, kuvvetler birliği ilkesi pratikte uygulanmaktadır.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 2024 yılı itibarıyla “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” adıyla yeni bir eğitim politikası yürürlüğe girmiştir. Tevhid-i Tedrisat, 28 Şubat Kararları ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli birlikte değerlendirildiğinde, eğitim politikalarındaki ideolojik değişim ve dönüşümün teoride muhafazakâr yapıların lehine

olduğu söylenebilir. Çalışmamızın genel değerlendirme bölümünde, Cumhuriyet tarihinin bu üç politik müdahalesi maddeler halinde ve bir bütün olarak mukayese edilerek açıklanacaktır.

SIYASAL MÜCADELENİN EĞİTİME MÜDAHALESİ

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 28 Şubat Kararları ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Türkiye’de eğitim politikalarının ideolojik temellerini şekillendiren önemli dönüm noktalarıdır. Bu üç müdahale, farklı dönemlerde eğitim sistemini düzenlemek, toplumsal yapıyı şekillendirmek ve yeni nesillerin yetiştirilmesi konusundaki devlet politikalarını belirlemek amacıyla uygulanmıştır. Bu dönemlerin hedefleri ve temel maddeleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim sistemini laik, modern ve merkezi bir yapıya kavuşturmak amacıyla 1924 yılında kabul edilmiştir. Bu kanun, eğitimde birlik ilkesini esas alarak farklı kurumlar arasındaki eğitim farklarını ortadan kaldırmayı ve tüm eğitim faaliyetlerini Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplamayı hedeflemiştir.

Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti’ndeki bütün ilim, eğitim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlıdır.

Madde 2: Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığınca ya da özel vakıflarca yönetilen bütün okullar ve medreseler Millî Eğitim Bakanlığı çatısına girmiştir.

Madde 3: Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı bütçesinde toplanan, okullara ve medreselere ait birikimler Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir.

Madde 4: Millî Eğitim Bakanlığı, uzman din insanlarının yetiştirilmesi için üniversitelerde İlahiyat Fakülteleri açmakla, imamet ve hatiplik gibi dini müesseseler için ayrı eğitim kurumları açmakla yükümlü olacaktır.

Madde 5: Bu kanunun kabul ediliş tarihinden itibaren, genel eğitim ve öğretimle görevli olup şimdiye kadar Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olan askeri ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan yetim yurtlarının bütçeleri ve eğitim kadroları, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu ortaokul ve liselerde bulunan eğitim gruplarının bağlantıları, bundan sonra ait oldukları bakanlıklar arasında değişiklik suretiyle düzenlenecek ve o zamana kadar orduya bağlı olan öğretmenler, orduya bağlılıklarını sürdürecektir.

28 Şubat Kararları

Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanının başkanlığında; Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı, Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin katılımıyla aylık olağan toplantısını yapmıştır.

Alınan Kararlar:

1. Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasa'da belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimizi ve Cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.
2. Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda:
 1. Ülkemizde şariat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların,

Anayasa'nın tanımladığı demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü bir tehdit oluşturduğu,

2. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların, laik ve anti-laik ayrımı yaparak demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
 3. Türkiye'de laikliğin yalnızca rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
 4. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkelerinden vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağ dışı uygulamaların cezasız kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.
3. Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda:

1. Türkiye'de şariat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla EK-A'da belirtilen tedbirlerin kısa, orta ve uzun vadede alınmasının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine,
2. 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 9. maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından EK-A'da belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu kararları ile Bakanlar Kurulu kararı haline getirilmeyen uygulamaların sonuçları hakkında belirli süreler içerisinde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve MGK'ya bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.

EK-A'da, Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararların detaylı uygulama adımları yer almaktadır. Cumhuriyet rejimini koruma amacıyla belirlenen tedbirlerin kısa, orta ve uzun vadede hayata geçirilmesi için planlanan stratejik önlemler açıklanmaktadır.

EK-A

1. Anayasamızda Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasa'nın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı; bunun sağlanması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, yetersiz görüldüğü durumlarda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurtlar, vakıflar ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmelidir.
3. Genç nesillerin zihinlerinin Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi; Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli odakların etkisinden korunması bakımından:
 1. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim tüm yurttta uygulanmalıdır.
 2. Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak devam edebileceği Kur'an kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermesi için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü

Millî Eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun şekilde ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5. Ülkenin çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler, belirli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalıdır. Bu tesislere ihtiyaç varsa, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenmeli ve mahalli yönetimler ile ilgili makamlar arasında koordinasyon sağlanarak gerçekleştirilmelidir.
6. Mevcudiyeti 677 Sayılı Kanun ile yasaklanmış tarikatlar ve bu kanunda belirtilen unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.
7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişiği kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'ya dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.
8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'den ilişiği kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamına izin verilmemeli ve teşvik unsurlarına imkân tanınmamalıdır.
9. TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek amacıyla mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversiteler, eğitim kurumları, bürokrasinin her kademesi ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10. Ülkemizi çağ dışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği olası bir çatışmadan korumak amacıyla İran İslam Cumhuriyeti'nin ülkemizdeki rejim karşıtı faaliyetleri, tutumları ve davranışlarına engel olunmalı; komşuluk ilişkileri ve ekonomik bağlar bozulmadan bu faaliyetleri engelleyecek bir tedbir paketi hazırlanarak yürürlüğe konulmalıdır.
11. Aşırı dinci grupların Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körükleyerek toplumu kutuplaştırmasına ve milletin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açabilecek faaliyetleri yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.
12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Kanunu ve özellikle Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler hızla sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için tüm kademelerde kesin önlemler alınmalıdır.
13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı uygulamalar, Türkiye'yi çağ dışı bir görünüme sürükleyebilecek uygulamalara engel olunmalıdır. Bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden, öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNİN HEDEF VE AMAÇLARI

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin temel amacı; ahlaklı, bilge, cesaretli, estetik duyarlılığa sahip, iradeli, merhametli, sağlıklı, sorgulayıcı, üretken ve vatansever bireyler yetiştirmektir. Bu model, bireylerin çok yönlü gelişimini esas alan kapsamlı bir eğitim yaklaşımı sunmakta ve her bir nitelik detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Öğrenci profilini

oluşturan iki bütünlük alanı, on temel profil özelliğine ayrılmıştır. Bu profil özellikleri ve bunları oluşturan bileşenler aşağıda sunulmuştur (MEB, 2024: <https://tymm.meb.gov.tr/ogrenci-profil>).

Ahlaklı

Adil: Herkesin eşit haklara sahip olduğuna inanır ve adaleti benimser.

Başkalarının Haklarına Saygı Duyan: Dürüstlük, adalet ve empati gibi ahlaki değerleri hayatının bir parçası hâline getirerek başkalarının hak ve mahremiyetlerine saygı gösterir.

Tabiata ve Toplumsal Sorunlara Duyarlı: Tabiata ve toplumsal sorunlara karşı duyarlıdır; toplumun daha adil ve eşit bir düzene sahip olması için çalışır.

Güvenilir: Verdiği sözleri tutar; başkaları tarafından güvenilir biri olarak kabul edilir.

Saygılı: İnsanlara, diğer canlılara, çevreye, farklı inançlara, başkalarının haklarına, üzerinde emeği olanlara saygı gösterir ve onları gözetir.

Doğru: Akla, mantığa, gerçeğe veya kurala uygun davranır; yasa, yöntem ve ahlaka bağlı, dürüst ve namusludur.

Dürüst: Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmaz; kendisine güven duyulur, yalan söylemekten kaçınır.

Bilge

Bağımsız ve Özgür Düşünen: Kendi düşünce süreçlerini geliştirir, farklı görüşleri eleştirip analiz eder, düşünce ve inançlarını özgürce ifade etme becerisi kazanırken kendi değer ve inançlarıyla uyumlu bir şekilde düşünerek karar vermeyi öğrenir, başkalarının haklarına saygı duyar ve bağımsız düşünme becerilerini kullanır.

Belagat Sahibi: Dilin inceliklerini, söz sanatlarını ve iletişim becerilerini başarılı bir şekilde kullanır.

Bilgilerini Paylaşan: Bilgi ve deneyimlerini aktarır, iletişim yoluyla bilgi alışverişine katkı sağlar.

İlme Ulaşan: Dünyayı anlama ve anlamlandırma için bilgiye ulaşmaya istekli bir şekilde ilerler.

Estetik Duyarlılık Sahibi: Çevresindeki sanat eserleri ve kültürel değerler konusunda bilinçli ve duyarlıdır.

Cesaretli

Yiğit ve mert: Korkularına rağmen cesur davranır, yolundan dönmez ve zorluklarla yüzleşmekten çekinmez.

Risk alan: Yeni deneyim ve fırsatlara cesaretle yaklaşır, risk almaktan çekinmez.

İnisiyatif alan: Kendi başına hareket etme yeteneğine sahiptir, fikir üretebilir. İşlerin başlatılması ve yönlendirilmesi konusunda liderlik yapar.

Öfkesini kontrol eden: Duygusal zekâsı sayesinde olumsuz duygularını başkalarına zarar vermeden yönetir ve çatışmaları yapıcı bir şekilde çözer.

Destekleyici: İnsanlara destek sağlamada duyarlıdır, yardım etmek için çaba gösterir.

Girişimci: Gerekli durumlarda ilk adımı cesurca atan bir kişilik gösterir.

Estetik

Güzelliğe duyarlı: Güzel bakmayı bilir, estetik değerlere duyarlıdır ve güzellikleri takdir eder. Ahlaki değerlerle uyumlu bir şekilde güzellik anlayışını oluşturur.

Olgun: Zorlukları olgunlukla karşılar. Sorumluluklarını yerine getirme konusunda tutarlıdır.

Seçici: Karar alırken seçicidir, seçimlerini dikkatli yapar, etkili ve nitelikli sonuçlar elde etmeye çalışır.

Zarif: Zarif bir davranış ve iletişim tarzına sahiptir, başkalarına saygılı ve nazik bir şekilde yaklaşır.

Ölçülü: Dengeli bir şekilde davranır, aşırılıklardan kaçınır ve ölçülü bir hayat tarzını benimser.

Sanatsal yeteneklerini bilen ve kullanan: Kendi sanatsal becerilerinin farkında olma, sanat eserleri üretme veya sanatsal ifadelerde bulunma konusunda isteklidir.

İradeli

Kararlı ve ıddialı: Hedeflerine ulaşmak için kararlılıkla çalışır ve zorluklar karşısında yılmaz. Hedeflerini gerçekleştirme konusunda ıddialıdır.

Tutarlı: Farklı görevler ve öğrenme süreçlerinde tutarlıdır, sürekli çaba gösterir.

İlkeli: Yaptığı iş ve görevlerde ahlaki kuralları temel alır, ahlaki ve toplumsal değerleri hayatının bir parçası hâline getirir.

Kendine güvenen: Kendine güveni yüksektir, zorluklarla karşılaştığında güveni sarsılmaz. Yeteneklerine güvenir ve potansiyeline inanır.

Öfkesini kontrol eden: Zorlayıcı durumlar veya stresli anlarda öfkesini kontrol eder.

Sorumluluk alan: Çalışmaları ve görevleriyle ilgili sorumluluk alır ve bu görevleri düzenli olarak yerine getirir.

Merhametli

Şefkatli: Diğer insanlara şefkatli bir yaklaşım sergiler, onların ihtiyaçlarına duyarlıdır.

Affedici: Hataları affedebilir, insanlara ikinci bir şans vermeye meyillidir.

İyiliksever: İyilik yapmaktan mutluluk duyar ve topluma faydalı olmak için çalışır.

Yardımsever: İhtiyaç sahibi olanlara yardım etmeye meyillidir, toplumsal sorumluluklarını yerine getirir.

Paylaşımıcı: Bilgiyi, kaynakları ve zamanını diğerleriyle paylaşır; iş birliği ve dayanışma içerisinde grup çalışmalarına katılır.

Sevecen: İnsanlarla olumlu ilişkiler kurar, onlara sevgi ve saygıyla yaklaşır.

Sağlıklı

Sağlıklı beslenen: Yeterli ve dengeli beslenme alışkanlıklarını benimser.

Düzenli uyuyan ve dinlenen: Yeterli uyku süresine özen gösterir.

Düzenli spor ve egzersiz yapan: Fiziksel aktiviteleri düzenli olarak yerine getirir.

Temiz: Kişisel temizlik kurallarına uyar, çevresini temiz ve düzenli tutar.

Bağımlılıktan kaçınan ve bağımlılıkla mücadele eden: Zararlı alışkanlıklardan kaçınır.

Madde kullanımı gibi bağımlılık yapıcı davranışlardan uzak durur, bağımlılıkla mücadele eder.

Manevi sağlığını koruyan: İçsel huzur ve dengesini sürdürmek için manevi değerlere önem verir, ruhsal

gelişimine özen gösterir ve manen gelişmiş bir hayat tarzını benimser.

Sorgulayıcı

Meraklı: Öğrenme sürecine merakla yaklaşır ve konulara derinlemesine ilgi gösterir.

Eleştirel düşünen: Bilgi, olgu, olay ve meseleleri değişik referans kaynaklarıyla değerlendirir.

Araştırmacı: Sorun ve konuları daha iyi anlamak için araştırma yapmaya isteklidir, araştırmacılığı bir tavır olarak edinir.

Esnek: Değişen koşullara uyum sağlama becerisine sahiptir ve yeni fikirlere açık bir şekilde öğrenmeye devam eder.

İş birliği yapabilen: Etkili iletişim kurar, grup çalışmalarına katkı sağlar ve farklı bakış açılarına saygı duyar.

Problem çözen: Karşılaştığı problemleri tanımlar, yaratıcı ve etkili bir şekilde çözer; çözüm odaklıdır.

Üretken

Hayal ve hedefleri olan: Ülkesi ve kendi geleceğiyle ilgili hayal kurar ve hedefler belirler. Bu hedeflere ulaşmak için plan yapar, kendini bu hayal ve hedeflere adar.

Çalışkan: Öğrenme sürecine aktif ve düzenli bir şekilde katılır, öğrenmek için emek harcar.

Öğrenmeye istekli: Hayat boyu öğrenir ve öğrenme fırsatlarını arar.

Azimli ve sabırlı: Zorluklarla karşılaştığında yılmaz, hedeflerine ulaşmak için azimle çalışır.

İletişime ve dayanışmaya açık: Etkili iletişim kurar, bir ekibin parçası olur, dayanışma içinde grup çalışmalarına katılır.

Yaratıcı: Yeni fikirler üretme konusunda yeteneklidir. Sorunları farklı temel yaklaşımlardan ele alır ve yenilikçi çözümler geliştirir.

Vatansever

Bayrağını seven: Bayrağına ve millî sembollere saygı gösterir.

Türkçeye sahip çıkan: Türkçeye hâkimdir; güzel yazar, güzel konuşur ve dilini geliştirir.

Vatanını, milletini seven ve savunan: Vatanını, milletini sevgi ve bağlılıkla savunurken tarihini, kültürel mirasını anlar; toplumsal sorumluluklarını yerine getirme bilinci geliştirir.

Gelişmiş bir devlet bilincine sahip olan: Devletin millet için anlamını bilir.

Ülke çıkarlarını üstün tutan: Millî çıkarları ön planda tutar ve ülkesinin kalkınmasına katkı sağlamaya çalışır.

Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını bilen: Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını bilir, bu hakları kullanırken sorumlu davranır ve topluma karşı sorumluluğunu yerine getirir.

Millî kültürüne ve manevi değerlerine bağlı: Ülkesinin kültürel ve manevi değerlerine bağlıdır; geleneklerine ve tarihine saygı gösterir, bu değerleri gelecek nesillere aktarmaya önem verir, kültürüne duyarlıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Siyasal iktidar mücadelesi ve eğitim, karşılıklı etkileşim içinde olan iki dinamik yapıdır. Eğitim, iktidar için bir kontrol aracı olurken, iktidar mücadeleleri de eğitim politikalarını derinden etkiler. Bu süreç, toplumsal eşitlik, adalet ve bireylerin gelişimi açısından büyük önem taşır. Dolayısıyla, eğitim politikalarının geliştirilmesinde şeffaflık, katılımcılık ve toplumsal ihtiyaçların gözetilmesi gerekmektedir.

Toplumsal yapı, derinlere kök salmış kabullere dayandığı için çoğu zaman görüldüğünden daha dirençli bir karaktere sahiptir. Toplum mühendisliği çalışmaları, kısmi ve geçici kabulleri başarı olarak görmeye meyilli olup, bu doğrultuda daha fazla “topluma rağmen” düzenleyici politikalar uygulamayı tercih eder. Ancak toplumsal değerler, baskı altında dahi şekil değiştirerek varlıklarını sürdürebilir. Özellikle dini değerler, gündelik hayat akışı içinde görünürlüğünü azaltarak varlığını korur ve uygun zaman ve zemini bulduğunda yeniden görünür olur.

Türk siyasal hayatı, özellikle seçimlerde bu yapısı sayesinde pozitivist sosyolog ve siyasetçileri yanıltmakta ve toplum mühendisliği çalışmalarını başarısız kılmaktadır. Bilinenin aksine veya laik-seküler çevrelerin iddialarının aksine, Türkiye’de din ve dini aktörler iktidar olmaktan çok, dinin kamusal alanda görünürlüğü ve iktidardan pay alma talepleri karşılanmadığı için “muhafeet” pozisyonuna geçmektedir. Dindar kesimlerin asıl isteği, kamusal alandan dışlanmadan psikolojik bir tatmine ulaşmaktır.

Bu tatmin arzusunun simgesel bir örneği, Kemalizmin simge kurumu olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne “din” ibaresinin eklenmesi talepleridir. Ancak bu talepler, laik-seküler çevrelerce sosyolojik bir tehdit olarak algılanmış ve başta eğitim olmak üzere kamusal alanlardan dışlanma politikaları uygulanmıştır. İç ve dış teşvik ve tahriklerle

muhafazakâr kesimler paralel yapılaşmalara evrilmiş ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, muhafazakâr ve Kemalist ideolojiler arasında bir tahterevallı oyununa mahkûm edilmiştir. Bu nedenle, uygulanan iki farklı eğitim politikası siyasal anlamda “dindarların” lehine sonuçlanmıştır. Sembolik bir ifadeyle, İmam Hatip Liseleri, Köy Enstitüleri ve konservatuar anlayışını yenmiştir. 2024 yılı itibarıyla uygulamaya konulan “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM)”, toplumun yapısını ve zihniyet-inanç farklılıklarını dikkate almadığı için Tevhid-i Tedrisat ve 28 Şubat kararları gibi müdahaleci politikaların sonuçlarına benzer şekilde sonuçlanma riskini taşımaktadır.

Cumhuriyet tarihinin temelden müdahaleci olan bu üç eğitim politikasının daha iyi anlaşılması için ilgili politikaların yasal maddelerine ayrıntılı olarak yer verilmiş ve böylece politikaların net bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, yaklaşık 100 yıl önce anayasal bir düzenleme olarak kabul edilmiş ve Cumhuriyetin ilanının akabinde gerçekleşen önemli reformlar arasında yer almıştır. Diğer adıyla Öğretim Birliği Yasası olan bu kanun, 430 numaralı kanun ile anayasaya girmiştir ve eğitim-öğretim sisteminde büyük değişikliklere ve gelişmelere neden olmuştur. Bu kanunun kabul edilmesi ve anayasaya giriş tarihi 3 Mart 1924’tür. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim sisteminde merkeziyetçi bir yapıyı esas almış ve tüm eğitim kurumlarını Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplamıştır. Bu düzenleme, Türkiye’nin modernleşme ve laikleşme sürecinde kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim alanında değişiklikler ve reform yapabilmek imkânı sağlamakla birlikte, eğitim veren kurumların laiklik, millilik ve modernlik ilkelerine uygun bir şekilde tek bir çatı altında toplanması amacıyla hayata geçirilmiştir. Kısacası, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim-öğretimde laikliği ilke edinerek birliği sağlamayı

hedeflemiştir. Aynı zamanda bu yasa, eğitim kurumlarını tek bir çatı altında toplayarak, devlet tarafından daha kolay ve etkin bir şekilde denetlenebilir hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu yasanın kabul edilmesiyle birlikte ülkemizde eğitim alanında oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. O dönemde varlığını sürdüren bütün farklı eğitim kurumları kapatılmış, aralarındaki ayrılıklar sona erdirilmiş ve tüm eğitim-öğretim kurumları devlet kontrolüne alınmıştır. Ayrıca, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte Latin alfabesi kabul edilmiş ve yeni açılan eğitim-öğretim kurumlarında bu alfabeyle eğitim verilmesine karar verilmiştir. Böylelikle, günümüzdeki eğitim-öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplanmış bir yönetim modeline geçişin ilk adımları atılmıştır. Öğretim Birliği Yasası olarak da bilinen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun temel amacı, eğitimde birlik sağlamak ve milleti düşünce ve duygu bakımından güvence altına almaktır. Bu yasa çerçevesinde, ilk etapta Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen 479 medrese kapatılmıştır. Bu medreselerin yerine 29 İmam Hatip Mektebi ile İstanbul Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak, 1925-1926 yıllarında İmam Hatip Mekteplerinin sayısı 20'ye, 1929-1930 döneminde ise 2'ye düşmüştür. Sonrasında bu okullar tamamen tasfiye edilmiştir.

Yasanın uygulanmasıyla, 1927 yılında din dersleri ilkokul ve ortaokul müfredatından çıkarılmıştır. Ancak köy okullarında 1940'a kadar haftada bir saat din dersi okutulmaya devam edilmiştir. Ayrıca, azınlık ve yabancı okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu okullar, müfredatlarından din derslerini çıkarmak zorunda bırakılmış ve Türk dili, Türk tarihi, Türkiye coğrafyası ve yurt bilgisi derslerini müfredatlarına almak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu dersler yalnızca Türkçe olarak okutulmuştur. 1928 yılında anayasada yapılan değişiklikle, anayasada yer alan *“Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır”* maddesi çıkarılmış ve laikliğin

anayasal güvence altına alınmasının temelleri atılmıştır. Yine bu süreçte yapılan Harf Devrimi ile Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabulü, “dini baskıları zayıflatmaya yönelik bir önlem” olarak düşünülmüştür (Kaplan, 2019: 160).

Tevhid-i Tedrisat Yasası ile birlikte yapılan inkılaplar ve uygulamalar, Atatürk ilkeleri doğrultusunda bir dönüşümü zorunlu kılmış ve toplumda “*biz ve öteki*”, “*eski ve yeni*” gibi ayrışmalara yol açmıştır. Bu düzenlemeler ve uygulamalar, yalnızca zihinsel bir kopuşa neden olmakla kalmamış; aynı zamanda statü ve gelir açısından mağduriyetler yaratmıştır. Bu mağduriyetleri yaşayan geniş bir kitle, genel anlamda “*dini bürokrasi*” olarak adlandırılan ve yönetimden dışlanmış kesimlerden oluşmuştur. Bu kesimlerin mevcut yönetime yönelik itirazlarının oluşması kaçınılmazdır. Cumhuriyet dönemi boyunca muhalefet hareketlerinin özünde bu mağduriyet söylemi yer almış ve muhalefetin halk tabanını oluşturan kanaat önderleri, sosyolojik bir gerçeklik olarak “*muhafazakâr*” ideolojinin oluşmasına ve büyümesine zemin hazırlamıştır. Kuruluş sürecinde tek lider, tek partili bir devlet, homojen bir ulus ve otoriter yönetim anlayışı çerçevesinde muhalefet bastırılmış ve kontrol altında tutulmuştur. Ancak bu muhalefet, oluşum sürecinde mevcut şartlara müdahale edememiş ve uzlaşma çabalarında da başarılı olamamıştır.

Atatürk’ün vefatı ile birlikte liderlik boşluğu doğmuş ve bu durum, din ve ekonomi temelli siyasi söylemlerin güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte, CHP ve İsmet İnönü liderliğindeki parti kadroları, özellikle çok partili hayata geçişle birlikte halkın desteğini kazanmak adına “*liberal*” politikalara yönelmiş ve hatta bazı Kemalist siyasetçiler de muhafazakâr yapılarla iş birliği içerisinde bulunmuştur.

1940 sonrasında, başta CHP olmak üzere DP hükümetleri, gerek dış koşullar (ABD'nin öncülük ettiği "hür demokrasi bloğu") gerekse oy kaygısıyla yöneticiler ve siyasetler tarafından uygulamada anayasaya ve kanunlara aykırı politikalar izlemişlerdir. Kemalist reformlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şehirli nüfus tarafından kısmen de olsa kabul gördüğü, ancak ekonomik ve sosyal nedenlerle köy nüfusuna ulaşmadığı ve dolayısıyla benimsenmediği yapılan her seçimdeki oy dağılımından anlaşılmaktadır.

Reformist uygulamaların kronolojik sıralaması incelendiğinde, Türkiye ve dünya şartlarının bu reformlar için uygun olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. İki kutuplu dünya düzeninde, merkezi gücün Avrupa'dan ABD'ye kayması ve ekonomik ile askeri gücün ABD öncülüğünde şekillenmesi, inkılapların hedefi olan "*Batı/Çağdaş Medeniyet*" seviyesine ulaşma çabasını zorlaştırmıştır. Bu sürecin, doğal olarak uzun bir zaman diliminde gerçekleşmesi mümkünken, ABD-SSCB arasındaki çatışma tehdidi nedeniyle ulusal güvenlik kaygısı her şeyin önüne geçmiştir.

"*Ergen Cumhuriyet*", bu koşullar altında kök salma şansı bulamadan paradigma değişimine gitmek zorunda kalmış; ekonomik ve ulusal güvenlik bağımsızlığını koruyamayacağı gerçeği ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda, özellikle 1929 Buhranı gibi büyük ekonomik krizler Cumhuriyet yönetimini derinden etkilemiştir. 1929 yılında New York borsasının çöküşüyle başlayan Büyük Buhran, ABD ve Avrupa başta olmak üzere tüm dünyayı olumsuz yönde etkilerken, Türkiye de bu krizden etkilenmiştir. 1930'lu yılların sonuna kadar etkisini sürdüren buhran, Türkiye'nin ekonomisinde önemli zorluklara yol açmıştır. Buna ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin duyulmaya başladığı dönemde, bütçenin büyük bir kısmının savaşa hazırlık amacıyla kullanılması, halkın ekonomik sıkıntılarını daha da artırmıştır.

Ekonomik çöküntülere ek olarak, vergiler ve kolluk kuvvetlerinin despotik uygulamaları halk arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin siyasi bağımsızlığını sınırlandıran uluslararası kuruluşlara katılım süreçleri de bu dönemde gerçekleşmiştir:

- **1945:** Birleşmiş Milletler (BM)
- **1947:** Dünya Bankası (WB)
- **1947:** Uluslararası Para Fonu (IMF)
- **1949:** Avrupa Konseyi (COE)
- **1952:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)

Bu uluslararası organizasyonlara üyelik, Türkiye'nin dış politikasında ve ekonomisinde yeni bir bağımlılık sürecinin başlangıcı olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında Truman Doktrini, esas itibarıyla Sovyetler Birliği'nin doğrudan baskısı ve tehdidi altında olduğu vurgulanmış ve buna istinaden yalnızca Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılmasını öngörmüştür. Ancak bu dönemde Avrupa'nın ekonomik durumu son derece kötüydü. Altı yıllık savaş, Avrupa ülkelerinin ekonomik kaynaklarını tüketmiş ve ülkelerde ağır tahribata yol açmıştır. Sovyetler Birliği, bu durumu fırsat bilerek komünizm propagandasını yoğunlaştırmıştır. Bunun üzerine ABD, 1945 Haziranı ile 1946 sonu arasında Batı Avrupa ve 16 ülkeye toplamda 15 milyar dolarlık ekonomik yardımda bulunmuştur. Ancak bu yardım, bütçe açıklarının kapatılması ve ithalat giderleri için kullanıldığından beklenen sonucu vermemiştir. Bu başarısızlık, ABD'yi yeni bir plan arayışına yöneltmiş ve Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada Marshall Planı'nı açıklamıştır. Bu plana göre Avrupa ülkeleri, öncelikle kendi aralarında ekonomik iş birliği yapmalı, birbirlerinin eksikliklerini tamamlamalı

ve ortaya çıkan açığın kapanması için ABD'den yardım almalıdır. Bunun için bir iş birliği programı hazırlanması ilkesi benimsenmiştir.

Fulbright Programı ise Amerika Birleşik Devletleri'nin en prestijli burs programıdır. Bu program, ABD ile diğer ülkeler arasında kültürler arası ilişkileri, kültürel diplomasiyi ve kültürler arası yetkinlikleri bilgi ve beceri alışverişi yoluyla geliştirmeyi amaçlayan bir ABD Kültürel Değişim Programıdır. Fulbright Programı, 1946 yılında ABD Senatörü J. William Fulbright'ın eğitim ve kültürel değişim yoluyla ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirmek amacıyla Amerikan Kongresi'ne sunduğu yasa teklifiyle başlatılmıştır. Bu program sayesinde Amerikalı öğrenciler ve sanatçılar dünyanın birçok yerinde eğitim ve araştırma imkânlarından yararlanırken, dünyanın dört bir yanından gelen öğrenci, öğretmen ve akademisyenler de ABD'de eğitim ve araştırma yapabilmektedir.

Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, diğer adıyla Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Kültürel Mübadele Komisyonu, 1949 yılında kurulmuştur. Program, ABD'de eğitim almak isteyen öğrencilere burs vererek okul ücretlerini, geçim masraflarını, sağlık sigortasını ve gidiş-dönüş yol masraflarını karşılamaktadır. Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu kurulduğundan bu yana yaklaşık 6.500 Türk ve Amerikalı öğrenci ile akademisyene burs olanağı sağlamıştır.

Uluslararası kuruluşlara üyelik süreci sonucunda kamu politikalarının belirlenmesinde yerel ve ulusal aktörler ikinci plana düşmüştür. Üye ülkeler, ancak ekonomik ve askeri güçleri oranında politik süreçlerde söz sahibi olabilmişlerdir. Türkiye gibi orta ölçekli ülkelerin siyasal iktidar mücadelesinde bu kuruluşlardan bağımsız hareket etmeleri beklenemez. Nitekim siyasal iktidar mücadelesinde

sağ ve sol ideolojiye mensup siyasi partilerin söylemlerinde bu ilişki ağını gözlemlemek mümkündür. ABD merkezli kurum ve kuruluşların, özellikle Marshall yardımı başta olmak üzere her alanda müdahil olmaları dikkat çekicidir. Örneğin Ford Vakfı'nın Ankara Fen Lisesi'ni ve Ankara'daki Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni (ODTÜ) kurması, çok yönlü bir kuşatmanın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Marshall yardımı ve Fulbright anlaşması, yönlendirici ve şekillendirici etkileri nedeniyle Türkiye'nin eğitim ve kamu politikalarında önemli bir yer tutmuştur.

Kemalizm ve muhafazakâr ideolojilerin özellikle eğitim kurumu üzerinden toplumu ayrıştırmaları, milletin devleti olgusunu zayıflatmakta; parti ve zümre devletini millete benimsetme amacı güden kamu bürokrasisinin eş zamanlı olarak farklı ideolojik eksenlerde faaliyet göstermesi, Türk toplum yapısını çatışmacı ve ötekileştirici bir hale getirmektedir. Bu durum, nepotizme açık bir yapının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye'nin toplumsal yapısı göz önüne alındığında mevcut eğitim politikalarının başarısızlık nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. **Toplumsal farklılıklar ve aykırılıklar:** Din, dil, etnisite, vatan aidiyeti algısı gibi unsurlar.
2. **SEED farklılığı:** Sosyal, eğitim ve ekonomik düzey farklılıkları.
3. **Okul çeşitleri ve türleri:** Devlet okulları, özel okullar, paralı okullar, yabancı okullar ve yabancı dille eğitim yapan okullar.
4. **Öğretmen statüsü:** Kadrolu, ücretli ve sözleşmeli öğretmenler ile öğretmen açığı gibi durumlar.

5. **İdarecilerin ideolojik tercihleri:** Milli Eğitim Bakanlığı ve mülki idare amirlerinin ideolojik tercihleri ve sendikal aidiyetleri.
6. **Öğretmenlerin siyasi tercihleri:** Sendikal aidiyetin eğitim faaliyetlerine etkisi.
7. **Okul mekân uygunluğu:** Öğretim dışı sanat ve spor alanlarının varlığı.
8. **Okul dışı bilgilenme mekanları:** Yurtlar, kurslar, camiler, müzeler, tarihi alanlar ve olayların geçtiği yerler.

Yasama ve yürütme erkini elinde bulunduran Cumhurbaşkanlığı Kabinesi ve sosyolojik temsilin en açık örneği olan TBMM üyelerinin milletvekili yemin metni konusunda dahi anlaşılamadığını düşündüğümüzde, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) çerçevesinde 30 milyona ulaşan öğrenci ve 2 milyona yaklaşan öğretmen/akademisyenin eğitim politikalarında uzlaşmasını beklemek mümkün görünmemektedir.

Toplumsal bütünleşmenin sağlanması için bilimsel, hukuki ve dini düzenlemelerin yapılmaması halinde, beklenenin aksine yeni ayrışmalar ve çatışmalar ortaya çıkabilir. Türkiye'nin heterojen yapısı (etnik köken, din, göçmen, Kafkas, Balkan, Ortadoğu kökenliler) göz önünde bulundurulduğunda, TYMM'nin kazandırmayı hedeflediği değerler, öğretmenlerin ve öğrencilerin aidiyetlerine göre farklı anlamlar kazanabilir. Bu durum, toplumsal bütünleşmeyi tehdit edebilir ve uygulamaya konulan her öğretim modeli kısmi kabul ve kısmi ret ile karşılanarak çatışmaya zemin hazırlayabilir.

2024 yılında gerçekleşen Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) mezuniyet töreninde, 970 mezundan yaklaşık 300 teğmenin farklı anlam setleri sebebiyle yemin etmemesi,

eğitimdeki ideolojik ayrışmanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. 30 milyon öğrenci ve 2 milyona yaklaşan öğretmen/öğretim üyesinin yer aldığı eğitim sisteminde bu tür farklılıkların toplumsal çatışmaya yol açacağı açıktır.

Hükümetlere göre değişen öğretim programlarının ve maarif modellerinin amaç ve hedeflerindeki farklılıklar, toplumsal çatışmayı derinleştirmektedir. Bu durum, devlet okulları ile özel okullar arasındaki farkları artırarak sosyal sınıflar arasında uçurumlar yaratabilir. Eğitim reformlarının başarısı, siyasi istikrara ve toplumsal destek düzeyine bağlıdır. Eğitim modelleri, ancak toplumun geneline yayılmış kapsayıcı bir devlet/hükümet uyumu ve “imkân adaleti” sağlandığında halkın eğitim sistemine güvenini artırabilir. Aksi halde çatışmacı durum, Cumhuriyet tarihi boyunca çözülemeyen bir sorun olarak güncelliğini korumaya devam eder.

1980 öncesi sağ-sol çatışmasının yarattığı olumsuzlukların hâlâ hafızalarda taze olduğu unutulmamalıdır. Kamu üniversitelerinin yetiştirdiği öğretim üyelerinin daha iyi çalışma koşulları nedeniyle özel üniversitelere geçişi, parasız eğitim hakkına sahip öğrenciler için bir hak kaybı olarak değerlendirilmelidir. Ancak, partilerin program ve tüzükleri incelendiğinde bu konuda net bir hedef veya politika bulunmadığı görülmektedir.

Vakıf üniversiteleri adı altında açılan üniversitelerin akademik kadroları incelendiğinde, akademik özgürlüğün olmadığı ve benzer ideolojik kaygılar taşıyan akademisyenlerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Uluslararası sermayeye veya hükümete yakın olan üniversitelerin akademik kadroları da bu tezi doğrulamaktadır.

Benzer şekilde, sendika üyesi öğretmen ve akademisyenlerin tutumları incelendiğinde, ideolojik farklılıkların eğitim kurumlarına taşındığı gözlemlenebilir.

Türkiye’de devlete veya siyasi partilere dayanmayan ve yönlendirilmeyen bir sivil toplum kuruluşu veya bağımsız sendikal oluşum bulunmamaktadır. Sendikaların, siyasi partilerin yan kuruluşları gibi faaliyet göstermeleri, tüzük ve programlarında açıkça görülebilmektedir.

- **Eğitim-Sen:** CHP ve sol partilerin ideolojik paydaşıdır.
- **Eğitim-Bir-Sen:** AKP’ye yakın bir sendikadır.
- **Türk Eğitim-Sen:** MHP’nin ideolojik paydaşıdır.

Bu sendikalara üye olan bürokratların zihniyet ve tutumlarının (Milli Eğitim Bakanlığı ve taşra teşkilatında idareci, müfettiş, milli eğitim müdürü, okul müdürü, müdür yardımcısı ve öğretmen) müfredata yansması kaçınılmazdır. Özellikle “öz müfredat” olarak nitelendirilen öğretmen farklılaşması, sorunun derinleşmesine neden olan önemli bir faktördür.

Kamu istihdamının, yalnızca devlet okulları mezunlarından sağlanacağı; bilimsel ve hukuki normlara uygun olarak güncellenmiş bir müfredatın uygulanacağı bir sistem oluşturulmalıdır. Bu şekilde eğitimde toplumsal gelişmişlik sağlanabilir ve eğitim sistemine olan güven artırılabilir.

Kaynakça

Kitaplar

- Ağaoğulları, M. A. (1989). *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*. Ankara: V Yayınları.
- Ahmad, F. (2019). Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler. Kasaba, R. (Ed.). *Türkiye Tarihi: 1839-2010, "Modern Dünyada Türkiye"* (Çev. Z. Bilgin). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akbulut, A. (2016). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası: Alevi-Sünni Ayrışmasının Arka Planı*. Ankara: Otto Yayınları.
- Aktan, C. C., & Yay, S. (2020). İçinde C. C. Aktan (Ed.), *Kurumsal Sosyoloji: Kurallar ve Kurumların Sosyolojik Analizi* (ss. 7-34). İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi.
- Aktan, C. C., & Yay, S. (2023). *Liyakat ve Meritokrasi*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2003). *İnkılap ve İdeoloji*. İçinde D. Avcioğlu, N. Berkes, U. Mumcu, Ş. S.
- Aydemir, M. A. Aybar, Y. K. Karaosmanoğlu, & A. İlhan (Der.), *Atatürkçülük Nedir?* (2. Baskı). İstanbul: İleri Yayınları.
- Başkaya, F. (1991). *Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş*. İstanbul: Doz Yayınları.

- Bülbül, K. (2019). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, Kurumlar, İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Çetin, H. (2012). *Korku Siyaseti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2003). *Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2014). *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, D. M. (1993). *Kemalizm*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Dursun, D. (2018). *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Erken, A. (2020). *Amerika ve Modern Türkiye’nin Doğuşu* (Çev. E. Kılıç). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Gözler, K. (2016). *Kurucu İktidar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2017). *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (2016). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. İstanbul: BB101 Yay.
- Kaplan, İ. (2019). *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB (2015). Orta Öğretim Genel Müdürlüğü. *Türk Eğitim Sistemi ve Ortaöğretim*. E. Türk (Ed.). Ankara.
- Outhwaite, W. (Ed.). (2008). *Modern Toplum Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon (2005). *Devlet* (Çev. S. Eyuboğlu & M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şaduman, H. (2019). *Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şengül, H. T. (2020). İktidar. İçinde G. Atılğan & E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (ss. 41-53). Ankara: Yordam Yayınlar

- Tanıl, B. (2017). *Cerayanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topçu, N. (2017). *Türkiye’nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Yankaya, D. (2018). *Yeni İslami Burjuvazi: Türk Modeli*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Makaleler

- Çetin, H. (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Yıldız, M., & Sobacı, M. Z. (2015). Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi Genel Bir Çerçeve. İçinde M. Yıldız & M. Z. Sobacı (Der.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* (ss. 17-42). Ankara: Adres Yayınları.

Web Kaynakları

- Atatürk Ansiklopedisi. (2024). Tevhid-i Tedrisat Kanunu. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tevhid-i-tedrisat-kanunu>
- Bayram, A. K. (t.y.). İktidar. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/iktidar>
- MEB. (2024). Öğrenci Profili. <https://tyymm.meb.gov.tr/ogrenci-profil>
- Milliyet. (2024). Robert’in Ücreti 1.5 Milyonu Aştı. <https://www.milliyet.com.tr/egitim/robertin-ureti-1-5-milyonu-asti>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). Türkiye Büyük Millet Meclisi. <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-185191/turkiye-buyuk-millet-meclisi.html>
- Wikipedia. (2024a). 1950 Türkiye Genel Seçimleri. Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/1950_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri
- Wikipedia. (2024b). Türkiye’de Koalisyon Hükûmetleri. Özgür Ansiklopedi. <https://tr.wikipedia.org/wiki/>

T%C3%BCrkiye%27de_koalisyon_h%C3%BCk
%C3%BBmetleri

YÖK. (2024). Üniversitelerimiz. [https://www.yok.gov.tr/
universiteler/universitelerimiz](https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz)